

Департамент освіти і науки Київської обласної державної адміністрації
Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів

Полтавцев Олександр Геннадійович

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

**хронологічний і термінологічний довідник
для підготовки до ЗНО**

Біла Церква
2013

*Рекомендовано науково-методичною радою
Київського обласного інституту
післядипломної освіти педагогічних кадрів
(протокол № 4 від 30 травня 2013 року)*

Полтавцев О.Г. Історія України: хронологічний і термінологічний довідник для підготовки до ЗНО / О. Г.Полтавцев. – Біла Церква: КОШОПК, 2013. – 184 с.

Рецензенти:

Бондарук І.П., завідувач навчально-методичним кабінетом історії та правознавства КОШОПК, кандидат педагогічних наук

Гурський С.П., викладач соціально-економічних дисциплін ТЕК БНАУ

У запропонованому довіднику до кожної теми програми ЗНО з історії України у зручній формі представлено пояснення основних дат і понять, а також подається стисла інформація про діяльність видатних історичних персоналій, яку необхідно засвоїти для успішного складання ЗНО.

Перш за все, метою довідника є допомога старшокласникам у підготовці до зовнішнього незалежного оцінювання з історії України, але також книга буде у нагоді учням загальноосвітньої школи, студентам, учителям та всім, хто цікавиться історією.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
ТЕМА 1. СТАРОДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ	
Хронологія основних подій.....	7
Історичні особи.....	8
Основні поняття.....	9
ТЕМА 2. ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗКВІТ КИЇВСЬКОЇ РУСІ	
Хронологія основних подій.....	15
Історичні особи.....	17
Основні поняття.....	18
ТЕМА 3. КИЇВСЬКА РУСЬ ЗА ЧАСІВ РОЗДРОБЛЕННОСТІ. ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА	
Хронологія основних подій.....	22
Історичні особи.....	24
Основні поняття.....	26
ТЕМА 4. ПОЛІТИЧНИЙ УСТРІЙ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК КИЇВСЬКОЇ РУСІ І ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ІХ-ХІV СТ.	
Хронологія основних подій.....	29
Історичні особи.....	30
Основні поняття.....	30
ТЕМА 5. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА ІНШИХ ДЕРЖАВ (У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІV – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVІ СТ.)	
Хронологія основних подій.....	35
Історичні особи.....	37
Основні поняття.....	38
ТЕМА 6. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХVІ СТ.	
Хронологія основних подій.....	41
Історичні особи.....	42
Основні поняття.....	43
ТЕМА 7. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІ СТ.	
Хронологія основних подій.....	47
Історичні особи.....	48
Основні поняття.....	49
ТЕМА 8. ПОЧАТОК НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ СЕРЕДИНИ ХVІІ СТ.	
Хронологія основних подій.....	50
Історичні особи.....	53
Основні поняття.....	54
ТЕМА 9. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НАПРИКІНЦІ 50-Х – У 80-ТІ РР. ХVІІ СТ.	
Хронологія основних подій.....	57
Історичні особи.....	60
Основні поняття.....	61
ТЕМА 10. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НАПРИКІНЦІ ХVІІ – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ СТ.	
Хронологія основних подій.....	65
Історичні особи.....	67
Основні поняття.....	69
ТЕМА 11. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ СТ.	
Хронологія основних подій.....	71

Історичні особи.....	72
Основні поняття.....	74
ТЕМА 12. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.	
Хронологія основних подій.....	77
Історичні особи.....	79
Основні поняття.....	80
ТЕМА 13. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.	
Хронологія основних подій.....	84
Історичні особи.....	85
Основні поняття.....	86
ТЕМА 14. КУЛЬТУРА УКРАЇНИ КІНЦЯ ХVІІІ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.	
Хронологія основних подій.....	89
Історичні особи.....	90
Основні поняття.....	91
ТЕМА 15. НАДДНІПРЯНСЬКА УКРАЇНА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.	
Хронологія основних подій.....	93
Історичні особи.....	95
Основні поняття.....	96
ТЕМА 16. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ(АВСТРО-УГОРСЬКОЇ) ІМПЕРІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.	
Хронологія основних подій.....	101
Історичні особи.....	102
Основні поняття.....	102
ТЕМА 17. КУЛЬТУРА УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	
Хронологія основних подій.....	106
Історичні особи.....	107
Основні поняття.....	110
ТЕМА 18. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	
Хронологія основних подій.....	112
Історичні особи.....	114
Основні поняття.....	114
ТЕМА 19. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	
Хронологія основних подій.....	117
Історичні особи.....	117
Основні поняття.....	117
ТЕМА 20. УКРАЇНА В ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ	
Хронологія основних подій.....	118
Історичні особи.....	118
Основні поняття.....	119
ТЕМА 21. УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ	
Хронологія основних подій.....	122
Історичні особи.....	124
Основні поняття.....	125
ТЕМА 22. УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС (1918-1920 РР.)	
Хронологія основних подій.....	130
Історичні особи.....	133
Основні поняття.....	135

ТЕМА 23. УКРАЇНЬСЬКА СРР В УМОВАХ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ (1921-1928 РР.)	
Хронологія основних подій.....	140
Історичні особи.....	140
Основні поняття.....	141
ТЕМА 24. УКРАЇНА В 1929-1938 РР.	
Хронологія основних подій.....	143
Історичні особи.....	144
Основні поняття.....	145
ТЕМА 25. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ (1921-1939 РР.)	
Хронологія основних подій.....	148
Історичні особи.....	149
Основні поняття.....	149
ТЕМА 26. УКРАЇНА ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ТА ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВОЄН (1939-1945 РР.)	
Хронологія основних подій.....	152
Історичні особи.....	155
Основні поняття.....	157
ТЕМА 27. ПОВОЄННА ВІДБУДОВА ТА РОЗВИТОК УКРАЇНИ В 1946 – НА ПОЧАТКУ 1950-Х РР.	
Хронологія основних подій.....	161
Історичні особи.....	162
Основні поняття.....	163
ТЕМА 28. УКРАЇНА В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА (1953-1964 РР.)	
Хронологія основних подій.....	165
Історичні особи.....	166
Основні поняття.....	167
ТЕМА 29. УКРАЇНА В УМОВАХ ЗАГОСТРЕННЯ КРИЗИ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ (1965-1985 РР.)	
Хронологія основних подій.....	169
Історичні особи.....	171
Основні поняття.....	172
ТЕМА 30. РОЗПАД РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ ТА ВІДРОДЖЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ	
Хронологія основних подій.....	174
Історичні особи.....	175
Основні поняття.....	176
ТЕМА 31. УКРАЇНА В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ	
Хронологія основних подій.....	178
Історичні особи.....	180
Основні поняття.....	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	184

ПЕРЕДМОВА

Кожен, хто починає готуватися до зовнішнього незалежного оцінювання з історії України вражений тим обсягом навчального матеріалу, який необхідно засвоїти. І це дійсно так, адже історія невичерпна. Можна довго і ретельно досліджувати якусь тему, прочитавши різноманітні навчальні та наукові видання, а у підсумку на ЗНО буде лише одне чи два питання цієї теми. На вивчення решти матеріалу просто не вистачить часу. Результат – низький бал... Тому надзвичайно важливо раціонально та виважено підготуватися до складання ЗНО з історії.

У запропонованому довіднику міститься базовий необхідний матеріал, без засвоєння якого розуміння історії України є неможливим. Варто підкреслити, що історія – це, по суті, своєрідний текст, оповідання, яке запам'ятовується лише за умови його розуміння. А для розуміння історичного тексту необхідно володіти професійною мовою історії, яка складається, перш за все, з дат, понять та історичних осіб. Тобто, засвоївши основну хронологію подій, базову історичну термінологію, а також необхідну інформацію про видатних історичних діячів, кожен зможе легко розуміти історичні тексти й написати ЗНО на високий бал.

Проте довідник не замінить підручники та іншу навчальну літературу у підготовці до ЗНО. Насамперед, довідник покликаний допомогти учневі у систематизації, повторенні та актуалізації вже вивченого матеріалу.

Варто звернути увагу, що деякі дати, поняття та особи декілька разів зустрічаються в різних темах. Така тавтологічність сприяє кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Увесь представлений у довіднику матеріал повністю відповідає програмі ЗНО і шкільній програмі з історії України. Він оптимально адаптований для засвоєння старшокласниками.

Першочерговим завданням у досягненні успіху вивчення історії є вміння грамотно використовувати час. Порахуємо. У добі 24 години. У середньому старшокласник 8 годин спить; 3 години вживає їжу та здійснює гігієнічні процедури; 7 годин перебуває у школі; 1 годину витрачає на дорогу; 1 годину витрачає на телефонні розмови, перевірку повідомлень електронної пошти тощо; 1 годину відпочиває. У підсумку залишається лише 3 години, які потрібно витратити на шкільне домашнє завдання та інші справи. Часу на підготовку до ЗНО залишається дуже мало. Саме тому, вміння грамотно розподіляти час – це запорука успіху.

Є декілька загальних правил. Щоб добре запам'ятати матеріал, його потрібно частіше повторювати. Тому краще відводити менше часу на навчання, але частіше, ніж цілий день вчити, але раз на місяць. Рекомендовано двічі на тиждень по 1 годині приділити увагу вивченню історії. Бажано, щоб це були одні й ті самі дні тижня. Також обов'язково 10-15 хвилин щодня повторювати конспект вивченої теми, її основні дати і поняття. 10-15 хвилин достатньо, щоб пригадати і примусити пам'ять активізуватися. Саме для повторення та актуалізації вже вивченої інформації буде у нагоді запропонований довідник.

ТЕМА 1. СТАРОДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1 млн. р. тому	поява першої людини на території України
1 млн. р. тому – 11 тис. р. до н. е.	тривалість палеоліту (давнього кам'яного віку)
150 тис. р. тому	поява на території України неандертальців, початок льодовикового періоду
35 тис. р. тому	поява на території України кроманьйонців
10 тис. р. до н. е. - 6 тис. р. до н. е.	тривалість мезоліту (середнього кам'яного віку), закінчення льодовикового періоду, перше приручення диких тварин, винайдення луку та стріл
6 - 4 тис. р. до н.е.	тривалість неоліту (нового кам'яного віку), неолітична революція
4 - 3 тис. р. до н.е.	тривалість енеоліту (мідно-кам'яного віку), проживання на території України племен трипільської культури
Кінець 3 – початок 1 тис. до н.е.	тривалість бронзового віку, перший суспільний поділ праці
1 тис. до н.е.	тривалість залізного віку, поява на території України перших народів, про які залишилися писемні згадки
IX-VII ст. до н.е.	проживання кіммерійців на території Північного Причорномор'я
VII-III ст. до н.е.	проживання скіфів в українських степах
III ст. до н.е. – III ст. н.е.	панування сарматів в українських степах
VII ст. до н.е. – IV ст. н.е.	перебування античних міст-держав (полісів) у Північному Причорномор'ї та Криму

V ст. до н. е.	об'єднання античних полісів на Керченському та Таманському півостровах у Боспорське царство зі столицею у м. Пантікапей
IV ст. (375 р.)	прихід в українські степи гунів - кочових тюркських племен, початок Великого переселення народів (ВПН)
IV – VII ст.	існування антського племінного союзу східних слов'ян на Правобережжі України
V –VII ст.	тривалість великого розселення слов'ян

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Атей	цар Великої Скіфії у IV ст. до н. е.
Бож	князь антського військового союзу у IV ст., загинув у боротьбі з готами.
Вінгар	готський король, онук Германаріха. У IV ст. воював з антами. Захопив у полон антського князя Божа та наказав стратити його разом з іншими антськими старійшинами
Германаріх	готський король, який у IV ст. утворив державу у Північному Причорномор'ї. Вів боротьбу з антами, племінний союз яких очолював князь Бож
Геродот	давньогрецький історик V ст. до н.е., який детально описав життя скіфів
Гомер	легендарний давньогрецький поет, створив «Іліаду» та «Одіссею», у якій уперше згадуються кіммерійці
Скілур	цар Малої Скіфії у II ст. до н. е.
Тацит, Пліній Старший, Птоломей, Прокопій Кесарійський, Йордан, Маврикій Стратег...	римські, візантійські та готські автори, які вперше згадують давніх слов'ян (венедів, антів, склавинів)

Хвойко Вікентій	український археолог, який у 1890-х рр. виявив перші пам'ятки трипільської культури
------------------------	---

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Авари	тюркські племена, що перебували в українських степах у VI-VII ст. Авари у на початку VII ст. знищили антський військовий союз
Анімізм	віра в існування душі та духів
Анти	східнослов'янські племена, які проживали у басейні р. Дніпро. У IV-VII ст. існував антський військово-племінний союз, який на початку VII ст. був знищений аварами. Остання згадка про антив датується 602 р. Деякі вчені (зокрема М. Грушевський) вважають антив праукраїнцями
Античні поліси у Північному Причорномор'ї	грецькі міста-держави, що перебували на території Північного Причорномор'я та Криму протягом VII ст. до н. е. – IV ст. н.е. З'являються в результаті Великої грецької колонізації. У I ст. до н. е. грецькі поліси потрапляють під владу Римської держави. Античні міста-держави на Північному Причорномор'ї остаточно були знищені готами та гунами. Найвідоміші античні міста-держави на території України: Феодосія, Херсонес (біля сучасного Севастополя), Ольвія (біля Миколаєва), Кіркінікіда (сучасна Євпаторія), Пантікапей (сучасна Керч), Тіра (біля сучасного Белгород-Дністровського)...
Антропогенез	процес виникнення і формування фізичного типу людини, первісного розвитку її трудової діяльності, мови та суспільних відносин
Архантропи	найдавніші викопні люди
Археологічна культура	сукупність історичних джерел, що належать до одного часу, знаходяться на одній території і мають місцеві особливості, подібність
Археологія	наука, що досліджує речові пам'ятки історії

Боспорське царство	об'єднання у V ст. до н. е. грецьких полісів на Керченському та Таманському півостровах зі столицею у м. Пантікапей
Бронзовий вік	історичний період, який тривав з кінця 3 тис. до н. е. по 1 тис. до н. е. і характеризується поширенням виробів із бронзи
Білі хорвати	східнослов'янські союзи племен, що проживали на території сучасної Західної України (Карпати). Білі хорвати останніми серед усіх східнослов'янських племен були приєднані до Київської Русі (наприкінці X ст.)
Велика грецька колонізація	процес масового заселення греками узбережжя Середземного та Чорного морів, що розпочався у VIII ст. до н. е.
Велике переселення народів	масовий рух племен і народів Європи та Азії, що розпочався у 375 р. із вторгненням тюркських племен гунів у Європу (у північну частину Римської імперії)
Велике розселення слов'ян	масове розселення слов'янських племен на території Центральної, Східної та Південної Європи, що тривало протягом V –VII ст.
Венеди	слов'янські племена, проживали у басейні р. Вісла.; перша назва слов'янських племен, яка зустрічається в працях римських авторів
Відтворююче господарство	землеробство і скотарство
Віче	народні збори у слов'ян
Волиняни	східнослов'янські союзи племен, що проживали на території сучасної Правобережної України (Волинь)
Волхви	назва давньоруських (слов'янських) язичницьких священнослужителів
Готи	германські племена, що перебували на території України у III–IV ст.

Гуни	тюркські племена, що приходять в українські степи у IV ст.
Дажбог	бог сонця давніх слов'ян
Деревляни	східнослов'янські союзи племен, що проживали на території сучасного українського Полісся (р. Тетерів)
Екзогамія	заборона вступати в шлюб усередині роду
Енеоліт	мідно-кам'яний вік, історичний період, який тривав протягом 4-3 тис. до н. е. і характеризується поширенням виробів з міді
Етногенез	процес становлення та розвитку етносу
Етнос	сукупність народів, що проживають на спільній території, мають спільне походження, спільну мову, традиції та релігійні уявлення.
Залізний вік	історичний період, який розпочався у I тис. до н. е. і характеризується поширенням виробів із заліза
Землеробські племена	осілі племена, що займалися землеробством та осілим скотарством
Ініціація	обряди в родовому суспільстві, що пов'язані з переходом юнаків та дівчат у категорію дорослих чоловіків та жінок
Історичні джерела	пам'ятки минулого, за якими відбувається вивчення історії людства. Бувають: речові, писемні та усні
Кам'яний вік	найдовший культурно-історичний період у розвитку людства, коли основні знаряддя праці виготовлялися переважно з каменю, кістки та дерева. Тривав від появи першої людини (в Україні близько 1 млн. р. тому) до віку обробки металів (4 тис. до н.е.).
Кіммерійці	проіранські кочові племена, що проживали на Північному узбережжі Чорного моря у IX-VII ст. до н.е. Згадуються в «Одіссей» Гомера.

Колонізація	процес заселення та освоєння нових земель
Кочові племена (кочівники, номади)	племена, що займалися кочовим скотарством і постійно пересувалися в пошуках нових пасовищ
Кроманьйонець	сучасний тип людини, що з'явився близько 35 тис. р. тому. <i>Homo sapiens</i> – людина розумна
Магія	віра у вміння людини, звертаючись до надприродного світу, керувати світом людей та природи
Матріархат	форма суспільного устрою, яка характерна для раннього первісного ладу і характеризується панівним становищем у родині жінки та наслідуванням майна за материнською лінією
Мезоліт	середній кам'яний вік, що тривав з 10 тис. до н. е. по 6 тис. до н. е.
Неандерталець	тип людини, що виник близько 150 тис. р. тому
Неоліт	новий кам'яний вік, що тривав з 6 тис. до н. е. по 4 тис. до н. е.
Неолітична революція	перехід від привласнюючого господарства до відтворюючого та інші зміни в життєдіяльності людини, які відбулися під час неоліту
Номади, кочові племена (кочівники)	племена, що займалися кочовим скотарством і постійно пересувалися в пошуках нових пасовищ
Палеоліт	давній кам'яний вік, що тривав в Україні з 1 млн. р. тому до 11 тис. до н. е.
Патріархат	період родового ладу, для якого характерна панівна роль чоловіка в господарстві, суспільстві та родині
Пектораль	нагрудна золота прикраса скіфських царів, що має форму півмісяця

Перун	бог грому та блискавки давніх слов'ян
Плем'я	об'єднання декількох родових общин
Поліс	античне місто-держава
Поляни	східнослов'янські союзи племен, що проживали на території сучасної Київщини (р. Дніпро)
Привласнююче господарство	збиральництво, мисливство, рибальство, тобто господарство, коли людина «привласнювала» дари природи
Рід	об'єднання кровних родичів за материнською лінією
Родова община	община кровних родичів, які проживали спільно і разом вели господарство
Сармати	проіранські кочові племена, що проживали у Причорномор'ї у III ст. до н. е. – III ст. н. е.
Сіверяни	східнослов'янські союзи племен, що проживали на території сучасної Чернігівщини (р. Десна)
Скіфи	проіранські кочові племена, що прийшли в українські степи у VII ст. до н. е. і утворили державу - Велика Скіфія. Згадуються Геродотом. У III ст. до н.е. були витіснені сарматами. Частина скіфів залишилася у Криму, де утворила державу - Мала Скіфія (ст. Неаполь-Скіфський), яка проіснувала до III ст. н.е. і занепадала під тиском готів
Склавіни	слов'янські племена, що проживали у басейні р. Дунай
Слов'яни	етнос, народи якого проживають на території Центральної та Східної Європи (від р. Одер на Заході до р. Дніпра на Сході). Три групи слов'ян: західні слов'яни (словаки, чехи, поляки, полабські слов'яни), східні слов'яни (українці, росіяни, білоруси), південні слов'яни (хорвати, серби, чорногорці, македонці, болгары, словенці)

Таври	корінне населення Криму протягом V ст. до н.е. – XI ст. н.е.
Тиверці	східнослов'янські союзи племен, що проживали у міжріччі Дністра та Прут
Тотемізм	віра в спільного для конкретного роду (племені) предка (тварини чи птаха)
Трипільська культура	археологічна культура землеробських племен, які проживали на Правобережжі України в 4 – 3 тис. до н.е.
Уличі	східнослов'янські союзи племен, що проживали у пониззі Дніпра, від р. Рось до Чорного моря
Фетишизм	поклоніння предметам неживої природи, віра в надприродні властивості матеріальних речей
Фратрія	підрозділ плем'я, який складався з декількох родів
Хозари	східні сусіди східних слов'ян IV-X ст. Утворили державу Хозарський каганат і певний період збирали данину із східнослов'янських племен. Іудеї. Знищені руським князем Святославом у другій половині X ст.
Язичництво	поклоніння силам природи, віра в багатьох богів

ТЕМА 2. ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗКВІТ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

V ст., друга половина	заснування Києва
VIII-IX ст.	формування союзів племен у східних слов'ян (полян, деревлян, сіверян, волинян, уличів, тиверців, білих хорватів тощо)
860 р.	військовий похід київського князя Аскольда на Візантію; особисте прийняття Аскольдом християнства, першим серед Руських князів
882 р.	утворення князем Олегом Київської Русі і убивство Аскольда
882-912 р.	правління у Київській Русі князя Олега
907 р., 911 р.	вдалі походи Олега на Візантію, укладення першої торгової угоди
912-945р.	правління у Київській Русі князя Ігоря
941 р., 944 р.	князь Ігор здійснив невдалі походи на Візантію; під час першого походу кораблі Ігоря були спалені «грецьким вогнем»
945 р.	під час полюддя відбулося повстання деревлян, які стратили князя Ігоря
945 – 964р.	правління у Київській Русі княгині Ольги, дружини князя Ігоря
955 (56, 57) р.	дипломатичний мирний візит княгині Ольги у столицю Візантії м. Константинополь (Царгород), під час якого Ольга особисто прийняла християнство
964-972р.	правління у Київській Русі князя Святослава
964-966 рр.	«східний похід» князя Святослава, під час якого Києву були підкорені в'ятичі та знищений Хозарський каганат

968-969 рр.	війни Святослава з Дунайською Болгарією
971 р.	поразка Святослава від Візантії у битві під Доростолом
972 р.	князь Святослав був убитий печенігами
977-980 рр.	міжусобні війни у Київській Русі за владу між синами Святослава. Перемагає Володимир
980 – 1015 рр.	правління у Київській Русі князя Володимира
982 р.	Володимир приєднав до Київської Русі Червенські міста (Західна Україна) і тим самим Об'єднав під своєю владою всі східнослов'янські племена
988 р.	прийняття християнства Володимиром та хрещення Русі
989 – 996 рр.	будівництво Десятинної церкви Богородиці в Києві - першої кам'яної церкви на Русі
1015-1019 рр.	міжусобні війни за владу між синами Володимира. Перемагають Ярослав та Мстислав, які до 1036 р. правлять разом. Ярослав правив в Києві, Мстислав у Чернігові. У 1036 р. Мстислав помирає
1019-1054 рр.	правління у Київській Русі князя Ярослава
1036 р.	під стінами Києва Ярослав остаточно розгромив печенігів створення першого писаного зведення законів - «Руська правда»
1037 р.	на честь перемоги над печенігами у Києві князем Ярославом був побудований собор святої Софії
1037 р.	заснування Київської церковної митрополії

1051 р.	<p>главою руської церкви (митрополитом) вперше стає русич Іларіон</p> <p>заснування Києво-Печерського монастиря</p>
1054 р.	<p>Ярослав за заповітом поділив державу між синами: Ізяслав одержав Київ, Туров, Новгород і Псков; Святослав – Чернігів, Муром, Тмутаракань; Всеволод – Переяслав і Ростов; Ігор – Володимир-Волинський; В'ячеслав – Смоленськ.</p> <p>Смерть князя Ярослава</p>

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Аскольд	<p>київський князь до 882 р. У 860 р. здійснив перший похід русичів на Візантію і першим серед руських князів особисто прийняв християнство. За «Повістю минулих літ» був боярином Рюрика, який осів у Києві й почав самостійно правити. За іншою версією Аскольд був нащадком Кия. Можливо Аскольд правив разом з Діром. Був убитий Олегом у 882 р.</p>
Борис, Гліб	<p>перші святі на Русі. Сини Володимира Великого, підступно вбиті братом Святополком</p>
Володимир Великий	<p>син Святослава, правитель Київської Русі 980-1015 рр. Приєднав до Русі Червенські міста. Об'єднав усі східнослов'янські племена. Провів реформи. Охрестив Русь у 988 р.</p>
Гліб, Борис	<p>перші святі на Русі. Сини Володимира Великого, підступно вбиті братом Святополком</p>
Ігор	<p>син Рюрика, правитель Київської Русі після Олега 912-945 рр.. У 941 р. та 944 р. здійснив невдалі походи проти Візантії. У 945 р. був страчений деревлянами під час полюддя</p>
Іларіон	<p>перший митрополит-русич, автор «Слова про закон і благодать» (XI ст.)</p>
Мстислав	<p>син Володимира Великого, правив на Русі разом з братом Ярославом з 1019 р. по 1036 р.</p>

Олег	засновник і правитель Київської Русі 882-912 рр. У 907 р. і 911р. здійснив вдалі походи на Візантію. Прибив на ворота Константинополя свій щит
Олег, Ярополк, , Володимир	сини Святослава, які вели міжусобні війни 977-980 рр., у яких переміг Володимир
Ольга	жінка Ігоря, княгиня Київської Русі 945-964 рр. Помстилася деревлянам. Провела перші реформи. Відвідала Константинополь. Особисто прийняла християнство
Святополк	син Володимира Великого, розпочав міжусобні війни з братами, підступно вбив своїх братів Бориса та Гліба
Святослав	князь-воїн, правитель Київської Русі 964-972 рр. Здійснив «східний похід», знищив Хазарський каганат. Організував Балканські походи, воював з Дунайською Болгарією. Був убитий печенігами
Рюрик	правитель варязького племені, якого у 862 р. запросили на князювання новгородці. Засновник династії руських правителів – Рюриковичів
Ярополк, Олег, Володимир	сини Святослава, які вели міжусобні війни 977-980 рр., у яких переміг Володимир
Ярослав Мудрий	син Володимира Великого, правитель Русі 1019-1054 рр. Розгромив печенігів у 1036 р. Побудував у 1037 р. Софіївський собор. Заснував першу бібліотеку на Русі. «Тєсть усїєї Європи»

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Балканські походи	походи київського князя Святослава 968-972 рр. на землі Дунайської Болгарії
Білі хорвати	східнослов'янські союзи племен, що проживали на території сучасної Західної України (Карпати). Білі хорвати останніми серед усіх східнослов'янських племен були приєднані до Київської Русі (наприкінці X ст.)

Варяги	народи Скандинавського півострова. Інша назва: нормани, вікінги, північні люди
Волиняни	східнослов'янські союзи племен, що проживали на території сучасної Правобережної України (Волинь)
Деревляни	східнослов'янські союзи племен, що проживали на території сучасного українського Полісся (р. Тетерів)
Десятинна церква святої Богородиці	перша кам'яна церква на Русі, побудована за часів Володимира Великого у 989 – 996 рр.
Дружина	постійне військо князя, члени якого брали участь в управлінні державою
Дуумвірат	правління двох
Київська Русь (Руська держава)	середньовічна держава східних слов'ян із центром у м. Київ.
Князь	правитель держави на Русі. Раніше – керівник війська, племені, роду
Куявія	південний центр східних слов'ян. Руська земля із центром у м. Київ за назвою арабських мандрівників
Митрополія	церковно-територіальна одиниця, яку очолює митрополит
Міжусобні війни	громадянські війни всередині держави за владу
Монархія	форма державного правління, у якій влада передається по спадковості
Печеніги	тюркські племена, що панували в українських степах X-XI ст.
Племінний союз	об'єднання декількох племен; перехідний етап на шляху до виникнення держави

Повоз	повинність у Київській Русі, що полягала в обов'язку поставляти с/г продукти в установлені князем місця. Запровадила княгиня Ольга
Погост	місце збору данин. На погости Русь поділила княгиня Ольга
Полюддя	збір данини, під час якого князь об'їжджає свої володіння
Поляни	східнослов'янські союзи племен, що проживали на території сучасної Київщини (р. Дніпро)
«Руська правда»	перший писемний збір законів на Русі 1036 р. часів Ярослава Мудрого
Сіверяни	східнослов'янські союзи племен, що проживали на території сучасної Чернігівщини (р. Десна)
Славія	північний центр східних слов'ян з центром у м. Новгород за назвою арабських мандрівників
Східний похід	похід київського князя Святослава 964-966 рр. проти Волзької Булгарії та Хазарського каганату
Тиверці	східнослов'янські союзи племен, що проживали у міжріччі Дністра та Прут
Уличі	східнослов'янські союзи племен, що проживали у пониззі Дніпра, від р. Рось до Чорного моря
«Устав земляний»	зведення законів усного звичаєвого права за часів Володимира Великого
Урок (оброк)	точний розмір данини, що встановила княгиня Ольга
Хозари	східні сусіди східних слов'ян IV-X ст. Утворили державу Хозарський каганат і певний період збирали данину із східнослов'янських племен. Іудеї. Знищені руським князем Святославом у другій половині X ст.

Християнство	світова релігія, яка виникла в I ст. і ґрунтується на вченні Ісуса Христа. У 1054 р. християнство офіційно розкололося на католицизм із центром у м. Рим та православ'я із центром у м. Константинополь. Русь була охрещена за східним, православним зразком
Червенські міста	східнослов'янська територія (Західна Україна), що була останньою приєднана до Київської Русі князем Володимиром у 982 р.
Шлюбна дипломатія	встановлення дипломатичних зв'язків засобом укладання шлюбів між правлячими родинами
Язичництво	поклоніння силам природи, віра в багатьох богів

**ТЕМА 3. КИЇВСЬКА РУСЬ ЗА ЧАСІВ РОЗДРОБЛЕНОСТІ.
ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА**

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1068 р.	битва на р. Альта - поразка Ярославичів у битві з половцями народне повстання в Києві, у результаті якого князь Ізяслав був змушений бігти в Польщу
1097 р.	у м. Любеч відбувся з'їзд руських князів, на якому вирішувалися питання спільної боротьби з половцями, припинення чвар між князями. Також був затверджений новий спосіб престолонаслідування і удільний поділ Київської Русі на окремі князівства. Ініціатором з'їзду був переяславський князь Володимир Мономах
1113 р.	повстання киян, у результаті якого на великокнязівський київський престол був запрошений Володимир Мономах укладення «Повісті минулих літ» ченцем Нестором-літописцем
1113 - 1125 рр.	правління у Київській Русі князя Володимира Мономаха, тимчасове об'єднання Київської Русі
1125 – 1132 рр.	правління у Київській Русі сина Володимира Мономаха Мстислава Великого
1132 р.	смерть Мстислава Великого, остаточний розпад Київської Русі на окремі незалежні князівства
1169 р.	Володимиро-Суздальський князь Андрій Боголюбський зруйнував та пограбував Київ
1185 р.	похід на половців Новгород-Сіверського князя Ігоря (сюжет «Слово о полку Ігоревім»)
1187 р.	перша згадка назви «Україна» в Київському літописі написання невідомим автором «Слово о полку Ігоревім»

1199 р.	утворення Галицько-Волинського князівства у результаті походу волинського князя Романа Мстиславича на Галицьке князівство
1202 р.	галицько-волинський князь Роман Мстиславович опанував Києвом
1205 р.	загибель Романа Мстиславича в битві під Завихвостом поляками; тимчасовий розпад Галицько-Волинського князівства
1223 р.	битва на р. Калка - перша зустріч русичів з монголами. Русичі разом з половцями зазнали нищівної поразки
1238 р.	напад монгольських орд на чолі з ханом Батием на Південно-Західну Русь (Україну) битва під Дорогочином - князь Данило Романович розгромив німецьких лицарів-хрестоносців Тевтонського ордену
1238 – 1264 рр.	правління в Галицько-Волинській державі князя Данила Романовича (Галицького)
1240 р., 6 грудня	монгольські війська хана Батия взяли й розграбували Київ
1242 р.	монголи повернулися на береги Волги, де заснували свою державу - Золота Орда
1245 р.	битва під Ярославом - князь Данило Романович переміг свавільних галицьких бояр, угорські та польські війська й остаточно затвердив свою владу в Галичині
1245 - 1246 рр.	подорож князя Данила Романовича за ярликом у Золоту Орду
1253 р.	коронація Данила Романовича в Дорогочині; Галицько-Волинське князівство стає королівством
1256 р.	заснування Львова князем Данилом на честь свого старшого сина Лева

1259 р.	набіг на Галицько-Волинське князівство монгольського баскака Бурундая
1301 -1308 рр.	правління в Галицько-Волинському князівстві князя Юрія I; тимчасове піднесення Галицько-волинської держави
1303 р.	заснування Галицької церковної митрополії Юрієм I
1340 р.	остаточний занепад Галицько-Волинської держави; захоплення українських земель іноземними державами

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Анна	дочка Ярослава Мудрого, королева Франції в XI ст.
Андрій Боголюбський	Володимиро-Суздальський князь, який у 1169 р. пограбував Київ
Андрій I, Лев II	правителі Галицько-Волинського князівства 1315-1323 рр.
Батий	хан монголів, який розпочав руйнівний похід монголів на Русь. Засновник монгольської держави «Золота Орда». Онук Чингізхана
Володимир Мономах	правитель Київської Русі 1113-1125 рр. Був запрошений на престол киянами. Тимчасово об'єднав Русь. Перш, ніж стати правителем Русі, був Переяславським князем. Ініціатор Любецького з'їзду 1097 р. Автор «Повчання дітям»
Володимирко	засновник Галицького князівства у сер. XII ст., галицький князь
Всеволод, Ізяслав, Святослав,	сини Ярослава Мудрого, Ярославичі. Склали тріумвірат. Правили на Русі з 1054 р. по 1073 р.
Данило Романович Галицький	син Романа Мстиславича, правитель Галицько-Волинського князівства 1238-1264 рр., за правління якого князівство досягло найбільшого піднесення. У 1253 р. приймає титул

	короля. Боровся проти Золотої Орди. Учасник битви на р. Калка. Заснував у 1256 р. м. Львів
Ігор Новгород-Сіверський князь	керівник походу проти половців у 1185 р., який оспіваний у «Слові о полку Ігоревім»
Ізяслав, Святослав, Всеволод	сини Ярослава Мудрого, Ярославичі. Склали тріумвірат. Правили на Русі з 1054 р. по 1073 р.
Лев I	син Данила Галицького, правитель Галицько-Волинського князівства 1264-1301 рр.
Лев II, Андрій I	правителі Галицько-Волинського князівства 1308-1323 рр.
Мстислав Великий	син Володимира Мономаха, правитель Київської Русі 1125-1132 рр. Зберіг єдність руських земель. Після смерті у 1132 р. Київська Русь остаточно розпадається на окремі князівства
Роман Мстиславович	волинський князь, який у 1199 р. об'єднав Галицьке та Волинське князівства й приєднав до нього Київське у 1202 р. Був убитий у 1205 р. у битві з поляками під Завихвостом
Святослав, Ізяслав, Всеволод	сини Ярослава Мудрого, Ярославичі. Склали тріумвірат. Правили на Русі з 1054 р. по 1073 р.
Чингізхан	засновник монгольської держави у XIII ст., великий монгольський хан
Юрій I	онук Данила Романовича, правитель Галицько-Волинського князівства 1301-1308 рр. За якого правління князівство повертає втрачену могутність. Носив титул короля Русі. Заснував у 1303 р. Галицьку церковну митрополію
Юрій II Болеслав	останній правитель Галицько-Волинського князівства 1325-1340 рр. Був отруєний галицькими боярами. Після його смерті українські землі потрапляють під владу іноземних держав
Ярослав Осмомисл	правитель Галицького князівства 1153-1187 рр., за правління якого князівства досягло найбільшого піднесення

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Баскак	намісник монгольського хана, який збирав податки з підлеглого населення
Вотчина (отчина)	право приватної власності на землю, яка передавалась по спадковості, від батька до сина
Золота Орда	державна монголо-татар з центром у м. Сарай. Була заснована у 1242 р. ханом Батием
Золотоординське ярмо, Монголо-татарське ярмо (іго)	залежність руських земель від Золотої Орди. Русичі повинні були платити монголам данину, брати участь у військових походах монголів, а руські князі змушені були їздити в Золоту Орду за ярликом
Колективний сюзеренітет	спільне управління Руською державною найбільш сильними та авторитетними князями за доби феодальної роздробленості
Любецький з'їзд	з'їзд князів 1097 р. у м. Любечі, на якому вирішувалися питання спільної боротьби з половцями, припинення чвар між князями. Також був затверджений удільний поділ Київської Русі на окремі князівства. Ініціатором з'їзду був Володимир Мономах
Міжусобні війни	громадянські війни всередині держави за владу
Монголо-татари	тюрксько-монгольські кочові племена, що панували в українських степах з XIII ст.
Монголо-татарське ярмо (іго), Золотоординське ярмо	залежність руських земель від Золотої Орди. Русичі повинні були платити монголам данину, брати участь у військових походах монголів, а руські князі змушені були їздити в Золоту Орду за ярликом
Натуральне господарство	господарство, продукція якого призначається лише для власного споживання
Орда	монгольське військо, а також місце, де розміщувалася ставка хана

«Повчання дітям»	пам'ятка давньоруської літератури 1117 р, автор якої В.Мономах. Автор засуджує міжусобні війни, возвеличує життя за християнськими звичаями
Половці (кипчаки)	тюркські кочові племена, які панували в українських степах з другої половини XI ст. до першої половини XIII ст.
«Правда Ярославичів»	писемний збірник законів на Русі 1072 р. часів Ярославичів, синів Ярослава Мудрого
«Слово о полку Ігоревім»	пам'ятка давньоруської літератури 1187 р., присвячена невдалому походу Новгород-Сіверського князя Ігоря Святославича проти половців 1185 р.
Тріумвірат	правління трьох
Уділ (удільне князівство)	адміністративно-територіальна одиниця Русі, якою управляв князь, залежний від Великого Князя Київського
Улус	уділ, область, адміністративно-територіальна одиниця монгольської імперії
Феодал	землевласник, який дає залежним селянам землю в обмін на їхню працю. Представник правлячої еліти в середньовічній Європі
Феодалізм	суспільно-економічний лад, коли землевласник дає землю за службу іншим.
Феодальна роздробленість Русі	процес децентралізації Русі, послаблення влади київського князя в період феодалізму. Поділ держави на окремі князівства (феодальні володіння)
Федеративна монархія	децентралізована монархія, у якій значну владу мають місцеві князі, а влада Великого князя подекуди номінальна. Київська Русь стає федеративною монархією, починаючи з часів роздробленості
Хан	титул правителя монгольських та тюркських кочових племен

Ярлик	грамота на князювання, яку видавав монгольський хан руським князям
Ясак	данина, яку сплачувало населення руських князівств хану Золотої Орди

ТЕМА 4. ПОЛІТИЧНИЙ УСТРІЙ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ІХ-ХІV СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

988 р.	прийняття християнства Володимиром та хрещення Русі
989 – 996 рр.	будівництво Десятинної церкви Богородиці в Києві - першої кам'яної церкви на Русі
1036 р.	створення першого писаного зведення законів - «Руська правда» під стінами Києва Ярослав остаточно розгромив печенігів
1037 р.	на честь перемоги над печенігами у Києві князем Ярославом був побудований Софіївський собор заснування Київської церковної митрополії
1051 р.	главою руської церкви (митрополитом) вперше стає русич Іларіон заснування Києво-Печерського монастиря
1056-1057 рр.	Створення Остромирового Євангелія
1113 р.	укладення «Повісті минулих літ» ченцем Нестором літописцем повстання киян, у результаті якого на великокнязівський київський престол був запрошений Володимир Мономах
1187 р.	написання невідомим автором «Слово о полку Ігоревім» перша згадка назви «Україна» в Київському літописі
1303 р.	заснування Галицької церковної митрополії Юрієм I

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Агапіт	чернець Києво-Печерського монастиря, відомий руський лікар
Алімпій	відомий руський іконописець, чернець Києво-Печерського монастиря
Антоній, Феодосій	засновники Києво-Печерського монастиря у 1051 р.
Іларіон	перший митрополит-русич, автор «Слова про закон і благодать» (XI ст.)
Нестор	укладач «Повісті минулих літ» у 1113 р., чернець Києво-Печерського монастиря
Феодосій, Антоній	засновники Києво-Печерського монастиря у 1051 р.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Билини	народні епічні пісні героїко-патріотичного характеру (билини про Альошу Поповича, Іллю Муромця, Добриню Микитича тощо)
Бортництво	збирання дикого меду
Бояри	феодалі, правляча еліта на Русі
Боярська рада (дума)	дорадчий орган влади при князеві, що складався зі старших дружинників (бояр)
Вотчина (отчина)	право приватної власності на землю, яка передавалась по спадковості, від батька до сина
Десятинна церква святої Богородиці	перша кам'яна церква на Русі, побудована за часів Володимира Великого у 989 – 996 рр.
Дружина	постійне військо князя, члени якого брали участь в управлінні державою

Дуумвірат	правління двох
Закупи	селяни, що потрапили в залежність від пана за борги (купу)
«Ізборник»	складені в XI ст. для Святослава (сина Ярослава Мудрого) перекладені уривки Візантійської церковної літератури
Із варяг у греки	торгово-політичний шлях, що з'єднував Балтійське море із Чорним
Ізгої	вигнані з общини селяни, що не мали права через це користуватися общинною землею
Іконопис	мистецтво писання ікон
Іконостас	стіна з ікон у православному храмі, яка відокремлює вівтар від центральної частини
«Києво-Печерський патерик»	збірка оповідань про ченців Києво-Печерського монастиря. Патерик був складений у XIII ст.
Колективний сюзеренітет	спільне управління Руською державною найбільш сильними та авторитетними князями за доби феодальної роздробленості
Книжкова мініатюра	мініатюрні малюнки на рукописних книгах Русі
Князь	правитель держави на Русі. Раніше – керівник війська, племені, роду
Літопис	послідовний запис історичних подій
Митрополія	церковно-територіальна одиниця, яку очолює митрополит
Міжусобні війни	громадянські війни всередині держави за владу
Мозаїка	багатокольорове зображення з камінців, шматочків скла, керамічних плиток тощо

Монархія	форма державного правління, у якій влада передається по спадковості
Натуральне господарство	господарство, продукція якого призначається лише для власного споживання
Огніщанин	слуга князя, що відповідав за зберігання майна в будинку свого господаря.
Плінфа	широка і плоска обпалена цеглина, що використовувалася для будівництва храмів на Русі
Племінний союз	об'єднання декількох племен; перехідний етап на шляху до виникнення держави
«Повість минулих літ»	літопис, який описує події історії Київської Русі та частково світової історії. Був складений ченцем Нестором у 1113 р.
Повоз	повинність у Київській Русі, що полягала в обов'язку поставляти с/г продукти в установлені князем місця. Запровадила княгиня Ольга
«Повчання дітям»	пам'ятка давньоруської літератури 1117 р, автор якої В.Мономах. Автор засуджує міжусобні війни, возвеличує життя за християнськими звичаями
Погости	місця збору данини, визначені княгинею Ольгою
Полюддя	збір данини, під час якого князь об'їжджає свої володіння
«Правда Ярославичів»	писемний збірник законів на Русі 1072 р. часів Ярославичів, синів Ярослава Мудрого
«Руська правда»	перший писемний збірник законів на Русі 1036 р. часів Ярослава Мудрого
Рядовичі	селяни, що уклали з феодалом «ряд» - договір, і за це виконували різноманітні роботи у вотчині

«Слово о полку Ігоревім»	пам'ятка давньоруської літератури 1187 р., присвячена невдалому походу Новгород-Сіверського князя Ігоря Святославича проти половців 1185 р.
«Слово про закон і благодать»	твір руського митрополита Іларіона у середині XI ст., у якому він возвеличує християнство та діяльність Володимира Великого
Смерди	вільні селяни-общинники на Русі
Тіуни	привілейовані князівські та боярські слуги, що брали участь в управлінні феодальним господарством
Тріумвірат	правління трьох
Уділ (удільне князівство)	адміністративно-територіальна одиниця Русі, якою управляв князь, залежний від Великого Князя Київського
Улус	уділ, область, адміністративно-територіальна одиниця монгольської імперії
«Устав земляний»	зведення законів усного звичаєвого права за часів Володимира Великого
Урок (оброк)	точний розмір данини, що встановила княгиня Ольга
Феодал	землевласник, який дає залежним селянам землю в обмін на їхню працю. Представник правлячої еліти в середньовічній Європі
Феодалізм	суспільно-економічний лад, коли землевласник дає землю за службу іншим
Феодальна роздробленість Русі	процес децентралізації Русі, послаблення влади київського князя в період феодалізму. Поділ держави на окремі князівства (феодальні володіння)

Федеративна монархія	децентралізована монархія, у якій значну владу мають місцеві князі, а влада Великого князя подекуди номінальна. Київська Русь стає федеративною монархією, починаючи з часів роздробленості
Фреска	церковний розпис по вологій штукатурці
Холопи, челядь	слуги, раби на Русі
Християнство	світова релігія, яка виникла в I ст. і ґрунтується на вченні Ісуса Христа. У 1054 р. християнство офіційно розкололося на католицизм із центром у м. Рим та православ'я із центром у м. Константинополь. Русь була охрещена за східним, православним зразком
Челядь, холопи	слуги, раби на Русі

**ТЕМА 5. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА
ЛИТОВСЬКОГО ТА ІНШИХ ДЕРЖАВ
(у другій половні XIV – першій половині XVI ст.)**

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1359 р.	захоплення Молдавським князівством північної Буковини
1362 р.	литовський князь Ольгерд приєднав до Великого Князівства Литовського Київщину та Переяславщину у битві на Синіх Водах об'єднані українсько-литовські війська розбили монголо-татар. У результаті українські землі були звільнені з-під влади монголо-татарського ярма
1385 р.	Кревська унія - об'єднання Великого Князівства Литовського та Королівства Польського на основі шлюбу литовського князя Ягайла та польської принцеси Ядвіги
1387 р.	Галичина після боротьби між Польщею, Литвою та Угорщиною остаточно опинилася у складі Польського королівства
1399 р.	битва на р. Ворскла, під час якої литовські війська князя Вітовта зазнали поразки від військ Золотої Орди. У результаті Вітовт змушений шукати союз з двоюрідним братом Ягайлом
1410 р.	Грюнвальдська битва, у якій об'єднані литовсько-польсько-русько-українсько-чесько-угорсько-татарські війська розгромили німецьких лицарів (хрестоносців) Тевтонського ордену
1413 р.	Городельська унія між Польським королівством та Великим Князівством Литовським, яка заперечувала положення Кревської унії, визнаючи Литву незалежною. Але вплив Польщі на Литву зберігався. Унія прирівняла в правах польську та литовську католицьку шляхту, але посилила дискримінацію православного населення, обмеживши його участь у державному управлінні
1430-1432 рр.	правління у Великому князівстві Литовському Свидригайла, що спирався на православних українських і білоруських князів і виступав проти унії з Польським королівством

1432 р.	у результаті змови проти Свидригайла Великим князем Литовським було оголошено Сигізмунда, який виступав за союз із Польщею. Литва розкололася на два ворогуючих табори
1435 р.	битва під Вілкомиром, у якій Свидригайло зазнає поразки від Сигізмунда. Після поразки Свидригайла правителем Литви став Сигізмунд (1435 - 1440), що проводив політику зближення з Польщею. Частина українських князів створили проти нього змову й стратили
1449 р.	Утворення Кримського ханства
1471 р.	остаточна ліквідація Київського удільного князівства
1475 р.	захоплення турками Кримського півострова. Початок залежності Кримського ханства від Османської імперії (Туреччини)
1478 р.	кримський хан Менглі-Гірей підписав зобов'язання про васальну залежність Криму від Османської імперії (Туреччини)
1480-1481 рр.	заколот князів Михайла Олельковича, Івана Ольшанського, Федора Бельського з метою скинути литовське панування на українських землях і приєднати їх до Московської держави. План не здійснився
1489 р.	перша писемна згадка про українських козаків
1490-1492 рр.	селянське повстання під керівництвом Мухи на Буковині, Галичині, Молдавії тощо. Повстання зазнало поразки
1491 р.	слов'янський першодрукар Швайпольд Фіоль у Кракові (Польща) першим надрукував книгу церковнослов'янською мовою - «Осьмогласник»
1500 – 1522 рр.	московсько-литовські війни, у результаті яких Чернігово-Сіверщина опинилася під владою Московського царства

1508 р.	невдалий збройний виступ української шляхти на чолі з князем Михайлом Глинським проти литовського панування
----------------	---

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Вітовт	двоюрідний брат Ягайла, литовський князь, який боровся проти Кревської унії за самостійність Литви. У часи князювання Вітовта в Україні були ліквідовані удільні князівства
Володимир Ольгердович	перший Київський князь із династії Гедиміновичів (1362-1394 рр.); син Великого князя Литовського Ольгерда. Охрещений за православною традицією, Володимир Ольгердович не був сприйнятий в Києві як чужинець і швидко порозумівся з місцевим боярством
Гедимін	литовський князь, який перший розпочав приєднання руських земель до Литовського князівства у XIV ст.
Глинський Михайло	руський князь, керівник збройного виступу української шляхти у 1508 р. проти литовського панування
Дрогобич (Котермак) Юрій	український філософ, астроном, астролог, перший український доктор медицини. Був першим українським автором друкованого твору (латиною). Ректор Болонського університету (Італія), професор Краківського університету (Польща)
Міндовг	засновник литовської держави у XIII ст.
Муха	керівник першого селянського повстання на українських землях у 1490-1492 рр.
Оленькович Михайло, Ольшанський Іван, Бельський Федір	руські князі, які у 1480-1481 рр. намагалися здійснити заколот з метою скинути литовське панування на українських землях і приєднати їх до Московської держави. План не здійснився
Ольгерд	литовський князь, який приєднав до Литви на українські землі (Київщина, Чернігово-Сіверщина та ін.). У часи правління Ольгерда у битві на Синіх Водах у 1362 р. було скинуто монголо-татарське ярмо на українських землях

Острозький Іванович Костянтин	український православний магнат 1460-1530 рр., волинський князь, великий гетьман литовський
Свидригайло	литовський князь 1430-1432 рр., який боровся проти унії з Польщею. Спирався на підтримку українських і білоруських князів. Був убитий під час громадянської війни із Сигізмундом
Сигізмунд	литовський князь, обраний у 1432 р. у результаті змови проти Свидригайла. Виступав за унію з Польщею. Переміг у боротьбі зі Свидригайлом. Був отруєний православними боярами
Хаджі-Гірей	засновник Кримського ханства у 1449 р., перший хан правлячої династії Гіреєв
ШвайтпольФіоль	слов'янський першодрукар, який у 1491 р. у Кракові (Польща) першим надрукував книгу церковнослов'янською мовою - «Осьмогласник»
Ягайло	литовський князь, у часи правління якого відбулася Кревська унія 1385 р. - об'єднання. Великого Князівства Литовського та Королівства Польського на основі шлюбу литовського князя Ягайла та польської принцеси Ядвіги. Ягайло охрестився за католицьким обрядом

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Війт	керівник місцевого самоврядування, що очолював магістрат в містах України, які отримали магдебурзьке право
Городельська унія	унія між Польським королівством та Великим Князівством Литовським, яка заперечувала положення Кревської унії, визнаючи Литву незалежною. Але вплив Польщі на Литву зберігався. Унія прирівняла в правах польську та литовську католицьку шляхту, але посилювала дискримінацію православного населення, обмеживши його участь у державному управлінні
Дике поле	назва слабо заселених причорноморських степів України. Землі Дикого поля були знелюднені внаслідок постійних турецько-татарських нападів

Дума	ліро-епічний твір про героїчні походи козаків, який наспівують під музичний супровід бандури, ліри чи кобзи
Експлуатація	використання чужої праці; привласнення продуктів чужої праці
Католицизм	західне християнство на чолі з папою римським. Поляки, австрійці, чехи, словаки та багато інших народів – католики
Козак	вільна озброєна людина
Кревська унія	об'єднання у 1385 р. Великого Князівства Литовського та Королівства Польського на основі шлюбу литовського князя Ягайла та польської принцеси Ядвіги. Ягайло охрестився за католицьким обрядом
Кримське ханство	держава кримських татар, що була утворена Хаджі-Гіреєм на півдні України у 1449 р., унаслідок розпаду Золотої Орди. У 1475 (78) р. стала васалом Туреччини. У 1485 р. кримський хан Менглі-Гірей нападає на Київ. З того часу кримські татари постійно нападають на Україну й Литву
Кріпацтво	система правових норм, яка встановлювала залежність селянина-кріпака від феодала і забороняла селянам залишати землі свого пана
Латифундії	великі феодалні маєтки
Магдебурзьке право	право міст на самоврядування
Магістрат	адміністративний орган управління містом, яке отримало магдебурзьке право
Магнати	великі феодали у Польщі, Литві, Україні
Оброк	частина врожаю, яку селяни сплачували пану
Панщина	зобов'язання селян-кріпаків кілька днів на тиждень працювати на землі свого пана

Покатоличення	процес нав'язування католицької віри
Полонізація	процес нав'язування польської культури
Православ'я	східне християнство, на чолі з патріархом. Православними є українці, білоруси, росіяни, румуни, болгары, серби, греки (візантійці), молдавани тощо
Слободи	тимчасове звільнення селян від панщини й повинностей
Соціальний стан	суспільна верста, права та обов'язки якої закріплені юридично, як правило, передаються по спадковості (селяни, міщани, шляхта, козацтво, духовенство)
Унія	об'єднання, союз
Фільварки	великі багатогалузеві феодальні маєтки, зорієнтовані на продаж продукції й основані на примусовій праці селян-кріпаків
Цех	об'єднання ремісників однієї чи кількох споріднених спеціальностей
Чинш	грошовий податок
Шляхта	назва феодалів у Польщі, Литві та Україні, основним заняттям яких була військова служба

ТЕМА 6. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1556 р.	заснування православним князем Дмитром (Байдою) Вишневецьким на о. Мала Хортиця першої Запорозької Січі
1556-1561 р.	написання Пересопницького Євангелія – першого перекладу Євангелія на українську мову
1569 р.	Люблінська унія – об'єднання Великого Князівства Литовського та Королівства Польського в єдину державу – Річ Посполита. У результаті українські землі були приєднані до Польського королівства
1572 р.	польський король Сигізмунд II Август вперше набрав на службу 300 реєстрових козаків
1573 р.	Іван Федоров у Львові відкрив першу друкарню в Україні
1574 р.	в Україні Іван Федоров надрукував перші книги: «Апостол» та «Буквар»
1577-1578 рр.	козацький отаман Іван Підкова здійснив військовий похід у Молдавію
1578 р.	польський король Стефан Баторій збільшив козацький реєстр до 600 осіб і надав реєстровим козакам клейноди та привілеї князь Василь-Костянтин Острозький відкрив в Острозі греко-латинсько-слов'янську школу (Острозьку академію)
1581 р.	в Острозі надрукована перша Біблія на слов'яно-руській мові - «Острозька Біблія»
1586 р.	заснування Львівського Успенського ставропігійного братства
1588 р.	видання Третього Литовського статуту, який офіційно запровадив кріпацтво на українських землях у складі Речі Посполитої

1591-1593 рр.	козацько-селянське повстання на чолі з Криштофом Косинським
1594-1596 рр.	козацько-селянське повстання на чолі з Северином Наливайком
1596 р.	Берестейська церковна унія – об'єднання католицької та української православної церкви в єдину – греко-католицьку (уніатську)

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Баторій Стефан	польський король, який у 1578 р. збільшив козацький реєстр до 600 осіб і надав реєстровим козакам клейноди та привілеї
Вишенський Іван	письменник-полеміст другої половини XVI - початку XVII ст., який у своїх творах відстоював православ'я. Значну частину свого життя провів у монастирі на горі Афон (Греція). Автор твору «Послання до єпископів»
Вишневецький Дмитро (Байда)	православний князь, засновник першої Запорозької Січі у 1556 р. на о. Мала Хортиця
Косинський Криштоф	керівник козацько-селянського повстання 1591-1593 рр.
Наливайко Северин	керівник козацько-селянського повстання 1594-1596 рр.
Острозький Костянтин-Василь	український православний князь 1526-1608 рр., магнат, воєвода Київський, культурний діяч, меценат, один з найзаможніших і найвпливовіших магнатів Речі Посполитої. Засновник у 1578 р. в Острозі греко-латинсько-слов'янської школи (Острозької академії). Сприяв друку у 1581 р. Острозької Біблії. Прозваний некоронованим королем Русі
Підкова Іван	козацький отаман, який у 1577-1578 рр. здійснив військовий похід у Молдавію
Потій Іпатій	видатний діяч греко-католицької церкви, палкий прихильник церковної унії, другий греко-католицький митрополит Києва

Рогоза Михайло	перший митрополит греко-католицької (уніатської) церкви
Сигізмунд II Август	польський король, який перший набрав на службу 300 козаків (реєстровців) у 1572 р.
Смотрицький Герасим	перший ректор греко-латинсько-слов'янської школи. Представник полемічної літератури. Захищав православ'я. Автор твору «Ключ царства небесного» 1587 р.
Смотрицький Мелетій	Письменник-полеміст, мовознавець, православний церковний діяч кінця XVI - початку XVII ст. Автор твору «Тренос» («Плач») та підручника церковнослов'янської мови «Грамматика»
Федоров Іван	першодрукар в Україні, біженець з Москви

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

«Апостол», «Буквар»	перші друковані книги в Україні (1574 р.)
Берестейська унія	об'єднання у 1596 р. католицької та української православної церкви в єдину – греко-католицьку (уніатська)
Братства	громадсько-релігійні об'єднання міщан при православних церквах
Булава	символ влади кошового отамана та гетьмана козаків
Бунчужний	виборна особа, помічник отамана, відповідав за бунчук, командир частини козацького війська
Бунчук	символ козацької влади, куля на жердині, до якої кріпилося пасмо кінського волосся
Галера	військове дерев'яне гребне багатовеслове вітрильне судно, яке було на озброєнні турецького флоту

Гетьман	посада вищих воєначальників у Польщі, Литві та козацькій державі
Греко-католицька (уніатська) церква	християнська церква, що утворилася в Україні внаслідок Берестейської унії 1596 р. Греко-католики зберігають православний обряд, але визнають католицьке вчення підкоряються папі римському
Єзуїти	члени католицького чернечого ордену, який у XVI-XVIII ст. вів активну місіонерську та освітню діяльність, спрямовану на поширення католицизму
Зимівник	назва господарства, хутора козаків, де вони перебували, коли не було військових дій (особливо взимку)
Кіш	загальна назва Запорозької Січі та війська запорозьких козаків
Клейноди	символи влади
Козацька рада	загальні збори козаків, найвищий орган влади Запорозької Січі та козацької держави
Козацька старшина	керівна правляча верхівка (еліта) козацтва, козацький уряд
Контрреформація	боротьба католицької церкви з реформаційними рухами
Корогва	козацький бойовий прапор, прикрашений, як правило, зображеннями святих або козака з мушкетом
Кошовий (отаман)	найвища виборна посада козаків на Січі. Отаман мав верховну адміністративну, судову та військову владу
Курінь	найменша військово-адміністративна одиниця на Запорозькій Січі, що складалася з козаків, які походили переважно з одного регіону та проживали на Січі в одному приміщенні
Литаври	музичний інструмент, що використовувався для задання ритму руху війська, був у довбиша

Люблінська унія	об'єднання Великого Князівства Литовського та Королівства Польського в єдину державу – Річ Посполита. У результаті українські землі були приєднані до Польського королівства
Обозний	виборна особа козаків, що відала артилерією, постачанням війська тощо
Осавул	військово-адміністративна посада козаків. Осавул відав військовою підготовкою війська, озброєнням тощо; стежив за порядком на Січі та військовому таборі
Острозька Біблія	перша друкована Біблія на слов'яно-руській мові 1581 р.
Паланки	адміністративно-територіальні одиниці (округи) земель Запорозької Січі
Пересопницьке Євангеліє	перший переклад Євангелія на українську мову 1556-1561 рр.
Пернач	символ влади полковника, палиця, з одного краю якої кріпилося кілька металевих пластин
Писар	старшинська посада козаків, пов'язана з документуванням управлінської діяльності, права рука отамана. Писар завідував військовою козацькою канцелярією
Підскарбій	посадова козацька особа, що відала фінансовими справами
Покозачення	масовий перехід селян до козацького стану, що спостерігався в другій половині XVI – першій половині XVII ст.
Полемічна література	література, яка була зумовлена полемікою прихильників та противників Брестської церковної унії. Автором першого полемічного твору був М. Смотрицький. Також представниками полемічної літератури були: Г.Смотрицький, І. Вишенський, І. Потій
Полки	адміністративно-територіальні одиниці козацької держави

Реєстрове козацтво	козаки, які перебували на службі у польського короля й були поіменно записані в спеціальний список – реєстр
Реформація	рух за перебудову католицької церкви, що розпочався в Німеччині в XVI ст.
Річ Посполита	феодальна держава, яка виникла в результаті Люблінської унії 1569 р. - об'єднання Великого Князівства Литовського та Королівства Польського в єдину державу. Річ Посполита проіснувала до 1795 р., коли була поділена Росією, Австрією та Пруссією
Січ	фортеця-укріплення запорозьких козаків
Сотні	дрібні адміністративно-територіальні одиниці козацької держави
Ставропігії	право підпорядковуватися безпосередньо патріарху
Українська шляхта	вищий привілейований соціальний стан в Україні
Українське козацтво	соціальний стан вільних професійних воїнів, що офіційно оформився у Речі Посполитій наприкінці XVI ст.
Хорунжий	охоронець козацького прапору - корогви
Чайка	бойовий корабель запорозьких козаків

ТЕМА 7. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1615 р.	заснування Київського Богоявленського братства; заснування друкарні Київського братства
1616 р.	морський похід козаків на чолі з гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним на Кафу
1620 р.	відновлення православної ієрархії в Україні. Ієрусалимський патріарх Феофан висвятив на православного митрополита Іова Борецького
1621 р.	Хотинська битва, під час якої козацькі війська на чолі з Петром Конашевичем-Сагайдачним зупинили похід турецької армії на Річ Посполиту
1625 р.	козацьке повстання на чолі з Марком Жмайлом. Підписання Куруківської угоди Михайлом Дорошенком. Збільшення козацького реєстру до 6 тис.
1630-1631 рр.	козацьке повстання на чолі з Тарасом Трясилою (Федоровичем). Підписання Переяславської угоди. Збільшення козацького реєстру до 8 тис.
1632 р.	Київський православний митрополит Петро Могила домогся офіційного визнання православ'я у Речі Посполитій польським королем на базі Київського братства Петро Могила відкрив колегіум, який отримав статус академії у 1701 р. (Києво-Могилянська академія)
1633 р.	сейм Речі Посполитої видав «Статті для заспокоєння Руського народу», згідно з якими у державі можна було вільно сповідувати православ'я. Але умови «статей» порушувалися польською шляхтою
1635 р.	зруйнування польської фортеці Кодак запорозькими козаками на чолі з Іваном Сулимою

1637-1638 рр.	козацькі повстання на чолі з Павлом Бутом (Павлюком), Дмитром Гунею та Яковим Острянином, що завершилися поразкою козаків
1638 р.	видання сеймом Речі Посполитої «Ординацій Війська Запорозького реєстрового, що перебуває на службі Речі Посполитої». Згідно з цим документом, права та привілеї козаків були обмежені, реєстр зменшувався до 6 тис., відбудовувалася фортеця Кодак, війська реєстрового козацтва очолював польський шляхтич
1638-1648 рр.	період «Золотої спокою» у Речі Посполитої. Тобто протягом десятиріччя не було великих козацько-селянських повстань

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Борецький Іов	перший митрополит відновленої у 1620 р. православної церкви в Україні
Бут Павло (Павлюк)	отаман нереєстрового козацтва, керівник козацького повстання 1637 р.
Гуня Дмитро	один з керівників козацького повстання 1637—1638 рр., керував спорудженням та обороною табору в урочищі Старець
Дорошенко Михайло	козацький гетьман, який від імені козаків підписав компромісну Куруківську угоду 1625 р. після перемоги козацького війська над поляками
Жмайло Марко	керівник козацького повстання у 1625 р.
Могила Петро	митрополит української православної церкви з 1632 р. Домігся офіційного визнання польським королем права на існування православної церкви в Речі Посполитої. Провів реформи серед православного духовенства, систематизував православне віровчення. Заснував Київський колегіум у 1632 р.
Острянин Яків (Остряниця)	один із ватажків козацького повстання 1637—1638 рр., після розгрому під Жовнином із залишками свого війська перейшов кордон Московського царства та оселився у Слобідській Україні

Сагайдачний Конашевич	Петро	гетьман реєстрового козацтва першої чверті XVII ст., за гетьманування якого козацтво стало впливовою організованою військовою силою. Козаки під проводом Сагайдачного здійснювали вдалі морські походи проти татар і турків, зупинили турецьку армію в Хотинській битві 1621 р.
Сулима Іван		керівник козацького повстання 1635 р., під час якого була зруйнована фортеця Кодак
Трясило Тарас (Федорович)		керівник козацького повстання 1630-1631 рр.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Вертеп		старовинний пересувний ляльковий театр в Україні
Доба героїчних походів		доба першої чверті XVII ст., яка характеризується славними морськими походами козаків на чолі з гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним проти татар і турків
Золотий спокій		період з 1638 по 1648 рр., протягом якого в Україні не було великих козацько-селянських повстань
Інтермедія		розважально-побутова сценка в антракті релігійних драм
Кодак		фортеця, яку побудували поляки у 1635 р. для нагляду за козаками Запорозької Січі
«Ординації Війська Запорозького реєстрового, що перебуває на службі Речі Посполитої»		виданий у 1638 р. польським сеймом документ, згідно з яким права та привілеї козаків були обмежені, реєстр зменшувався до 6 тис., відбудовувалася фортеця Кодак, війська реєстрового козацтва очолював польський шляхтич
Показачення		масовий перехід селян до козацького стану, що спостерігався в другій половині XVI – першій половині XVII ст.
«Статті для заспокоєння Руського народу»		виданий у 1632 р. польським сеймом документ, згідно з яким можна було вільно сповідувати православ'я у Речі Посполитій. Але умови «статей» постійно порушувалися

**ТЕМА 8. ПОЧАТОК НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДУ СЕРЕДИНИ ХVІІСТ.**

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1648 – 1657 рр.	національно-визвольна війна українського народу на чолі з Б.Хмельницьким проти польського панування
1648 р., січень	захоплення козаками Б. Хмельницького Запорозької Січі. Початок Національно-визвольної війни
1648 р., лютий-березень	Угода Б. Хмельницького з Кримським ханом Іслам-Гіреєм III про військову допомогу у війні проти Речі Посполитої
1648 р., 5-6 травня	битва під Жовтими Водами, перша битва Національно-визвольної війни. Перемога козацько-турецьких військ над військами Речі Посполитої
1648 р., 16 травня	битва під Корсунем. Перемога козацько-турецьких військ над військами Речі Посполитої
1648 р., 23 вересня	битва під Пилявцями на Волині, де до козаків приєдналися повсталі українські та білоруські селяни. Перемога козаків і нищівна поразка 60-тисячного польського війська під командуванням Заславського, Остророга і Конєцпольського («перини», «латини» і «дитини» за висловом Хмельницького). Ця перемога відкрила українському війську шлях у Галичину
1648 р., жовтень	осада козаками Б. Хмельницького разом із татарами Львова і Замостя
1648 р., грудень	козацьке військо Богдана Хмельницького урочисто вступило до Києва, де гетьмана вітали як українського Мойсея, який виведе українців з польського полону як колись пророк Мойсей вивів євреїв з єгипетського полону. Саме в грудні 1648 р. Б. Хмельницький оголосив, що його метою є творення незалежної козацької держави, а не лише помста за трагедію особистого життя
1649 р., липень-серпень	козацькі війська оточили частину польських військ на чолі з магнатом Яремою Вишневецьким у фортеці Збараж

1649 р., липень	битва під Лоевим, у якій козацькі війська на чолі з полковником М. Кричевським зупинили литовські війська Я. Радзивілла. Сам М. Кричевський загинув під час битви. Ф хоча литовці здобули перемогу, через великі втрати вони вимушені були зупинити свій наступ в Україну
1649 р., 15 серпня	під м. Зборів відбулася битва козаків з головними частинами польської армії на чолі з королем Яном Казимиром. Козаки практично здолали поляків, але союзники козаків – татари – вимагали, щоб Б. Хмельницький заключив мирний договір з полякам. У результаті між козаками і поляками був підписаний Зборівський мирний договір
1649 р.,18 серпня	Зборівський мирний договір між козаками і поляками, за яким під владу козаків переходила Київщина, Брацлавщина та Чернігівщина, а козацький реєстр збільшувався до 40 тис. козаків
1650 р., серпень-вересень	козацька армія під командуванням Б. Хмельницького й загони кримських татар захопили столицю Молдови Ясси. Це був перший молдавський похід козаків Б. Хмельницького
1651 р., лютий	поляки, порушивши Зборівський мир, напали на м. Красне. У цьому бою загинув брацлавський полковник Данило Нечай, а наступ польських військ гетьмана Калиновського був зупинений поблизу Вінниці загонами Івана Богуна
1651 р.,28 червня	битва під Берестечком, найбільша битва війни (разом близько 300 тисяч вояків). У вирішальний момент козаків зрадили татари, що залишили поле битви і захопили в полон гетьмана Б. Хмельницького. Врятувати оточені українські війська вдалося талантом Івана Богуна, який вивів частину козаків з оточення. Це була перша поразка козацьких військ у національно-визвольній війні
1651 р., липень	друга битва під Лоевим, під час якої козацькі війська на чолі з полковником М. Небабою були розбиті литовськими військами Я. Радзивілла. М. Небаба загинув у бою
1651 р., 28 вересня	Білоцерківський договір між поляками та козаками, згідно з яким під владою козаків залишалася лише Київщина, а реєстр скорочувався до 20 тис.

1652 р.,травень	битва під Батогом, у якій козаки знову одержують перемогу над поляками. Ця перемога призвела до відновлення території козацької держави, зміцнення її військового і політичного становища
1653 р., серпень-вересень	Молдавський похід (Сучавська кампанія) сина Богдана Хмельницького Тимоша Хмельницького, під час якого він загинув у сутичці з молдавськими військами
1653 р., осінь	облога козаками польської армії у м. Жванець. Козаків раптово знову зрадили татари, які таємно уклали сепаратний мир з поляками, підписавши в грудні 1653 р. Кам'янецьку угоду на вигідних для себе умовах
1653 р., 1 жовтня	московський Земський собор вирішив прийняти Військо Запорозьке під зверхність московського царя, тобто встановити протекторат над Україною
1654 р.,8 січня	у м. Переяслав відбулася Переяславська козацька рада, на якій більшість козаків присягнули на вірність московському царю
1654 р., березень	укладання Березневих статей - умов договору між Московським царством та козацькою державою. Держава Війська Запорозького приймала протекторат московського царя, залишаючись надалі окремою державою, зберігаючи свій політичний і соціальний устрій, власну адміністрацію, армію, фінанси. Реєстр збільшувався до 60 тис. козаків.
1655 р., січень	перемога козацько-московських війська над поляками в битвах під Охматовим (Дрижипільська битва) та Городком
1656 р., жовтень	Віленське перемир'я між Річчю Посполитою та Московським царством
1657 р., 27 липня	смерть Б.Хмельницького

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Богун Іван	козацький полководець часів Національно-визвольної війни. У 1651 р. під час Берестейської битви за відсутності Б.Хмельницького очолив командування козацьким військом, урятував козацьку армію від розгрому. У 1654 р. відмовився давати присягу російському цареві на Переяславській раді
Бутурлін Василь	Російський військовий діяч і дипломат, який у січні 1654 р. очолив російське посольство в Україні, яке від імені московського царя Олексія Михайловича уклало союзну угоду з українським козацтвом про спільні дії проти Речі Посполитої
Жданович Антон	сотник Чигиринського полку, а потім полковник Київський. У 1657 р. очолював козацькі війська в спільному поході проти Речі Посполитої разом зі Швецією та Трансильванією
Іслам-Гірей III	хан Кримського ханства, з яким у 1648 р. Б.Хмельницький уклав воєнно-політичний союз
Максим Кривоніс	черкаський полковник, визначний військовий діяч початку Національно-визвольної війни: у Корсунській битві загін під його командуванням зіграв вирішальну роль у розгромі польського війська. Помер від чуми під час облоги Замостя наприкінці 1648 р.
Кричевський Михайло	виходець із Берестейської української католицької шляхти, полковник реєстрових козаків, із початком Національно-визвольної війни перейшов на бік Б. Хмельницького й прийняв православ'я. Був призначений київським полковником. Загинув у 1649 р. під час першої битви під Лоевим з литовськими військами
Лупул Василь	молдавський господар 1634-1654 рр. З 1650 р. союзник Б.Хмельницького в боротьбі проти Речі Посполитої. Син Б.Хмельницького Тимош Хмельницький одружився на дочці В.Лупула Розанді
Небаба Мартин	колишній коростишівський міщанин, потім - Чернігівський полковник, загинув у 1651 р., обороняючи переправу поблизу Лоева від війська Януша Радзивілла

Нечай Данило	походив з родини православного шляхтича, сподвижник Б. Хмельницького. Загинув у лютому 1651 р. в битві з поляками біля м. Красне
Олексій Михайлович Романов	московський цар, який «взяв козацьку державу під велику руку царя» у 1654 р.
Радзивілл Януш	литовський державний і військовий діяч, який очолював литовські війська в боротьбі з козаками в битві під Лосевим у 1649 р. та 1651 р. У 1651 р. війська Я.Радзивілла здобули Київ і вчинили жорстоку розправу з мешканцями міста
Розанда	молодша дочка молдавського господаря В.Лупула. Дружина Тимоша Хмельницького (старшого сина Б.Хмельницького)
Хмельницький Богдан	український гетьман. Керівник Національно-визвольної війни 1648-1657 рр.
Хмельницький Тимош	старший син Б.Хмельницького, який загинув під час молдавського походу 1653 р.
Юрій II Ракоці	князь семигородський (трансільванський) середини XVII ст. У 1657 р. брав участь разом з українськими козаками та шведами у спільному поході проти Речі Посполитої

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Березневі статті	<p>договір між Московським царством та козацькою державою Б.Хмельницького 1654 р. Умови договору:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Держава Війська Запорозького зберігає свій устрій, адміністрацію, фінанси, військо тощо; - чисельність козацького війська (реєстр) становить 60 тис. козаків; - московським чиновникам забороняється втручатися у внутрішні справи козацької держави; - Держава Війська Запорозького має право мати зовнішні відносини з будь-якими державами, окрім Туреччини та Польщі.
-------------------------	--

Білоцерківський мир	мирний договір 1651 р. між Річчю Посполитою та Державою Війська Запорозького. Умови договору: <ul style="list-style-type: none"> - територія автономії козацької держави під владою гетьмана обмежувалась лише Київським воєводством; - реєстр козаків зменшувався до 20 тис. козаків; - гетьман підпорядковувався польському королю і позбавлявся права зовнішніх зносин; - шляхта і польські чиновники отримали право повернутися до своїх маєтків
Віленське перемир'я	перемир'я 1656 р. між Річчю Посполитою та Московським царством, за яким обидві держави домовлялися не укласти сепаратний мир із Швецією. Віленське перемир'я було підписане без участі українських козаків
Гетьманщина	неофіційна назва козацької держави, яка набуває поширення наприкінці XVII – XVIII ст.
Держава Війська Запорозького	офіційні назва козацької держави, яка утворилася у 1649 р. у ході Національно-визвольної війни
Зборівський трактат	мирний договір 1649 р. між Річчю Посполитою та військом Б.Хмельницького. Умови договору: <ul style="list-style-type: none"> - визнання Річчю Посполитою автономії козацької України під владою гетьмана на території колишніх Київського, Брацлавського й Чернігівського воєводств (Військо Запорозьке в межах Речі Посполитої); - установлювався реєстр у 40 тис. козаків; - усім учасникам війни оголошувалася амністія; - польська шляхта отримала право повернутися до своїх маєтків, а селяни мусили повертатися до своїх панів та виконувати довоєнні повинності; - православна церква урівнювалася в правах з католицькою. <p>У результаті Зборівського договору можна вести мову про утворення української козацької держави</p>
Кам'янецька угода	угода про спільні дії, яку уклали Річ Посполита та Кримське ханство у 1653 р.
Молдавські походи	козацькі походи на Молдавське князівство 1650-1653 рр. з метою встановлення союзних відносин основі шлюбу між старшим сином Б.Хмельницького Тимошом Хмельницьким а молдавською принцесою Розандою

Національно-визвольна війна	війна українського народу сер. XVII ст. на чолі з Б.Хмельницьким за визволення з-під влади Речі Посполитої
Переяславська рада	козацька рада у м. Переяслав 8 січня 1654 р., на якій більшість козаків присягнули на вірність московському царю Олексію Михайловичу
Протекторат	така форма міждержавних відносин, за якої одна країна визнає над собою зверхність іншої заради власної безпеки
Універсал	письмовий законодавчий та виконавчий акт козацького гетьмана, починаючи з часів Б.Хмельницького

ТЕМА 9. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НАПРИКІНЦІ 50-Х – У 80-ТІ РР. ХVІІСТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1657 р.	на козацькій раді в Чигирині молодший син Б.Хмельницького Юрій Хмельницький обраний гетьманом, але через молодість тимчасово передав владу у руки козацтва, яке обрало гетьманом Івана Виговського
1657 – 1659 рр.	гетьманування І.Виговського
1658 р.	<p>І.Виговський підписав Гадяцьку угоду з Річчю Посполитою. Козацька держава входила до складу Речі Посполитої на правах «як вільні до вільних і рівні до рівних». Річ Посполита повинна була складатися з трьох рівних утворень – Польського королівства, князівства Литовського та князівства Руського (Україна)</p> <p>І.Виговський придушив повстання полтавського полковника М.Пушкаря та отамана Січі Я.Барабаша, які виступили проти союзу з Польщею</p>
1659 р.	Конотопська битва, у якій війська об'єднані війська козаків І.Виговського та татар розбили 100 тис. армію росіян
1659 – 1663 рр.	гетьманування Ю.Хмельницького
1659 р.	Ю.Хмельницький був обраний гетьманом на Переяславській раді в присутності російських військ і підписав Переяславську угоду з Московським царством. У порівнянні з Березневими статтями Б.Хмельницького, Переяславські статті суттєво обмежували права козацької держави і на її території розміщувалися полки російських військ
1660 р.	«Слободищенська кампанія» - невдалий наступ московсько-козацьких військ проти Речі Посполитої. Ю.Хмельницький переходить на бік Польщі й підписує з нею Слободищенський трактат, який проголосив про вхід України до Речі Посполитої. Слободищенський трактат значно обмежував права козацької держави у порівнянні з Гадяцькою угодою І.Виговського. Частина козаків на Лівобережжі підняла повстання, відмовилася визнавати владу Польщі й обрала собі нового гетьмана – Я.Сомка

60-ті – 80-ті рр. XVII ст.	доба «Руїни» в історії України
1663 р.	початок гетьманування на Правобережжі П.Тетері. Поділ України на Правобережну та Лівобережну «Чорна рада» в Ніжині. Початок гетьманування на Лівобережжі І.Брюховецького
1663-1665 рр.	гетьманування П.Тетері на Правобережжі
1663-1668рр.	гетьманування І.Брюховецького на Лівобережжі
1665 р.	І.Брюховецький уклав з Росією Московські статті, які суттєво обмежували права козацької держави. Податкова система держави переходила під керівництво московських посадовців
1665-1676 рр.	гетьманування П.Дорошенка на Правобережжі
1667 р.	Андрусівське перемир'я на 13,5 років між Річчю Посполитою та Московським царством. Документальний поділ України по Дніпру
1668 р.	П.Дорошенко об'єднує під своєю владою Правобережну й Лівобережну України й оголошує себе гетьманом обох берегів Дніпра
1668-1672рр.	гетьманування Д.Многogrішного на Лівобережжі
1669 р.	Д.Многogrішний підписує Глухівські статті з Москвою, які дещо розширювали права козацької автономії у відносинах з Московським царством у порівнянні з Московськими статтями І.Брюховецького Корсунська рада – прийняття правобережними козаками П.Дорошенка Турецького протекторату
1669-1674рр.	гетьманування на Правобережжі ставленика Речі Посполитої М.Ханенка

1672 р.	<p>Буцацький мир між Річчю Посполитою й Османською імперією, за яким до Туреччини відійшло Поділля; П.Дорошенко оголошувався гетьманом у старих межах (Київщина та Брацлавщина); у складі Польщі залишалися західноукраїнські землі</p> <p>Лівобережний гетьман І.Самойлович підписав з Москвою «Конотопські статті», що обмежували права козацької держави у порівнянні з Глухівськими статтями Д.Многogrішного</p>
1672-1687 рр.	гетьманування І.Самойловича на Лівобережжі
1674 р.	у друкарні Києво-Печерської Лаври був виданий «Синопис» - нарис вітчизняної історії (з російської точки зору), що фактично став першим систематизованим підручником з історії. Імовірним автором «Синопису» був І.Гізель
1676 р.	І.Самойлович оголошує себе гетьманом обох берегів Дніпра, після зречення влади П.Дорошенка на Правобережжі
1677-1685рр.	гетьманування Ю.Хмельницького на Правобережжі
1677 р., 1678 р.	Чигиринські походи Ю.Хмельницького разом з турками й татарами на м. Чигирин проти росіян і лівобережного гетьмана І.Самойловича. Походи закінчилися повним руйнуванням міста
1681 р.	Бахчисарайський мир між Московським царством і Османською імперією, за яким Лівобережжя входило до складу Росії; на Запорозьку Січ також поширювалася влада Росії; Поділля визнавалося за Туреччиною. Після Бахчисарайського договору Ю.Хмельницького було позбавлено гетьманської влади і страчено у 1685 р.
1685 р.	страата Ю.Хмельницького турками
1686 р.	<p>«Вічний мир» між Московським царством та Річчю Посполитою, який «навічно» закріпив поділ України по Дніпру</p> <p>Київська православна митрополія була підпорядкована Московському патріархату</p>

1687 р.	<p>лівобережний гетьман І. Самойлович брав участь разом з російською армією на чолі з князем В. Голіциним у спільному першому Кримському поході проти татар. Похід завершився невдало</p> <p>І.Самойлович був відсторонений від гетьманської влади</p>
----------------	--

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Барабаш Яків	отаман Запорозької Січі 1657-1658 рр., разом із М.Пушкарем очолив антиурядове повстання 1658 р. проти гетьманування І.Виговського
Баранович Лазар	український церковний, політичний та літературний діяч другої половини XVII ст. Автор полемічного трактату «Нова міра старої віри»
Брюховецький Іван	гетьман Лівобережжя 1663-1668 рр. Підписав з Росією «Московські статті», за якими значно обмежив автономію козацької держави. Був обраний на «Чорній раді» в Ніжині, події якої описав П.Куліш
Виговського Іван	козацький гетьман 1657-1659 рр. Підписав Гадяцьку угоду з Річчю Посполитою. Придушив повстання козаків на чолі з М.Пушкарем та Я.Барабашем. Переміг російські війська в битві під Конотопом у 1659 р.
Гізель Інокентій	український православний діяч XVII ст., вчений-богослов, служитель церкви. Імовірний автор «Синопису». Автор полемічного трактату «Правдива віра»
Дорошенко Петро	гетьман Правобережжя 1665-1676 рр. Спирався на підтримку Османської імперії. Створив корпус найманих козаків – сердюків. У 1668 р. тимчасово став гетьманом обох берегів Дніпра
Многогрішний Дем'ян	гетьман Лівобережжя 1668–1672 р. Підписав з Москвою «Глухівські статті»
Самойлович Іван	гетьман Лівобережжя 1672-1687 рр. Підписав з Росією «Конотопські статті». У 1676 р. тимчасово оголошує себе

	гетьманом обох берегів Дніпра. У 1677-1678 рр. захищав Чигирин під час «Чигиринських походів» правобережних козаків Ю.Хмельницького та турецьких військ
Сірко Іван	легендарний отаман Запорозької Січі часів «Руїни». Прославився битвами з татарами та турками, у яких не зазнав жодної поразки. Дружби з Сірком шукали польські королі та російські царі
Сомко Яків	наказний гетьман Лівобережжя 1660-1663 рр.
Суховій Петро	отаман Запорозької Січі 1668-1669 рр., гетьман Війська Запорозького та Правобережної України 1669 р. (ставленик Кримського ханства)
Тетеря Павло	гетьман Правобережжя 1663-1665 рр. Спірався на підтримку Польщі
Ханенко Михайло	поставлений поляками гетьман Правобережжя у 1669 р.
Хмельницький Юрій	молодший син Б.Хмельницького, український гетьман 1657 р., 1659-1663 рр.. Гетьман Правобережжя 1677-1685 рр. Відповідальний за початок «Руїни» на українських землях, за розкол України на Правобережжю та Лівобережжю. Брав участь у «Чигиринських походах» 1677-1678 рр. Був страчений турками у 1685 р.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Андрусівське перемир'я	перемир'я на 13,5 років між Річчю Посполитою та Московським царством 1667 р. Умови: <ul style="list-style-type: none"> - Річ Посполита і Московське царство припиняють бойові дії на 13,5 років; - Правобережжя визнавалося під владою Речі Посполитої, - Лівобережжя та Київ (на 2 роки) – під владою Росії; - Запорозька Січ оголошувалася територією спільного управління Росії та Польщі
Бахчисарайський мир	мирний договір між Московським царством та Османською імперією 1681 р., згідно з яким Лівобережжя входило до складу Росії; на Запорозьку Січ також поширювалася влада Росії; Поділля визнавалося за Туреччиною

Бучацький мир	мир між Річчю Посполитою й Османською імперією, за яким до Туреччини відійшло Поділля; П.Дорошенко оголошувався гетьманом у старих межах (Київщина та Брацлавщина); у складі Польщі залишалися західноукраїнські землі
Велике князівство Руське	назва козацької України (у складі Київщини, Брацлавщини та Чернігівщини) відповідно до умов Гадяцького договору 1658 р. Велике князівство Руське мало увійти до складу Речі Посполитої Трьох Народів (поляків, литовців та українців)
Великий згін	насильне переселення мешканців Правобережжя (Подніпров'я) на Лівобережну Україну організоване І.Самойловичем у 1678-1679 рр.
Вічний мир	мирний договір між Річчю Посполитою та Московським царством 1686 р. Умови: <ul style="list-style-type: none"> - кордон між Річчю Посполитою та Московською державою проходив по Дніпру. Правобережжя перебувало у складі Речі Посполитої, Лівобережжя – у складі Росії; - Поділля залишалося під владою Туреччини; - Запоріжжя та м. Київ відходили до Москви
Гадяцький трактат	угода 1658 р. між Річчю Посполитою та козацькою державою І.Виговського. Умови договору: <ul style="list-style-type: none"> - Україна в складі Брацлавського, Київського і Чернігівського воєводств під назвою «Велике князівство Руське» разом з Польським королівством і Великим князівством Литовським входила до Речі Посполитої на правах «як вільні до вільних і рівні до рівних»; - князівство мало свій суд, казну, монету, військо в 30 тисяч реєстрових козаків та 10 тисяч найманців, виборне довічне гетьманське управління, але самостійні зовнішні відносини з іншими державами заборонялись; - православна віра урівнювалася в правах з католицькою; - козацтву забезпечувалися давні права і привілеї, можливість отримати шляхетство, але відновлювалося велике землеволодіння та різноманітні повинності й податки селян і міщан
Гетьманщина	неофіційна назва козацької держави, яка набуває поширення наприкінці XVII – XVIII ст.

Глухівські статті	<p>угода 1669 р. між Лівобережним гетьманом Д.Многогрішним та Московським царством. Умови:</p> <ul style="list-style-type: none"> - московські залоги розташовувалися лише в п'яти містах - Києві, Переяславі, Чернігові, Ніжині та Острі; - податки збирала козацька старшина; - реєстр становив 30 тис. осіб; - гетьманові дозволялося тримати наймане військо - компанійців; - резиденція гетьмана переносилася до Батурина
Інтервенція	втручання однієї чи декількох держав у внутрішні справи іншої держави, застосовуючи військові сили
Компанійці	козаки підпорядкованого гетьману вільнонайманого кінного полку. Вперше компанійців найняв Д.Многогрішний
Конотопські статті	<p>угода 1672 р. між Лівобережним гетьманом І.Самойловичем та Московським царством. Умови:</p> <ul style="list-style-type: none"> - гетьману заборонено мати компанійські полки; - гетьман позбавлявся права знімати старшину з посади без вироку військового суду або згоди старшинської ради; - гетьманові заборонялося підтримувати зовнішні відносини без царської згоди, особливо з П.Дорошенком
Корсунська угода	Договір, підписаний 1669 р. між Правобережним гетьманом П.Дорошенком та турецьким урядом, за яким правобережні козаки прийняли турецький протекторат
Московські статті	<p>угода 1665 р. між Лівобережним гетьманом І.Брюховецьким та Московським царством. Умови:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вибори гетьмана відбувалися лише за згоди царя; - московські залоги розташовувалися в усіх найбільших українських містах, а також у фортеці Кодак; - податки збирали московські посадовці; - митрополит української православної церкви призначався Московською церквою
Переяславська угода	<p>угода 1659 р. між козацьким гетьманом Ю.Хмельницьким та Московським царством. Умови:</p> <ul style="list-style-type: none"> - московські війська розташовувалися в Переяславі, Ніжині, Брацлаві та Умані й мали утримуватися за рахунок місцевого населення; - кандидатура гетьмана узгоджувалась із московським царем; - заборонялися дипломатичні зносини гетьмана з іншими державами

Руїна	період в історії України 60-х – 80-х рр. XVII ст., який характеризується боротьбою за владу між представниками козацької верхівки, поділом України по Дніпру та втручанням у її внутрішні справи іноземних держав (Московського царства, Речі Посполитої, Оманської імперії)
Сердюки	козаки вільнонайманого піхотного полку, який виконував функції особистої гвардії гетьмана. Сердюків уперше найняв П.Дорошенко
«Синопис»	надрукований у 1674 р. нарис вітчизняної історії (з російської точки зору), що фактично став першим систематизованим підручником з історії. Імовірним автором «Синопису» був І.Гізель
Слободищенський трактат	угода між Річчю Посполитою та козацькою державою, підписана Ю.Хмельницьким у 1660 р., яка проголосила про вхід козацької держави до Речі Посполитої. У порівнянні з Гадяцькою угодою І. Виговського Слободищенський трактат Ю. Хмельницького значно обмежував права та свободи козацької України у складі Речі Посполитої
Чигиринські походи	походи 1677 р. та 1678 р. козаків правобережного гетьмана Ю.Хмельницького разом з турками й татарами на м. Чигирин проти росіян і лівобережного гетьмана І.Самойловича. Походи закінчилися повним руйнуванням міста
Чорна Рада	загальна козацька рада за участі «черні» (селян, бідних міщан та козаків), на якій у 1663 р. у м. Ніжині обрали гетьманом Лівобережжя І.Брюховецького. Ці події лягли в основу роману П.Куліша «Чорна рада»
Чуднівська кампанія	наступ 1660 р. козаків Ю.Хмельницького та московських військ проти Речі Посполитої, який закінчився поразкою козацько-московських сил у битві під Чудновим. У результаті Ю.Хмельницький підписав із Річчю Посполитою Слободищенський трактат

**ТЕМА 10. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ
НАПРИКІНЦІ XVII – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVIII СТ.**

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1687 р.	Лівобережний гетьман І.Мазепа підписав з Москвою «Коломацькі статті», що обмежували права козацької держави
1687 – 1709 рр.	гетьманування на Лівобережжі І.Мазепи
1689 р.	лівобережний гетьман І. Мазепа брав участь у другому Кримському поході українських та російських військ проти татар і турків, який також як і перший похід зазнав невдачі
1699 р.	до Речі Посполитої відійшло Поділля, яке до цього перебувало під владою Туреччини. У результаті вся Правобережна Україна опинилася у складі Речі Посполитої польський сейм прийняв рішення про ліквідацію козацтва на Правобережжі
1700 – 1721 рр.	Північна війна - війна між Росією та Швецією за узбережжя Балтійського моря. Завершилася перемогою Росії. У війну також були втягнені Річ Посполита, Данія, Саксонія та Гетьманщина. Під час Північної війни Росію очолював цар Петро I
1701 р.	Києво-Могилянській колегіум отримав статус академії
1702-1704 рр.	повстання фастівського полковника С.Палія на Правобережжі за відновлення козацтва та проти польського панування. Повстання було придушене за допомогою козаків лівобережного гетьмана І.Мазепи, який на деякий час став гетьманом обох берегів Дніпра
1708 р., жовтень	лівобережний гетьман І.Мазепа укладає угоду зі Швецьким королем Карлом XII про спільні дії проти Росії. Угода передбачала у разі перемоги над росіянами відновлення незалежності козацької держави
1708 р., листопад	російські війська розгромили гетьманську столицю Батурин

1708-1722 рр.	гетьманування на Лівобережжі І.Скоропадського, який у 1709 р. підписав з Росією «Решетилівські статті», що лише загально підтверджували «права та вольності» Гетьманщини царським указом з обіцянкою їх конкретизувати
1709 р., травень	російські війська зруйнували Чортомлинську Запорозьку Січ
1709 р., 27 червня	битва під Полтавою, під час якої російські війська перемагають шведів та козаків І.Мазепи, який відступає у м. Бендери, де і помирає у 1709 р.
1710 р.	у м. Бендери гетьманом у вигнання було обрано П. Орлика П. Орлик укладає зі старшиною та запорожцями «Пакти й Конституції прав і вольностей Війська Запорізького» (Конституцію П.Орлика)
1711 р.	спільний похід козаків П.Орлика разом з турками і татарами проти Російської держави Прутський мирний договір між Росією і Туреччиною, який закріпив поділ України і владу Росії на Лівобережжі
1722 р.	російський цар Петро I заснував Малоросійську Колегію, яка повністю контролювала й визначала діяльність гетьмана. Очолив Малоросійську колегію генерал С.Вільямінов наказним гетьманом став чернігівський полковник П.Полуботок, який незабаром був заарештований царською владою і помер у в'язниці у 1724 р.
1727 р.	скасування Малоросійської Колегії та обрання гетьманом Данила Апостола
1727 – 1734 рр.	гетьманування Данила Апостола, діяльність якого визначалася «Рішительними пунктами» - одностороннім царським указом, який повністю регламентував діяльність гетьмана. За часів гетьманування Данила Апостола права та привілеї Гетьманщини були частково відновлені

<p>1734 р. -</p>	<p>заснування Нової (Підпільненської) Січі з ініціативи Данила Апостола</p> <p>смерть Данила Апостола, після якої російська імператриця Анна Іоанівна заборонила обирати нового гетьмана й створила для управління Гетьманщиною так зване Правління Гетьманського Уряду</p> <p>перша хвиля гайдамацького руху на чолі із сотник Верланом на Правобережжі</p>
<p>1738-1745 рр.</p>	<p>рух опришків на Західній Україні (у Карпатських горах) під керівництвом Олекси Довбуша</p>

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

<p>Анна Іоанівна</p>	<p>російська імператриця, яка після смерті Данила Апостола заборонила обирати нового гетьмана, запровадивши у 1734 р. Правління Гетьманського уряду</p>
<p>Апостол Данило</p>	<p>лівобережний гетьман 1727-1734 рр., діяльність якого визначалася «Рішительними пунктами» - одностороннім царським указом, який повністю регламентував діяльність гетьмана. За часів гетьманування Данила Апостола права та привілеї Гетьманщини були частково відновлені</p>
<p>Величко Самійло</p>	<p>автор козацького літопису 1720 р., у якому відображені події в Україні 1648-1700 рр.</p>
<p>Верлан</p>	<p>сотник, керівник першої хвилі гайдамацького руху на Правобережжі у 1734 р.</p>
<p>Вельямінов Степан</p>	<p>російський генерал, який очолив Малоросійську колегію у 1722 р.</p>
<p>Гордієнко Кость</p>	<p>отаман Чортомлинської Січі, який 1708 р. підтримав І.Мазепу, перейшовши разом з ним на бік шведів під час Північної війни</p>
<p>Довбуш Олекса</p>	<p>керівник руху опришків на Західній Україні (у Карпатських горах)</p>

Карл XII	шведський король часів Північної війни, з яким у 1708 р. І.Мазепа заключив договір про спільні дії проти Росії
Кондзелевич Йов	український іконописець другої половини XVII – першої половини XVIII ст.
Мазепа Іван	гетьман Лівобережжя 1687-1709 рр. Підписав з Росією «Коломацькі статті». Запровадив дводенну панщину на Лівобережжі. Під час Північної війни у 1708 р. перейшов на бік ворогів Росії шведів, які в битві під Полтавою у 1709 р. зазнали поразки
Орлик Пилип	український гетьман у вигнанні, був обраний у 1710 р. Автор козацької Конституції 1710 р.
Палій Семен	Фастівський полковник, керівник козацького повстання на Правобережжі 1702-1704 рр.
Петро I	російський цар, який після переходу І.Мазепи на бік шведів, наказав зруйнувати гетьманську столицю Батурин та Чортомлинську Запорозьку Січ. У 1722 р. запровадив Малоросійську колегію
Полуботок Павло	наказний гетьман Лівобережжя 1722-1724 рр. Склав «Коломацькі петиції», у яких просив російського царя Петра I відновити права та привілеї Гетьманщини. Був заарештований і помер у в'язниці
Прокопович Феофан	визначний український діяч другої половини XVII – першої половини XVIII ст. Теолог, письменник, поет, математик, ректор Києво-Могилянської академії, архієпископ. Праці Ф.Прокоповича торкаються фізики, філософії, математики, астрономії, логіки, наук про державу і право, теології
Руткович Іван	визначний галицький іконописець кінця XVII-початку XVIII ст.
Скоропадський Іван	гетьман Лівобережжя 1708-1722 р., який у 1709 р. підписав з Росією «Решетилівські статті», що лише загально підтверджували «права та вольності» Гетьманщини царським указом з обіцянкою їх конкретизувати

Тарасевич Олександр	гравер (офортист) другої половини XVII – першої половини XVIII ст. Вважається засновником української школи граверів. Створив чимало портретів королів та інших видатних осіб Європи
Щирський Іван	визначний гравер на міді доби бароко другої половини XVII – початку XVIII ст., церковно-культурний діяч

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Бароко	мистецький стиль, якому притаманні підкреслена урочистість, грандіозність, пишна декоративність, динамічність композицій
Гайдамацький рух	масовий рух повсталих селян проти польського панування на Правобережжі у XVIII ст.
Козацьке бароко	назва архітектурного стилю, що був поширений на українських землях у другій половині XVII– у XVIII ст. Виник унаслідок поєднання місцевих архітектурних традицій та європейського бароко
Козацькі літописи	історико-літературні твори другої половини XVII – середини XVIII ст., присвячені козацьким війнам. До наших днів дійшли три найвизначніші козацькі літописи: Самовидця, Граб'янки (1710 р.) та Самійла Величка (1720 р.)
Коломацькі статті	угода 1687 р. між Лівобережним гетьманом І.Мазепою та Московським царством. Коломацькі статті складені на основі Глухівських Умови: <ul style="list-style-type: none"> - гетьман не мав права без царського указу зміщувати з посад козацьку старшину, а старшина скидати гетьмана; - у Батурині розміщувався полк російських військ; - гетьману заборонялося мати зносини з іншими державами; - заохочувалися шлюби між українцями та росіянами; - реєстр становив 30 тис. осіб
Коломацькі петиції (чолобитні)	складені у 1723 р. наказним гетьманом П.Полуботком звернення до російського царя Петра I з вимогою відновлення давніх прав України
Конституція	основний закон держави, який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування органів влади

Конституція П. Орлика (Бендерська Конституція)	договір 1710 р. гетьмана у вигнанні П.Орлика зі старшиною та козацтвом, який визначав права та обов'язки сторін
Малоросійська колегія	центральный орган російської адміністрації в Лівобережній Україні, заснований Петром I у 1722 р. Відновлений Катериною II у 1764 р.
Малоросія	офіційна назва Лівобережної України у складі Російської імперії
Нова (Підпільненська) Січ	остання Запорозька Січ на Дніпрі. Заснована за сприяння гетьмана Д.Апостола у 1734 р. Зруйнована російськими військами Катерини II у 1775 р.
Опришки	учасники національно-визвольної та антифеодальної боротьби на Західній Україні у XVI-XIX ст.
Офортист	гравер на міді
Правління Гетьманського уряду	орган управління Гетьманщиною, створений російською імператрицею Анною Іоанівною у 1734 р.
Решетилівські статті	угода 1709 р. між Лівобережним гетьманом І.Скоропадським та Російською державою, яка лише загально підтверджувала «права та вольності» Гетьманщини царським указом з обіцянкою їх конкретизувати
Рішительні пункти	односторонній царський указ 1728 р., який повністю регламентував діяльність лівобережного гетьмана Данила Апостола
Чортомлинська Січ	Запорозька Січ, що була зруйнована російськими військами Петра I у 1709 р.

ТЕМА 11. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІСТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1750 р.	друга хвиля гайдамацького руху на Правобережжі
1750-1764 рр.	гетьманування останнього лівобережного гетьмана Кирила Розумовського
1764 р.	російська імператриця Катерина II назавжди скасувала посаду гетьмана, натомість заснувала другу Малоросійську колегію, яку очолив П.Румянцев
1765 р.	п'ять козацьких полків Слобідської України були реорганізовані в Слобідсько-Українську губернію Російської імперії, а з козацького війська було утворено п'ять гусарських полків російської армії
1768 р.	Коліївщина – третя хвиля гайдамацького руху на Правобережжі, яку очолили М.Залізняк та І.Гонта
1768-1774 рр.	перша російська турецька війна, яка закінчилася перемогою росіян і підписанням Кючук-Кайнарджійського миру. У результаті до складу Росії відходили українські землі в міжріччі Дніпра та Південного Бугу до узбережжя Чорного моря. Кримське ханство оголошувалося незалежним від Туреччини
1772 р.	Перший поділ Речі Посполитої між Пруссією, Росією та Австрією, за яким до Австрійської імперії відійшла Галичина
1775 р.	російські війська зруйнували останню Запорозьку Січ (Нову Січ). Останнім кошовим отаманом був П.Калнишевський. Частина козаків пішла за Дунай, де вони на території Туреччини організували Задунайську Січ Австрійська імперія окупувала Буковину, яка до цього перебувала під контролем Туреччини
1781 р.	ліквідація полкового адміністративного устрою Лівобережжя. Реорганізація території колишньої Гетьманщини в три російські намісництва

1783 р.	<p>козацькі війська колишньої Гетьманщини були реорганізовані в десять кавалерійських полків російської армії</p> <p>указом російської імператриці Катерини II на Лівобережжі було запроваджено кріпацтво</p> <p>приєднання до Криму до Російської імперії</p>
1784 р.	заснування м. Севастополя
1785 р.	російська імператриця Катерини II видала «Жалувану грамоту дворянству» («Грамоту про вільність дворянства»), за якою козацька старшина отримала статус російського дворянства
1787 р.	на основі частини колишніх запорозьких козаків створення Чорноморського козацького війська, яке було переселено на Кубань
1787-1791 рр.	друга російсько-турецька війна, яка закінчилася перемогою Росії й підписанням Ясського миру. Росія приєднала українські землі між Південним Бугом та Дніпром. Туреччина визнала приєднання до Росії Криму та Кубані
1793 р.	другий поділ Речі Посполитої, за яким до Російської імперії відійшла Правобережна Україна
1795 р.	<p>другий поділ Речі Посполитої, за яким до Російської імперії відійшла Західна Волинь. Річ Посполита перестала існувати як окрема держава. Всі її землі поділили між собою Росія, Австрія та Пруссія</p> <p>заснування Одеси</p>
1796 р.	на південних землях України (Новоросії) російським урядом було запроваджене кріпацтво

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Березовський Максим	Український композитор, диригент, співак. Класик європейської музики XVIII ст., автор опери «Демофонт»
----------------------------	--

Боровиковський Володимир	український та російський художник-живописець другої половини XVIII– початку XIX ст. Іконописець та портретист. Академік Петербурзької академії мистецтв
Бортнянський Дмитро	відомий український співак, композитор і диригент другої половини XVIII – початку XIX ст. Створив новий тип хорового концерту
Ведель Артем	український музикант, диригент, композитор, співак другої половини XVIII – початку XIX ст.
Габсбурги	правляча династія в Австрійській імперії
Гонта Іван	уманський сотник, один з керівників повстання Коліївщини на Правобережжі у 1768 р. Жорстоко страчений поляками
Григорович-Барський Іван	найвидатніший архітектор козацького бароко XVIII ст.
Єлизавета	російська імператриця, з дозволу якої у 1750 р. був обраний останній лівобережний гетьман К.Розумовського
Залізняк Максим	запорозький козак, якого повсталі обрали гетьманом повстання Коліївщини на Правобережжі у 1768 р.
Катерина II Велика	російська імператриця, за наказом якої була остаточно ліквідована Гетьманщина у 1764 р. та зруйнована Нова Запорозька Січ у 1775 р.
Левицький Дмитро	український та російський художник-портретист другої половини XVIII– початку XIX ст. Академік Петербурзької академії мистецтв
Розумовський Кирило	останній лівобережний гетьман Гетьманщини 1750-1764 рр. Президент Петербурзької академії наук. Відбудував м. Батурин. Проводив судову та військову реформу козацької держави. У 1763 р. відправив до імператриці Катерини II «Глухівські петиції» з проханням повернути втрачені права Гетьманщини та закріпити посаду гетьмана за родом Розумовським. У 1764 р. за наказом Катерини II був позбавлений гетьманської булави

Калнишевський Петро	останній отаман Запорозької Січі (Нової Січі), яку зруйнували війська Катерини II у 1775 р. Був ув'язнений до монастиря. Прожив 113 років
Пінзель Іван	визначний український галицький скульптор XVIII ст.
Погребняк Яків	український архітектор доби козацького бароко XVIII ст.
Румянцев Петро	російський князь, який очолив другу Малоросійську колегію у 1764 р. Організатор перетворення Гетьманщини на російську провінцію. Провів «Генеральний опис Малоросії»
Сковорода Григорій	видатний український філософ XVIII ст. Поет та педагог. Автор творів «Байки харківські» та «Сад божественних пісень»

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Барська конфедерація	військово-політичне об'єднання польської шляхти, створене 1768 р. і спрямоване на збереження необмежених шляхетських прав і привілеїв, а також католицької церкви. Барська конфедерація сприяла насильницькому покатоличенню українців та засиллю кріпацтва. Діяльність Барської конфедерації спровокувала Коліївщину
Генеральний опис Малоросії	перепис населення колишньої Гетьманщини, організований П.Румянцевим у 1765-1767 рр. Детальний опис поземельної власності та майна кожного господаря тощо
Глухівські петиції	звернення у 1763 р. останнього лівобережного гетьмана К.Розумовського до російської імператриці Катерини II з проханням повернути втрачені права Гетьманщини та закріпити посаду гетьмана за родом Розумовським
Жалувана грамота дворянству	видана у 1785 р. російською імператрицею грамота, за якою козацька старшина отримала статус російського дворянства
Задунайська Січ	козацька Січ, заснована на р. Дунай у 1776 р. козаками зруйнованої Нової Січі. Під час чергової російсько-турецької війни козаки Задунайської Січі на чолі з Й.Гладким перейшли на бік російської армії. На їх основі у 1832 р. було організоване Азовське козацьке військо

Зимівник	назва господарства, хутора козаків, де вони перебували, коли не було військових дій (особливо взимку)
Коліївщина	третя, найбільша хвиля гайдамацького руху на Правобережжі у 1768 р. на чолі із гетьманом повсталих М.Залізняка та уманським сотником І.Гонтою. Коліївщина була придушена за допомогою російських військ. Події Коліївщини лягли в основу поеми Т.Шевченка «Гайдамаки»
Кючук-Кайнарджійський мир	мирний договір по закінченню російсько-турецької війни 1768-1774 рр. У результаті до складу Росії відходили українські землі в міжріччі Дніпра та Південного Бугу до узбережжя Чорного моря. Кримське ханство оголошувалося незалежним від Туреччини
Наказний гетьман	особа, яка тимчасово обіймала посаду гетьмана указом правителя
Нова Сербія	військово-адміністративна одиниця, створена російським урядом у середині XVIII ст. на території сучасної Кіровоградської області, яка заселялась переважно сербськими військовими поселенцями
Нова (Підпільненська) Січ	остання Запорозька Січ на Дніпрі. Заснована за сприяння гетьмана Д.Апостола у 1734 р. Зруйнована російськими військами Катерини II у 1775 р.
Новоросія	в російських документах офіційна назва південної України в XVIII-XIX ст.
Паланки	адміністративно-територіальні одиниці (округи) земель Запорозької Січі
Слобожанщина	історична область, яка охоплює території сучасних Харківської, Сумської, Донецької, Луганської областей України та частину Воронежської, Белгородської і Курської областей Росії
Слов'яносербія	військово-адміністративна одиниця, створена російським урядом у середині XVIII ст. між річками Бахмутка та Луганка (сучасні Луганська та Донецька області), яку заселяли переважно вихідці з Балканського півострова

Чорноморське козацьке військо	створене у 1787 р. на основі частини колишніх запорозьких козаків Нової Січі козацьке прикордонне військо, яке було переселено на Кубань
Яський мир	мирний договір 1791 р. по закінченню російсько-турецької війни. Росія приєднала українські землі між Південним Бугом та Дніпром. Туреччина визнала приєднання до Росії Криму та Кубані

**ТЕМА 12. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКО ІМПЕРІЇ
НАПРИКІНЦІ ХVІІІ– У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.**

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1789 – 1793 рр.	Турбаївське антифеодальне повстання на Катеринославщині
1791 р.	місія В.Капніста в Берлін (Пруське королівство) з метою організувати російсько-пруську війну та звільнити Україну з-під влади Росії. Місія провалилася
1796 р.	згідно з указом російського імператора Павла I на російських землях замість намісництв запроваджувалися губернії
1798 р.	перше видання «Енеїди» І.Котляревського
1802 р.	остаточний поділ Наддніпрянської України на 9 губерній
1806-1812 рр.	російсько-турецька війна, що закінчилася перемогою Росії та підписанням Бухарестського миру. У результаті були приєднані до Російської імперії такі українські землі як Бессарабія
1813-1835 рр.	партизанська антифеодальна селянська боротьба на Поділлі на чолі з У.Кармелюком
1812 р.	французько-російська (вітчизняна) війна. Наступ французьких військ Наполеона на Російську імперію
1817 – 1857 рр.	запровадження в Російській імперії військових поселень - так зване «самоутримання» війська, коли частина військових-селян одночасно виконували сільськогосподарські роботи і несли військову службу. Хлопчиків із 7 років зараховували до таких новобранців (кантоністів)
1818 р.	заснування у м. Полтава масонської ложі «Любов до істини», до якої входив І.Котляревський заснування у Києві масонської організації «Ложа об'єднаних слов'ян»

1819 р.	повстання проти військових поселень у Чугуєві (Харківщина) заборона діяльності масонських лож в Україні
1821 р.	заснування декабристських організацій: Північне товариство (м.Петербург) та Південне товариство (м.Тульчин)
1821-1822 рр.	діяльність нелегального Малоросійського товариства на чолі з В.Лукашевичем. Товариство використовувало досвід діяльності масонських організацій. Програмний документ – «Катехізіс автономіста». Головна мета товариства - досягнення незалежності України, скасування кріпацтва, ліквідація самодержавства
1822 р.	заборона масонських лож в Російській імперії
1823 р.	заснування у м. Новгород-Волинському Товариства об'єднаних слов'ян на чолі з братами П. і А. Борисовими
1825 р., 14 грудня	повстання декабристів у м. Петербурзі
1825 р., 29 грудня – 1826 р., 3 січня	декабристське повстання Чернігівського полку в Україні, яке очолив С. Муравйов-Апостол. Повстання було придушене
1828-1829 рр.	російсько-турецька війна, яка закінчилася перемогою Росії та підписанням Адріанопольського миру
1828 р.	під час російсько-турецької війни 1828-1829 рр. козаки Задунайської січі на чолі із Й.Гладким перейшли на бік російської армії
1830 – 1831 рр.	польське повстання за відновлення незалежності Речі Посполитої, яке було придушене російськими військами. Українці в переважній більшості не підтримали польське повстання
1831 р.	скасування магдебурзького права на Лівобережжі

1832 р.	формування на основі козаків Задунайської Січі Азовського козачого війська, яке повинно було охороняти узбережжя Азовського моря. У 1864 р. Азовське козацьке військо було ліквідоване
30-40-ві рр.. XIX ст.	початок промислового перевороту в Російській імперії
1841 р.	ліквідація судочинства за Литовськими статутами на Правобережжі
1846-1847 рр.	діяльність Кирило-Мефодіївського братства
1847-1848 рр.	Інвентарна реформа на Правобережжі - система заходів, проведених урядом Росії з метою впорядкування кріпосницьких відносин, тобто визначення повинностей та розмірів земельних наділів залежних селян
1855 р.	«Київська козащина» – масовий рух селянства Київщини за повернення козацького стану

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Білозерський Василь	український суспільно-політичний діяч XIX ст., журналіст. Один з організаторів Кирило-Мефодіївського братства у 1846 р. Редактор першого українського щомісячного журналу «Основа» 1861-186 рр.
Борисови, брати Андрій і Петро	декабристи, у 1823 р. у м. Новгород-Волинському заснували Товариство об'єднаних слов'ян
Гладкий Йосиф	останній кошовий отаман Задунайської Січі.
Гулак Микола	український учений, математик, природознавець, громадсько-політичний діяч XIX ст. Один із засновників Кирило-Мефодіївського братства 1846 р.
Капніст Василь	дворянин-автономіст, виступав за повернення прав Гетьманщини. Здійснив місію в Берлін (Пруське королівство) з метою організувати російсько-пруську війну та звільнити Україну з-під влади Російської імперії. Місія провалилася

Кармелюк Устим	керівник селянських антифеодальних повстань на Поділлі протягом 1813-1835 рр.
Костомаров Микола	видатний український історик ХІХ ст., викладач Київського університету. Один із засновників Кирило-Мефодіївського братства 1846 р., автор «Книги буття українського народу»
Котляревський Іван	український громадський діяч, письменник, автор «Енеїди» 1798 р. Засновник української класичної літератури. Організатор полтавського козачого полку під час російсько-французької війни 1812 р.
Куліш Пантелеймон	український письменник ХІХ ст., автор роману «Чорна рада», член Кирило-Мефодіївського братства
Лукашевич Василь	керівник Малоросійського товариства у 1821-1822 рр. Автор «Катехізису автономіста». Головна мета товариства - досягнення незалежності України, скасування кріпацтва, ліквідація самодержавства
Муравйов Микита	керівник Північного товариства декабристів. Автор «Конституції» - програмного документу Північного товариства
Муравйов-Апостол Сергій	керівник декабристського повстання Чернігівського полку в Україні, що тривало з 29 грудня 1825 р. по 3 січня 1826 р. повстання було придушене
Пестель Павло	керівник Південного товариства декабристів. Автор «Руської правди» - програмного документу Південного товариства
Шевченко Тарас	відомий український поет ХІХ ст., громадсько-політичний діяч. Брав участь у засіданні Кирило-Мефодіївського братства

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Абсолютизм (абсолютна монархія)	необмежена влада правителя, яка ґрунтується на сваволі і за якої досягається високий ступінь державної влади. У Російській імперії абсолютна монархія набула форми самодержавства
--	---

Азовське козацьке військо	створене у 1832 р. за основі козаків колишньої Задунайської Січі військо задля охорони узбережжя Азовського моря. У 1864 р. Азовське козацьке військо було ліквідоване
Антифеодальний рух	суспільний рух проти панування феодальних відносин – кріпацтва
Військові поселення	«самоутримання» війська. Частина військових-селян одночасно виконували сільськогосподарські роботи і несли військову службу. Хлопчиків із 7 років зараховували до таких новобранців (кантоністів). Військові поселення в Російській імперії були протягом 1817-1857 рр.
Губернія	адміністративно-територіальна одиниця Російської імперії на чолі з губернатором
Генерал-губернаторство	велика адміністративно-територіальна одиниця Російської імперії, до складу якої входило декілька губерній. Очолював генерал-губернатор
Декабристи	представники опозиційного російського дворянства, які боролися за повалення царату (самодержавства), скасування кріпацтва та демократизацію Росії у першій чверті ХІХ ст.
Інвентарна реформа	система заходів, проведених урядом Росії на Правобережжі у 1847-1848 рр. з метою впорядкування кріпосницьких відносин, тобто визначення повинностей та розмірів земельних наділів залежних селян
«Катехізіс автономіста»	програмний документ Малоросійського товариства складений В.Лукашевичем. Головна мета Малоросійського товариства (1821-1822 рр.) - досягнення незалежності України, скасування кріпацтва, ліквідація самодержавства тощо
«Київська козащина»	масовий рух селянства Київщини 1855 р. за повернення козацького стану
Кирило-Мефодіївське братство	українська таємна політична організація 1846-1847 рр., яка намагалася поширювати свої ідеї культурно-просвітницькою діяльністю. Програмний документ братства – «Книга буття українського народу» М.Костомарова. Ідеї братства:

	скасування кріпацтва, повалення самодержавства, реалізація демократичних прав та свобод, національне визволення українського народу, створення федерації вільних демократичних слов'янських держав зі столицею в Києві
«Книга буття українського народу»	програмний документ Кирило-Мефодіївського братства, автором якого був М.Костомаров
«Конституція» М.Муравйова	програмний документ Північного товариства декабристів
«Ложа об'єднаних слов'ян»	київська масонська ложа, заснована у 1818 р.
«Любов до істини»	полтавська масонська ложа, заснована у 1818 р. Одним із членів ложі був І.Котляревський
Масонство	релігійно-етичний рух, прибічники якого закликали до морального самовдосконалення й об'єднання людей за принципами Свободи, Рівності, Братерства. Хоча масони заявляли про неутручання в політику, вони відігравали помітну роль у революційних та національно-визвольних рухах. Уперше масони виникають в Англії у XVIII ст. і поширюються в інших країнах Європи. У Росію та Україну масони потрапляють наприкінці XVIII ст.
Малоросійське товариство	полтавське товариство 1821-1822 рр. на чолі з В.Лукашевичем, яке використовувало досвід діяльності масонських організацій. Програмний документ – «Катехізіс автономіста». Головна мета товариства - досягнення незалежності України, скасування кріпацтва, ліквідація самодержавства
Національна ідея	ідея (сукупність ідей), яка покликана об'єднати націю задля вирішення нагальних для нації завдань
Національне відродження	пробудження національної самосвідомості народів, які не мали власної державності; фактично – процес становлення нації
Нація	історична спільність людей, що складається у процесі формування спільної території, економічних зв'язків, мови, етнічних особливостей культури й характеру (менталітету)

Опозиція	протидія, опір панівній думці влади
Південне товариство	декабристське товариство, засноване у 1821 р. в м. Тульчині на чолі з П.Пестелем. Програмний документ товариства – «Руська правда» П.Пестеля. Ідеї товариства: проголошення республіки; скасування кріпацтва; демократичні права та свободи; збереження єдиної неподільної Росії. Україна повинна була б стати однією з 10 областей Росії
Північне товариство	декабристське товариство, засноване у 1821 р. в м. Петербурзі на чолі з М.Муравйовим. Програмний документ товариства – «Конституція» М.Муравйова. Ідеї товариства: проголошення Конституційної монархії, скасування кріпацтва; демократичні права та свободи; перетворення Росії на федерацію, але без урахування етнічних кордонів. Україна мала бути поділена на Чорноморську державу (з центром у м. Києві) та Українську державу (з центром у м. Харкові)
Промисловий переворот	перехід від ручної праці до машинної, від мануфактур до фабрик і заводів
«Руська правда» П.Пестеля	програмний документ Південного товариства декабристів
Самодержавство	форма абсолютизму в Російській імперії
Суспільно-політичний рух	рух, учасники якого пропонують різноманітні ідеї вдосконалення життя суспільства
Товариство об'єднаних слов'ян	Декабристська організація, заснована братами А. і П. Борисовими у м. Новгород-Волинському у 1823 р. Товариство об'єдналося з Південним товариством у 1825 р.
Цензура	система державного нагляду за змістом та розповсюдженням інформації
Шпіцрутен	довга тонка і гнучка палиця або прут, яким били засуджених у царській армії, проганяючи їх через шеренгу солдатів

**ТЕМА 13. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ
НАПРИКІНЦІ ХVІІІ– У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.**

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

70-80-ті рр. ХVІІІ ст.	реформи Марії-Терезії та Йосифа ІІ в Австрійській імперії
1789 р.	скасування панщини в Австрійській імперії реформою імператора Йосифа ІІ. Після смерті Йосифа ІІ панщина була поновлена
1816 р.	греко-католицький священик І.Могильницький у м. Перемишлі заснував Товариство греко-католицьких священників
20-30-ті рр. ХІХ ст.	рух опришків під керівництвом М.Штолюка діяльність Перемишльського культурно-освітнього гуртка на чолі з єпископом М. Левицьким
30-40 рр. ХІХ ст.	початок промислового перевороту на Західноукраїнських землях
1831 р.	«холерні бунти» в Закарпатті - виступи селян, пов'язані з епідемією холери
1833 р.	заснування культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця». Засновниками гуртка були М.Шашкевич, І.Вагилевич та Я.Головацький
1837 р.	видання культурно-просвітницьким гуртком «Руська трійця» альманаху «Русалка Дністровая»
1843-1844 рр.	селянське повстання на Буковині під проводом Л.Кобилиці
1848-1849 рр.	революції у Австрії, Франції, Італії та Німеччині, що увійшли в історію під назвою «весна народів»
1848 р., квітень	остаточне скасування панщини в Галичині

1848 р., травень	у Львові створено першу українську політичну організацію – Головну Руську Раду, яку очолив Г.Яхимович
1848 р., червень	Слов'янський з'їзд у м. Празі, на якому відбулося визнання українців за окремий народ з власними національними потребами
1848 р., жовтень	Собор руських учених у Львові, на якому утверджено єдину граматику української мови, висунуто вимогу впровадження рідної мови в усіх школах
1848 р., 1-2 листопада	ініційоване поляками збройне повстання у Львові, яке придушене австрійськими військами
1848-1850 рр.	друге селянське повстання на Буковині під проводом Л.Кобилиці
1849 р.	Буковина отримала статус окремого автономного округу у складі Королівства Галичини та Лодомерії

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Вагилевич Іван	західноукраїнський поет, фольклорист, громадський діяч XIX ст. Один із засновників культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця» у 1833 р.
Габсбурги	правляча династія в Австрійській імперії
Головацький Яків	західноукраїнський поет, лінгвіст, історик, греко-католицький священник. Один із засновників культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця» у 1833 р.
Марія-Терезія	австрійська імператриця (1740-1780 рр.) з роду Габсбургів. Представниця освіченого абсолютизму. Започаткувала ряд прогресивних реформ в Австрійській імперії у 70-80-хх рр. XVIII ст.

Йосиф II	австрійський імператор (1780-1790 рр.) з роду Габсбургів. Син Марії-Терезії. Представник освіченого абсолютизму. Продовжував прогресивні реформи в Австрійській імперії, започатковані Марією-Терезою у 70-80-хх рр. XVIII ст.
Кобилиця Лук'ян	ватажок селянських повстань на Буковині 1843-1844 рр. та 1848-1850 рр. Депутат австрійського рейхстагу (парламенту) у 1848 р.
Левицький Михайло	настоятель Української Греко-Католицької Церкви у XIX ст., керівник Перемишльського культурно-просвітницького гуртка
Могильницький Іван	західноукраїнський освітній і церковний діяч, греко-католицький священик. Засновник у м. Перемишлі 1816 р. Товариства греко-католицьких священників
Шашкевич Маркіян	західноукраїнський поет, науковець, греко-католицький священик. Очолив культурно-просвітній гурток «Руська трійця» у 1833 р. Ініціатор видання альманаху «Русалка Дністровая» у 1837 р. Виступав за рівноправність руської мови
Штолюк Михайло	керівник руху опришків на Західній Україні в 20-30-ті рр. XIX ст.
Яхимович Григорій	єпископ Української Греко-Католицької Церкви у XIX ст. (з 1860 р. її настоятель). У 1848 р. очолив у Львові першу українську політичну організацію – Головну Руську Раду

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

«Весна народів»	революції в Австрії, Франції, Італії та Німеччині 1848-1849 рр. Революції зазнали поразки
Галицько-Руська матиця	культурно-освітнє товариство, яке засноване у Львові 1848 р. і займалося переважно видавництвом дешевих освітніх книжок
Головна Руська Рада	перша західноукраїнська політична організація, що виникла під час революції в Австрійській імперії у травні 1848 р. у Львові. ГРР ставила собі за мету поділити Галичину на Західну (польську) та Східну (українську); запровадити українську мову в освіті та державному діловодстві, досягти рівноправ'я з поляками тощо. ГРР видавала газету «Зоря Галицька» та заснувала видавництво «Галицько-Руська матиця»

Екстенсивне землеробство	система господарювання, завдяки якій збільшення продукції досягається лише при розширенні посівних площ
Інвентарі	господарські описи міст та поміщицьких маєтностей на західноукраїнських землях
Інтенсивне землеробство	система господарювання, завдяки якій збільшення продукції досягається засобом удосконалення праці та техніки
«Зоря Галицька»	перша газета українською народною мовою, що виходила друком у Львові з 1848 р. по 1857 р. Друкований орган Головної Руської Ради
Королівство Галичини та Лодомерії	коронний край Австрійської імперії, до складу якого входили українські землі Східної Галичини та Північної Буковини
Промисловий переворот	перехід від ручної праці до машинної, від мануфактур до фабрик і заводів
Революція	стрімкі радикальні зміни політичного, економічного та соціального життя суспільства здебільшого насильницьким методом народного повстання
Рейхстаг	назва парламенту (законодавчого органу влади) в Австрійській імперії
«Русалка Дністровая»	літературний альманах, який був виданий у м. Будапешті культурно-освітнім гуртком «Руська трійця» у 1837 р. Того ж року був конфіскований владою
«Руська трійця»	галицький культурно-просвітницький гурток, який був заснований у 1833 р. М.Шашкевичем, І.Вагилевичем та Я.Головацьким
Руський собор	організація полонізованої української шляхти, яка виникла під час революції в Австрійській імперії у квітні 1848 р. у Львові й підтримувала ідею незалежності Польщі

Сервітути	право користуватися чужою власністю. На правах сервітуту селяни користувалися спільно з поміщиками лісами, луками, пасовиськами тощо
«Холерні бунти»	збройні виступи селян Закарпаття у 1831 р., пов'язані з епідемією холери
Центральна Народова Рада	польська політична організація, що виникла під час революції в Австрійській імперії у квітні 1848 р. у Львові. ЦРН ставила собі за мету відновити незалежність польської держави

ТЕМА 14. КУЛЬТУРА УКРАЇНИ КІНЦЯ XVIII– ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1784 р.	заснування Львівського університету, при якому відкрито Руський інститут з українською мовою навчання, що діяв до 1809 р.
1798 р.	перше видання «Енеїди» І.Котляревського відкриття першого професійного театру із професійною трупю в м. Харкові
1805 р.	відкриття першого в Наддніпрянській Україні Харківського університету з ініціативи В.Каразіна
1809 р.	будівництво італійським архітектором Тома де Томоном оперного театру в Одесі
1816 р.	греко-католицький священник І.Могильницький у м. Перемишлі заснував Товариство греко-католицьких священників
1817 р.	закриття Києво-Могилянської академії, на базі якої у 1819 р. була відкрита Київська духовна академія
1820 р.	відкриття князем О.Безбородьком в м. Ніжині гімназії вищих наук, що прирівнювалася до університету
1833 р.	заснування культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця». Засновниками гуртка були М.Шашкевич, І.Вагилевич та Я.Головацький
1834 р.	відкриття Київського університету імені князя Володимира (сучасний Національний університет імені Т.Шевченка)
1837 р.	видання культурно-просвітницьким гуртком «Руська трійця» альманаху «Русалка Дністровая»
1840 р.	перше видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка

1846 р.	перше видання «Історії Русів»
1848 р.	відкриття кафедри української мови у Львівському університеті перший з'їзд українських діячів науки та культури у Львові - Собор руських учених

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Вагилевич Іван	західноукраїнський поет, фольклорист, громадський діяч XIX ст. Один із засновників культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця» у 1833 р.
Головацький Яків	західноукраїнський поет, лінгвіст, історик, греко-католицький священник. Один із засновників культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця» у 1833 р.
Гулак Микола	український учений, математик, природознавець, громадсько-політичний діяч XIX ст. Один із засновників Кирило-Мефодіївського братства 1846 р.
Гулак-Артемівський Петро	український письменник XIX ст., поет, байкар. Започаткував в українській літературі жанр романтичної балади
Каразін Василь	український вчений-хімік першої половини XIX ст. Засновник Харківського університету 1805 р.
Квітка-Основ'яненко Григорій	український прозаїк, драматург першої половини XIX ст. Засновник художньої прози і жанру соціально-побутової комедії в класичній українській літературі
Кониський Григорій	український письменник шляхетського походження, церковний та культурний діяч XVIII ст. Один з імовірних авторів «Історії Русів»
Костомаров Микола	видатний український історик XIX ст., викладач Київського університету. Один із засновників Кирило-Мефодіївського братства 1846 р., автор «Книги буття українського народу»

Котляревський Іван	український громадський діяч, письменник, автор «Енеїди» 1798 р. Засновник української класичної літератури. Організатор полтавського козачого полку під час російсько-французької війни 1812 р.
Куліш Пантелеймон	український письменник ХІХ ст., автор роману «Чорна рада», член Кирило-Мефодіївського братства
Максимович Михайло	український вчений-енциклопедист, історик ХІХ ст. Перший ректор Київського університету імені князя Володимира
Могильницький Іван	західноукраїнський освітній і церковний діяч, греко-католицький священник. Засновник у м. Перемишлі 1816 р. Товариства греко-католицьких священників
Остроградський Михайло	видатний український вчений-математик ХІХ ст.
Полетика Григорій	український громадський діяч ХVІІІ ст., письменник, поліглот, перекладач. Один з імовірних авторів «Історії Русів»
Шашкевич Маркіян	західноукраїнський поет, науковець, греко-католицький священник. Очолив культурно-просвітній гурток «Руська трійця» у 1833 р. Ініціатор видання альманаху «Русалка Дністровая» у 1837 р. Виступав за рівноправність української мови
Шевченко Тарас	відомий український поет ХІХ ст., громадсько-політичний діяч. Брав участь у засіданні Кирило-Мефодіївського братства

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

«Енеїда» І.Котляревського	українська поема, написана письменником І.Котляревським і вийшла друком у 1798 р. «Енеїда» - перша пам'ятка української літератури, що була написана розмовною мовою. Поема започаткувала становлення нової української літератури
Класицизм	мистецький та архітектурний стиль, в основу якого покладені традиції античності як норма та зразок досконалості. В архітектурі класицизму масово представлені колони

«Кобзар» Т.Шевченка	збірка поезії українського поета Т.Шевченка, яка вперше вийшла друком у 1840 р. в м. Санкт-Петербург
Романтизм	ідейний рух у літературі та мистецтві кінця XVIII-XIX ст., характерними ознаками якого є заперечення раціоналізму, відмова від суворої нормативності в художній творчості, загострення уваги до психологічних проблем особистості, її почуттів тощо
«Історія Русів»	історичний твір української національно-політичної думки кінця XVIII – початку XIX ст., у якому представлений історичний розвиток України від найдавніших часів до 1769 р. Уперше твір вийшов друком у 1846 р. Автор невідомий. Імовірними авторами вчені визначають Г.Кониського та Г.Полетику
«Русалка Дністровая»	літературний альманах, який був виданий у м. Будапешті культурно-освітнім гуртком «Руська трійця» у 1837 р. Того ж року був конфіскований владою
«Руська трійця»	галицький культурно-просвітницький гурток, який був заснований у 1833 р. М.Шашкевичем, І.Вагилевичем та Я.Головацьким

ТЕМА 15. НАДДНІПРЯНСЬКА УКРАЇНА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1853-1856 рр.	Кримська війна між Росією та Туреччиною, на боці якої виступила Англія і Франція. Росія війну програла через відсталість економіки та військової техніки. Кримська війна стала поштовхом до реформ у Російській імперії 60-70-х рр. ХІХ ст.
1859 р.	заснування першої української громади в м. Санкт-Петербурзі. Засновниками були В. Білозерський, М. Костомаров і Т. Шевченко
1861 р., 19 лютого	російський імператор Олександр II проголосив Маніфестом скасування кріпацтва в Росії. Початок масштабних реформ у Росії
60-70-ті рр. ХІХ ст.	масштабні реформи в Російській імперії
1861-1862 рр.	видання журналу «Основа» - першого щомісячного українського журналу, який був заснований у м. Санкт-Петербург українською громадою
1863 р.	підписання міністром внутрішніх справ П.Валуєвим таємного «Валуєвського» циркуляра, у якому заявлено, що української мови не було, не має і не може бути. Заборонено видавати шкільну і релігійну літературу українською мовою
1863-1864 рр.	польське повстання за відновлення незалежності Речі Посполитої, яке було придушене російськими військами. Українці в переважній більшості не підтримали польське повстання
1864 р.	земська реформа, судова реформа та освітня реформи в Російській імперії
1865 р.	відкрито першу залізницю в Наддніпрянській Україні, що з'єднала Балту й Одесу
1870 р.	реформа міського самоврядування в Російській імперії

1873 р.	<p>заснування Київською «Старою» громадою Історичного товариства Нестора-літописця</p> <p>заснування Київською «Старою» громадою Південно-Західного відділу Російського географічного товариства на чолі з Г.Галаганом</p> <p>заснування в Києві народниками таємної організації «Київська комуна»</p>
1874 р.	запровадження загальної військової повинності в Російській імперії
1875 р.	заснування в Одесі народниками таємної організації «Південні бунтарі»
1876 р.	<p>підписання Емського указу російським імператором Олександром II, який заборонив друкувати книги українською, ставити українські театральні вистави, викладати українською, перекладати українською, ввозити українську літературу, писати ноти до українських пісень...</p> <p>закриття Південно-Західного відділу Російського географічного товариства</p>
1877 р.	«Чигиринська змова» - спроба народників на чолі з Я.Стефановичем організувати селянське повстання під Чигирином. Змова була розкрита російською владою
1881 р.	вбивство імператора Олександра II народниками-терористами
1891-1893 рр.	діяльність української таємної організації «Братство тарасівців», яка поставила собі за мету здобуття державної незалежності України
1896 р.	у Києві було утворене таємне товариство «Молода Україна», члени якого згодом утворили одну з перших українських соціал-демократичних груп
1897 р.	створення «Всеукраїнської загальної організації» з ініціативи В.Антоновича

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Алчевські	родина українських підприємців-меценатів XIX ст.
Антонович Володимир	український історик, археолог, професор Київського університету XIX ст. Лідер хлопоманів. Очолював Київську громаду
Валуєв Петро	російський державний діяч, граф XIX ст. На посаді міністра внутрішніх справ Російської імперії підписав циркуляр у 1863 р. (Валуєвський циркуляр), який обмежив уживання української мови, заборонивши друкувати українською шкільну та релігійну літературу
Галаган Григорій	український громадський діяч XIX ст. Голова Південно-Західного відділу Російського географічного товариства 1873-1876 рр.
Грінченко Борис	український письменник, мовознавець, етнограф, історик, громадсько-політичний діяч другої половини XIX — початку XX ст. Укладач чотиритомного тлумачного «Словаря української мови». Один із співзасновників «Братства тарасівців» 1891 р.
Драгоманов Михайло	український учений та громадсько-політичний діяч XIX ст., один з організаторів «Старої громади» в Києві. Емігрував до Женеви (Швейцарія), де видавав журнал «Громада». Відстоював соціалістичні ідеї. Майбутнє України вбачав у якості автономії в межах демократичної Російської федерації
Липа Іван	український громадсько-політичний діяч другої половини XIX — початку XX ст. Засновник та лідер таємного товариства «Братство Тарасівців»
Олександр II	російський імператор, ініціатор масштабних реформ 60-70-х рр. XIX ст. у Російській імперії. У 1876 р. підписав Емський указ, який фактично заборонив українську мову в імперії
Потебня Олександр	український мовознавець, філософ, громадський діяч XIX ст. Член Київської громади

Смиренки	український рід підприємців-цукроварів, власників машинобудівних заводів, конструкторів, піонерів пароплавства на Дніпрі, практиків садівництва, меценатів української культури XIX ст.
Стефанович Яків	народник, організатор «Чигиринської змови» 1877 р.
Терещенки	рід українських підприємців XIX ст., що переважно займалися цукроварінням. Відомі своєю меценатською діяльністю
Харитоненки	українські цукрозаводчики зі Слобожанщини, купці, меценати другої половини XIX ст.
Чубинський Павло	український етнолог, поет, громадський діяч XIX ст., автор слів сучасного українського гімну «Ще не вмерла України...» Член Південно-Західного відділу Російського географічного товариства
Яхненки	родина заможних українських промисловців-цукрозаводчиків першої половини XIX ст.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Братство тарасівців	українська таємна студентська організація 1891-1893 рр. на чолі з І.Липою. Члени товариства дали клятву на могилі Т.Шевченка поширювати ідеї Великого Кобзаря. Мета товариства — боротися за здобуття державної незалежності України
Валуєвський циркуляр	циркуляр міністра внутрішніх справ Російської імперії П.Валуєва 1863 р., у якому заявлено, що української мови не було, не має і не може бути. Заборонено видавати шкільну і релігійну літературу українською мовою
Військова реформа в Російській імперії 1862-1874 рр.	суть реформи: - у 1874 р. запроваджено загальну військову повинність чоловіків з 20 р., які не належали до дворянського стану; - служба в армії скорочувалася до 6-7 років, особи з вищою освітою служили менше; - армія переозброювалася за новітніми технологіями, створено паровий флот

Всеукраїнська загальна організація	українська підпільна організація, створена у 1897 р. з ініціативи В.Антоновича з метою об'єднати всі українські патріотичні сили
Громади	напівлегальні непартійні об'єднання української інтелігенції другої половини ХІХ ст. Перша громада була заснована у м. Санкт-Петербурзі у 1859 р. колишніми членами Кирило-Мефодіївського братства М.Костомаровим, В.Білозерським та Т.Шевченком. Видавали перший український щомісячний журнал «Основа» 1861-1863 рр. Громади були заборонені Емським указом російського імператора Олександра ІІ 1876 р.
Громадівський рух	культурно-просвітницька діяльність громад у Наддніпрянській Україні в 60-70-х рр. ХІХ ст. Громади були заборонені Емським указом російського імператора Олександра ІІ 1876 р.
Емський указ	указ російського імператора Олександра ІІ 1876 р., який заборонив друкувати книги українською, ставити українські театральні вистави, викладати українською, перекладати українською, ввозити українську літературу, писати ноти до українських пісень... Указ заборонив громади і закрив Південно-Західний відділ Російського географічного товариства
Земства	органи місцевого самоврядування в повітах та губерніях Російської імперії, що були створені земською реформою 1864 р., і які опікувалися школами, лікарнями, культурою, благоустроєм тощо
Земська реформа в Російській імперії 1864 р.	реформа місцевого самоврядування, згідно якої у повітах та губерніях обиралися земські управи (земства). На Правобережжі земська реформа була впроваджена 1911 р., оскільки влада побоювалася польського визвольного руху
Київська комуна	таємна організація народників у Києві, що була заснована у 1873 р.
Колоніальний характер економіки	використання однією країною економічного потенціалу іншої задля власних потреб
Кримська війна	війна 1853-1856 рр. Росії з Туреччиною та її союзниками (Францією та Англією). Під час війни у 1854-1855 рр. тривала

	героїчна оборона Севастополя російськими військами. Війна продемонструвала технічну відсталість Росії від країн Європи. Росія війну програла. Кримська війна стала поштовхом до реформ у Російській імперії 60-70-х рр. XIX ст.
Міського самоврядування реформа в Російській імперії 1870 р.	у результаті реформи в містах імперії обиралися міські думи, які опікувалися благоустроєм міста
Молода Україна	таємне товариство, утворене у Києві 1896 р., члени якого згодом утворили одну з перших українських соціал-демократичних груп
Молода громада	українська молодь, що у 70-80-х рр. XIX ст. відходить від культурно-просвітницької діяльності й ставить собі за мету політичну боротьбу за соціалістичні ідеї та ідеї незалежності чи автономії України
Народники	представники російського суспільно-політичного руху другої половини XIX ст., метою якого було розбудова соціалістичного суспільства на основі селянських общин. Народники займалися терористичною діяльністю. Відповідальні за вбивство російського імператора Олександра II у 1881 р.
Освітня реформа в Російській імперії 1864 р.	Суть реформи: - уведено єдину систему початкової освіти; - створено мережу класичних гімназій та реальних училищ; - відновлено автономію університетів
«Основа»	перший український щомісячний журнал, який видавався у м. Санкт-Петербург громадою у 1861-1862 рр.
Південні бунтарі	таємна організація народників в Одесі, що була заснована у 1876 р.
Південно-Західного відділу Російського географічного товариства	наукове товариство 1873-1876 рр., що було частиною імператорського Російського географічного товариства. Засноване з ініціативи Київської громади. Закрите Емським указом російського імператора Олександра II у 1876 р.

Реальні училища	середні навчальні заклади, створені в російській імперії внаслідок освітньої реформи 1864 р., випускники яких отримували робітничу спеціальність
Реформи	перетворення в державі, здійснюване владою законними засобами
Селянська реформа в Російській імперії 1861 р.	ліквідація кріпацтва в імперії. Суть реформи: - скасовано особисту залежність селян від поміщика; - селяни дістали особисту свободу і громадянські права; - земля передавалася селянським общинам за викуп. 20% поміщику сплачували селяни, решту платила держава. Селяни мали погасити борг державі протягом 49 років; - до укладання викупної угоди селяни мусили виконувати повинності поміщику, мали статус тимчасовозобов'язаних; - на Правобережжі селянські наділи збільшили, а тимчасовозобов'язаних не було, щоб позбавити польських поміщиків селянської підтримки
Соціалізм	вчення про суспільний лад, який, на думку його прихильників, повинен прийти на заміну капіталізму, заперечує приватну власність і експлуатацію людини людиною. Соціалізм визначають також як справедливе суспільство рівних людей. Джерелом несправедливості вважається приватна власність, яка призводить до появи багатих та бідних. Тому, на думку соціалістів, потрібно ліквідувати приватну власність, замінивши її суспільною (народною) власністю, що і призведе до побудови соціалізму. Радикальні соціалісти пропонували побудувати соціалізм засобами народної революції. Найбільш обґрунтовано соціалістичні ідеї були представлені в працях німецьких мислителів К.Маркса та Ф.Енгельса
Стара громада (Київська)	культурно-просвітницька організація української інтелігенції у Києві, яка діяла у 1859-1876 рр. Заборонена Емським указом російського імператора Олександра II 1876 р.
Судова реформа в Російській імперії 1864 р.	Суть реформи: - запроваджено безстановий, незалежний від влади суд; - судові засідання були публічними; - судочинство відбувалося на змагальній основі: прокурор – адвокат; - уведено суд присяжних
Тимчасовозобов'язані	після скасування кріпацтва 1861 р. селяни, які мусили виконувати повинності поміщику до укладання викупної угоди

Хлопомани	частина українських і польських (з українським корінням) студентів Київського університету, які вирішили присвятити себе дослідженню української культури. Очолив гурток хлопоманів В.Антонович. Хлопомани ходили по селах і збирали український фольклор. Поляки зневажливо називали їх хлопами (неосвіченими простолюдинами), звідси і походить назва - хлопомани
Чайковці	члени народницьких гуртків, які отримали назву за ім'ям одного з лідерів народників - М.Чайковського
Чигиринська змова	спроба народників на чолі з Я.Стефановичем організувати селянське повстання під Чигирином 1877 р.. Змова була розкрита російською владою

ТЕМА 16. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ (АВСТРО-УГОРСЬКОЇ) ІМПЕРІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1851р.	ліквідація Головної Руської Ради, яка проіснувала з 1848 р. по 1851 р.
1867 р.	Австрійська імперія згідно з Конституцією перетворюється на дуалістичну (двоєдину) Австро-Угорську імперію
1868 р.	заснування у Львові української «Просвіти» - культурно-освітнього товариства
1869 р.	заснування української культурно-освітньої організації Буковини «Руська бесіда»
1870 р.	москвофіли Галичини заснували громадсько-політичну організацію Руська Рада
1873 р.	заснування у Львові літературного товариства ім. Т.Шевченка, яке з 1892 р. перейменоване на Наукове товариство імені Т.Шевченка
1885 р.	народовці Галичини заснували політичну організацію Народна Рада, яку очолив Ю.Романчук
1890 р.	заснування у Львові Русько-української радикальної партії (РУРП) - першої української політичної партії
1892 р.	літературне товариство ім. Т.Шевченка перейменоване на Наукове товариство ім. Т.Шевченка (НТШ)
1895 р.	Ю.Бачинський опублікував брошуру «Ukraina irredenta» («Україна уярмлена»), у якій доводив історичну необхідність здобуття Україною незалежності
1899 р.	заснування у Львові Української національно-демократичної партії (УНДП) заснування Української соціал-демократичної партії (УСДП)

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Бачинський Юліан	український політичний і громадський діяч кінця XIX — початку XX ст. Член РУРП, а с 1899 р. УСДП. У 1895 р. опублікував брошуру «Ukraina irredenta» («Україна уярмлена»), у якій доводив історичну необхідність здобуття Україною незалежності
Ганкевич Микола	український політичний діяч кінця XIX — початку XX ст. Соціал-демократ. Перший голова і засновник УСДП 1899 р.
Нагірний Василь	український громадський діяч кінця XIX — початку XX ст., архітектор. Організатор кооперативного руху селян Галичини
Павлик Михайло	український письменник, громадсько-політичний діяч Галичини кінця XIX - початку XX ст., член Наукового товариства ім. Т.Шевченка. Ініціатор створення першої української політичної партії РУРП у 1890 р.
Романчук Юліан	український політичний і громадський діяч другої половини XIX — початку XX ст. Лідер народовців. Засновник та голова української «Просвіти» 1868 р. Один із засновників Літературного (Наукового) товариства ім. Т.Шевченка у 1873 р. Ініціатор і провідник Народної ради 1885 р. Співзасновник та голова УНДП 1899 р.
Федькович Юрій	український письменник, очолив українське національне відродження на Буковині в другій половини XIX ст.
Франко Іван	український письменник, поет, громадсько-політичний діяч Галичини другої половини XIX — початку XX ст. Співзасновник та керівник першої української політичної партії РУРП 1890 р.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Аграрне перенаселення	наявність значного безробіття серед населення, зайнятого у сфері сільського господарства і відсутність можливості забезпечити необхідний мінімум достатку для своєї родини
Демографічний бум	стрімке збільшення кількості населення

Еміграція	добровільний виїзд з однієї країни до іншої на постійне або тимчасове проживання
Кооператив	добровільне об'єднання людей, які на пайових засадах спільно займаються певним видом господарської діяльності
Мітинги-віче	форма мирної боротьби галицьких селян другої половини XIX — початку XX ст. за свої політичні, економічні та соціальні права
Москвофіли	представники суспільно-політичного руху Західної України, які орієнтувалися на Російську імперію і ставили собі за мету об'єднати Західноукраїнські землі з Наддніпрянською Україною під владою Росії. Отримували фінансову підтримку з Росії. У 60-80-х рр. XIX ст. займали провідне становище в громадському житті Західної України. Москвофіли не визнавали існування окремого українського народу й української мови; стверджували, що існує єдиний руський народ, який проживає від Карпат до Камчатки. Створили штучну мову «язичіє»
Народна рада	політична організація галицьких народовців, заснована у Львові 1885 р. на чолі з Ю.Романчуком з метою продовження діяльності Головної Руської Ради, що існувала впродовж 1848-1851 рр.
Народовці (українофіли)	національна українська течія на Західній Україні, що зародилася в 60-х рр. XIX ст., представники якої доводили самостійність українського народу, культури, мови. Народовці виступали за єдність українських земель, необхідність їх об'єднання; розвиток української мови, культури тощо. Лідером народовців був Ю.Романчук
Нова ера	українсько-австрійсько-польські домовленості кінця XIX ст. Зміст домовленостей: - надання українцям місць в Австрійському парламенті та Галицькому сеймі; - відкриття трьох українських гімназій; - відкриття кафедри української історії у Львівському університеті; - розширення сфери використання української мови в державних установах; - українцям був відкритий доступ до державних посад

Партія	громадська організація, що відстоює ідеї певної верстви суспільства з метою здобуття чи утримання політичної влади
Р'ємонт	італійське королівство, навколо якого відбулося об'єднання Італії в середині XIX ст. Наприкінці XIX ст. Галичину називали українським Р'ємонтом
Просвіта	українське культурно-освітнє товариство Галичини, засноване народовцями у 1868 р.
Радикали	представники молодшої української інтелігенції Галичини кінця XIX — початку XX ст., які вели боротьбу за визволення українського народу від соціального та національного гніту. Сповідували соціалістичні ідеї. Створили перші політичні партії. Лідерами українських радикалів були І.Франко та М.Павлик
Руська бесіда	українське культурно-освітнє товариство Буковини, засноване у 1869 р.
Руська Рада	громадсько-політична організація Галичини, заснована москвофілами у 1870 р. з метою продовжувати діяльність Головної Руської Ради, яка діяла з 1848 р. по 1851 р.
Русько-українська Радикальна Партія (РУРП)	перша українська політична партія, заснована у Львові 1890 р. Ініціаторами створення та лідерами партії були І.Франко та М.Павлик. Програма партії: демократизація суспільства, усунення експлуатації, утвердження соціалістичних реформ, піднесення самосвідомості українців, автономія України (незалежність на перспективу)
Трудова міграція	добровільний виїзд з однієї країни до іншої на постійне або тимчасове проживання з метою працевлаштування на певній території
«Ukraina irredenta» («Україна уярмлена»)	опублікована у 1895 р. Ю.Бачинським брошура, у якій автор доводив історичну необхідність об'єднання українських земель та здобуття Україною незалежності
Українофільство	термін, поширений з другої половини XIX ст., на означення любові до України, українського народу, української культури тощо

Українська Національно- Демократична (УНДП) Партія	<p>українська політична партія, заснована у Львові 1899 р. колишніми членами РУРП. Очолив партію Ю.Романчук. Незабаром стала найчисельнішою партією національного спрямування. Програма партії: виховання почуття єдності з Наддніпрянською Україною; створення єдиної української автономної провінції у складі Австро-Угорщини; соборність і незалежність України</p>
Українська Соціал- Демократична Партія (УСДП)	<p>українська соціалістична партія Галичини та Буковини, заснована у 1899 р. як автономна частина Соціал-демократичної робітничої партії Австрії. Очолив партію М.Ганкевич. Програма партії: досягнення соціалізму методом реформ, захист інтересів робітників</p>
Язичіє	<p>суміш російської, української, польської та церковнослов'янської мов, яку штучно створили москвофіли і подавали як справжню руську мову</p>

ТЕМА 17. КУЛЬТУРА УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1861-1862 рр.	видання журналу «Основа» - першого щомісячного українського журналу, який був заснований у м. Санкт-Петербург українською громадою
1862-1882 рр.	спорудження архітектором О.Беретті Володимирського собору в Києві
1864 р.	перша постановка в м. Санкт-Петербурзі української опери С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм» заснування у Львові першого українського професійного театру
1865 р.	відкриття в Одесі Новоросійського університету, третього університету в Наддніпрянській Україні
1868 р.	заснування у Львові української «Просвіти» - культурно-освітнього товариства
1873 р.	заснування у Львові літературного товариства ім. Т.Шевченка, яке з 1892 р. перейменоване на Наукове товариство імені Т.Шевченка
1873-1876 рр.	діяльність у Києві Південно-західного відділу Російського географічного товариства
1873-1919 рр.	діяльність у Києві історичного товариства Нестора-літописця
1875 р.	відкриття Чернівецького університету
1880 р.	перше видання роману П. Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»
1882 р.	заснування в Єлисаветграді М. Кропивницьким першого українського професійного театру Наддніпрянщини (Театр корифеїв)

1882-1907 рр.	видання в Києві журналу «Киевская старина»
1886 р.	відкриття в Одесі І. Мечником першої в Російській імперії (другої у світі) бактеріологічної станції
1892 р.	літературне товариство ім. Т.Шевченка перейменоване на Наукове товариство ім. Т.Шевченка (НТШ)
1893 р.	відкриття В. Хвойком перших пам'яток трипільської культури
1903 р.	заснування М. Лисенком у Києві музично-драматичної школи - першого в Україні музичного навчального закладу
1905 р.	скасування обмежень української мови внаслідок першої російської революції 1905-1907 рр.
1906 р.	заснування культурно-освітніх товариств «Просвіта» в Києві, Полтаві, Одесі, Чернігові
1907 р.	заснування М. Грушевським «Українського наукового товариства» заснування М.Садовським в Києві першого українського стаціонарного театру, який у 1906 р. почав діяти в Полтаві

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Васильківський Сергій	український живописець Слобожанщини, пейзажист другої половини ХІХ — початку ХХ ст.
Вовчок Марко	відома українська письменниця другої половини ХІХ — початку ХХ ст.
Гулак-Артемівський Семен	український композитор, музикант ХІХ ст., автор першої української опери «Запорожець за Дунаєм» 1864 р.
Заболотний Данило	український учений-мікробіолог, епідеміолог другої половини ХІХ — початку ХХ ст., засновник Інституту мікробіології та епідеміології в Києві 1928 р.

Заньковецька Марія	українська театральна акторка другої половини XIX — початку XX ст.
Карпенко-Карий Іван (справжнє прізвище Тобілевич)	український письменник, драматург, актор театру другої половини XIX – початку XX ст. Брат П. Саксаганського, М.Садовського та М.Садовської-Барілотті
Коцюбинський Михайло	видатний український письменник, громадський діяч другої половини XIX - початку XX ст. Голова чернігівської Просвіти. Один із засновників Братства Тарасівців
Кримський Агатангел	український вчений, історик, письменник, мовознавець, поліглот другої половини XIX – першої половини XX ст. Знав понад 70 мов
Кропивницький Марко	український драматург, театральний актор другої половини XIX – початку XX ст. З ім'ям М.Кропивницького пов'язують створення першого українського професійного театру в Єлисаветграді 1882 р. (Театр корифеїв)
Крушельницька Соломія	відома українська оперна співачка кінця XIX – першої половини XX ст. Ще за життя С.Крушельницька була визнана найкращою співачкою світу
Леонтович Микола	український композитор, хоровий диригент, громадський діяч кінця XIX – початку XX ст.
Лисенко Микола	український композитор, диригент, музикант, громадський діяч другої половини XIX — початку XX ст. Автор опери «Наталка-Полтавка», «Тарас Бульба» та ін.
Мечников Ілля	учений-мікробіолог другої половини XIX – початку XX ст. У 1886 р. відкрив в Одесі першу в Російській імперії (другу у світі) бактеріологічну станцію
Нечуй-Левицький Іван	український прозаїк, перекладач другої половини XIX – початку XX ст.
Пимоненко Микола	український художник-живописець другої половини XIX – початку XX ст. Автор картин «Ворожіння», «Свати» та ін.

Садовська-Барілотті Марія (справжнє прізвище Тобілевич)	українська співачка і театральна акторка другої половини XIX — початку XX ст. Сестра П. Саксаганського, М.Садовського та І.Карпенко-Карого
Садовський Микола (справжнє прізвище Тобілевич)	український театральний діяч, заснував перший український стаціонарний театр у 1906 р. у Полтаві. 1907-1919 рр. театр діє в Києві. Брат П. Саксаганського, І.Карпенко-Карого та М.Садовської-Барілотті
Саксаганський Панас (справжнє прізвище Тобілевич)	український театральний діяч, актор,режисер другої половини XIX – першої половини XX ст. Брат М.Садовського, І.Карпенко-Карого та М.Садовської-Барілотті
Старицький Михайло	український письменник, театральний і культурний діяч другої половини XIX – початку XX ст. Автор п'єси «За двома зайцями»
Стефаник Василь	український письменник-новеліст кінця XIX – першої половини XX ст.
Тобілевичі	Відомий український рід театральних діячів другої половини XIX — першої половини XX ст. Представниками роду Тобілевичів були П.Саксаганський, М.Садовського, І.Карпенко-Карого, М.Садовська-Барілотті
Українка Леся	українська письменниця та поетеса другої половини XIX – початку XX ст.
Федькович Юрій	український письменник, очолив українське національне відродження на Буковині в другій половині XIX ст.
Франко Іван	український письменник, поет, громадсько-політичний діяч Галичини другої половини XIX — початку XX ст. Співзасновник та керівник першої української політичної партії РУРП 1890 р.
Яворницький Дмитро	український історик другої половини XIX — першої половини XX ст., дослідник історії українського козацтва

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Валуєвський циркуляр	циркуляр міністра внутрішніх справ Російської імперії П.Валуєва 1863 р., у якому заявлено, що української мови не було, не має і не може бути. Заборонено видавати шкільну і релігійну літературу українською мовою
Громади	напівлегальні непартійні об'єднання української інтелігенції другої половини XIX ст. Перша громада була заснована у м. Санкт-Петербурзі у 1859 р. колишніми членами Кирило-Мефодіївського братства М.Костомаровим, В.Білозерським та Т.Шевченком. Видавали перший український щомісячний журнал «Основа» 1861-1863 рр. Громади були заборонені Емським указом російського імператора Олександра II 1876 р.
Громадівський рух	культурно-просвітницька діяльність громад у Наддніпрянській Україні в 60-70-х рр. XIX ст. Громади були заборонені Емським указом російського імператора Олександра II 1876 р.
Емський указ	указ російського імператора Олександра II 1876 р., який заборонив друкувати книги українською, ставити українські театральні вистави, викладати українською, перекладати українською, ввозити українську літературу, писати ноти до українських пісень... Указ заборонив громади і закрити Південно-Західний відділ Російського географічного товариства
Меценат	особа, яка безкорисливо вкладає кошти в розвиток освіти, науки, культури тощо
Модернізм	напрямок у мистецтві початку XX ст., який характеризується еkleктикою (змішуванням стилів), відмовою від мистецьких традицій минулого та утвердженням нових нетрадиційних мистецьких форм. В архітектурі центральними концепціями модернізму є функціоналізм і відсутність декоративності
«Основа»	перший український щомісячний журнал, який видавався у м. Санкт-Петербург громадою у 1861-1862 рр.
Південно-Західного відділу Російського географічного товариства	наукове товариство 1873-1876 рр., що було частиною імператорського Російського географічного товариства. Засноване з ініціативи Київської громади. Закрите Емським указом російського імператора Олександра II у 1876 р.

Просвіта	українське культурно-освітнє товариство Галичини, засноване народовцями у 1868 р.
Професійний театр	театр, у якому гра акторів та діяльність інших театральних діячів є професією, а не просто захопленням, як в аматорському театрі. Перший професійний український театр - Театр корифеїв, заснований в Єлисаветграді М.Кропивницьким у 1882 р.
Реалізм	стиль і метод у мистецтві й літературі другої половини ХІХ ст., який прагне до найдокладнішого опису спостережених явищ без їх ідеалізації
Руська бесіда	українське культурно-освітнє товариство Буковини, засноване у 1869 р.
Театр корифеїв	перший професійний український театр, заснований в Єлисаветграді М.Кропивницьким у 1882 р.
Хлопомани	частина українських і польських (з українським корінням) студентів Київського університету, які вирішили присвятити себе дослідженню української культури. Очолив гурток хлопоманів В.Антонович. Хлопомани ходили по селах і збирали український фольклор. Поляки зневажливо називали їх хлопами (неосвіченими простолюдинами), звідси і походить назва - хлопомани

**ТЕМА 18. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1900 р.	заснування у Харкові першої політичної партії Наддніпрянщини — Револьюційної української партії (РУП). Того ж року М.Міхновський уклав програму партії «Самостійна Україна», у якій були обґрунтовані права України на самостійність
1900 – 1903 р.	економічна криза, зумовлена перевиробництвом, яка охопила найрозвинутіші галузі промисловості Україні, зокрема металургійну і кам'яновугільну. Економічна криза сприяла посиленню концентрації виробництва й утворенню монополій
1902 р.	заснування Української народної партії на чолі з М.Міхновським. Єдина політична партія Наддніпрянщини, яка відстоювала ідею цілковитої незалежності України
1904 р	заснування Української соціал-демократичної спілки («Спілки»)
1905-1907 рр.	перша революція в Російській імперії
1905 р.	скасування обмежень української мови внаслідок першої російської революції 1905-1907 рр. заснування Української соціал-демократичної робітничої партії заснування Української демократично-радикальної партії
1905 р., 9 січня	«Кривава неділя» - розстріл царськими військами мирної робітничої демонстрації в Петербурзі (вбито і поранено 5 тис. чол.) – початок революції в Російській імперії
1905 р., червень	повстання моряків на броненосці «Потьомкін» на Чорноморському флоті
1905 р., 17 жовтня	видання російським імператором Миколою II Маніфесту про скликання Державної Думи та надання політичних прав та свобод в Російській імперії

1905 р., 18-21 грудня	«Сорочинська трагедія» - жорстоке придушення повстання жителів с. Великі Сорочинці Полтавської губернії російською владою. Письменник В.Короленко відобразив ці події в нарисі «Сорочинська трагедія»
1906 р.	обрання Першої Державної Думи в Росії. Українські політичні партії за виключенням УДРП бойкотували вибори, оскільки виступали за продовження революції до переможного кінця і повалення царизму. Від України було обрано 102 депутата. Українці для захисту своїх інтересів створили в Думі парламентську громаду (42 особи), яку очолив І.Шраг
1906 – 1911 рр.	аграрна реформа в Російській імперії П.Столипіна
1907 р.	обрання Другої Державної Думи в Росії. Українці знову створили власну фракцію (47 депутатів). Українська громада вимагала автономії, запровадження української мови тощо
1907 р., 3 червня	Червневий переворот - розпуск російським імператором Миколою II Другої Державної Думи через звинувачення в підготовці державного перевороту. Був виданий новий виборчий закон, за яким до Думи потрапляли лише ті політичні сили, які підтримували царя. Поразка революції 1905-1907 рр.
1910 р.	міністр внутрішніх справ та голова Ради міністрів Російської імперії П. Столипін підписав циркуляр (Столипінський циркуляр), згідно з яким в Російській імперії заборонялося реєструвати «інородні» (неросійські) товариства та видавництва
1908 р.	заснування громадсько-політичної організації Товариства українських поступовців (ТУП), яке закликала об'єднати всі українські сили для боротьби за національне відродження
1913 р.	Справа Бейліса - судова справа в Києві на звинувачення російськими націоналістами єврея Бейліса у вбивстві 1911 р. 13-річного хлопчика. На захист Бейліса виступили демократичні сили Росії та України. Присяжні виправдали Бейліса

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Антонович Дмитро	український політичний діяч кінця XIX — першої половини XX ст., історик мистецтва і театру, син Володимира Антоновича. Один із засновників та лідер РУП 1900 р.
Меленевський Маркіян	український соціаліст кінця XIX — початку XX ст. У 1904 р. очолив УСДС («Спілку»)
Міхновський Микола	український політичний та громадський діяч кінця XIX – початку XX ст. Автор брошури «Самостійна Україна» 1900 р., один з організаторів українського війська, борець за незалежність. Лідер Української Народної Партії 1902 р. Ідеолог державної самостійності України
Столипін Петро	міністр внутрішніх справ та голова Ради міністрів Російської імперії 1906-1911 рр., автор століпінської аграрної реформи, представник шовіністичних поглядів, захисник російського самодержавства. 1910 р. підписав циркуляр (Столипінський циркуляр), згідно з яким в Російській імперії заборонялося реєструвати «інородні» (неросійські) товариства та видавництва. Був убитий у Києві 1911 р.
Терещенко Михайло	багатий український підприємець, цукрозаводчик та землевласник кінця XIX — першої половини XX ст. Займав посади міністра фінансів та міністра закордонних справ у Тимчасовому уряді Росії 1917 р.
Чикаленко Євген	Український громадський діяч, меценат кінця XIX — першої половини XX ст. У 1908 р. Активний член УДРП. Був ініціатором заснування Товариства українських поступовців (ТУП)
Шраг Ілля	український громадський та політичний діяч другої половини XIX — початку XX ст. Очолював українську парламентську громаду в Першій Державній Думі Росії 1906 р.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

«Громадська думка»	перша щоденна українська газета, яка виходила у Києві 1905-1906 рр.
---------------------------	---

Державна Дума	назва парламенту (законодавчого органу влади) в Російській імперії
Кривава неділя	розстріл царськими військами 9 січня 1905 р. мирної робітничої демонстрації в Петербурзі (вбито і поранено 5 тис. чол.) – початок революції в Російській імперії
Монополія	об'єднання підприємств однієї галузі, яке панує на ринку
Політична реакція	репресивна політика державної влади щодо учасників революції, спрямована на силове зміцнення пануючого режиму
Революція	стрімкі радикальні зміни політичного, економічного та соціального життя суспільства здебільшого насильницьким методом народного повстання
Революційна українська партія (РУП)	перша українська політична партія Наддніпрянщини, яка була заснована в Харкові 1900 р. Лідером партії був Д.Антонович. У 1900 р. М.Міхновський уклав програму партії - «Самостійна Україна», у якій були обгрунтовані права України на самостійність. Незабаром у програмі РУП відбуваються зміни: перехід на засади автономістів, сповідування соціалістичних ідей
Самостійна Україна	видана М.Міхновським у 1900 р. брошура, у якій були обгрунтовані права України на самостійність. Брошура «Самостійна Україна» деякий час була програмним документом РУП
Синдикат	вид монополії. Об'єднання підприємств, які зберігають виробничу самостійність, а для комерційної діяльності створюють спільне підприємство – синдикат
Сорочинська трагедія	жорстоке придушення російською владою у грудні 1905 р. повстання жителів с. Великі Сорочинці Полтавської губернії. Письменник В.Короленко відобразив ці події в нарисі «Сорочинська трагедія»

Столипінська аграрна реформа 1906-1911 рр. у Російській імперії	Суть реформи: - розбивалися селянські общини і земельний наділ переходив до селянина в приватну власність; - земля ставала товаром; - передбачалася ліквідація аграрного перенаселення засобом заохочення переселення селян в східні райони Росії
Столипінський циркуляр	циркуляр 1910 р. П.Столипіна, згідно з яким в Російській імперії заборонялося реєструвати «інородні» (неросійські) товариства та видавництва
Товариство українських поступовців (ТУП)	таємна надпартійна українська політична організація Наддніпрянщини, яка була заснована в Києві 1908 р. Метою ТУП було об'єднати всі українські сили для боротьби за національне відродження. Лідерами ТУП були Є.Чикаленко та М.Грушевський
Українська народна партія (УНП)	політична партія Наддніпрянщини, заснована М.Міхновським у 1902 р., яка відстоювала ідею цілковитої незалежності України
Українська соціал-демократична робітничая партія (УСДРП)	українська політична партія соціалістичного спрямування, яка була основана 1905 р. з колишньої РУП. Члени партії визнавали марксистську ідеологію. Лідерами УСДРП були В.Винниченко, С.Петлюра, М.Порш
Українська соціал-демократична («Спілка»)	українська політична партія соціалістичного спрямування, яка була заснована у 1904 р. М.Меленевським. У 1905 р. «Спілка» стає автономною частиною Російської соціал-демократичної робітничої партії
«Хлібороб»	перша україномовна газета Наддніпрянської України, яка виходила друком у 1905 р. у м. Лубнах
Шовінізм	крайня форма націоналізму, яка полягає у войовничій проповіді винятковості своєї нації щодо інших

ТЕМА 19. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1894 р.	заснування в Галичині перших спортивно-патріотичних організацій «Сокіл» для виховання молоді
1900 р.	заснування патріотичної пожежної молодіжної організації «Січ»
1901 р.	А.Шептицький стає митрополитом Української греко-католицької церкви
1911 р.	створення молодіжної організації «Пласт»

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Боберський Іван	український педагог Галичини першої половини ХХ ст., організатор сокільсько-січового руху, автор назви «Пласт», сприяв становленню Пласту 1911 р.
Трильовський Кирило	громадсько-політичний діяч першої половини ХХ ст. Засновник у 1900 р. патріотичної пожежної молодіжної організації «Січ»
Шептицький Андрей	митрополит Української греко-католицької церкви з 1901 р., громадсько-політичний діяч першої половини ХХ ст. Виступав проти репресій радянської влади, тому підтримав нацистську окупацію України. Під час німецької окупації захищав євреїв від голокосту. Єврейська громада України визнала митрополита Шептицького Праведником світу

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Сокіл, Січ, Пласт	молодіжні патріотичні спортивні організації Західної України початку ХХ ст.
--------------------------	---

ТЕМА 20. УКРАЇНА В ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1914 р., 1 серпня – 1918 р. 11 листопада	тривалість Першої світової війни
1914 р., 1 серпня	утворення Головної Української Ради
1914 р., 4 серпня	утворення Союзу Визволення України
1914 р., серпень	утворення легіону українських січових стрільців (УСС) у межах австрійської армії
23 серпня – кінець вересня 1914 р.	Галицька битва у ході якої айстро-угорські війська зазнали поразки. Буковина і Галичина окуповані Російською імперією
1914 р., 27-28 вересня	бойове хрещення УСС на Ужоцькому та Верецькому перевалах у Карпатах під час Галицької битви
1915 р.,квітень-травень	битва на горі Маківка, «справжнє» бойове хрещення УСС
1915 р., травень	Горлицький прорив російського фронту німецькими та австро-угорськими військами. Росія втратила Буковину, Галичину, Підляшшя, Холмщину, Берестейщину, Західну Волинь
1916 р.,22 травня – початок червня	Брусилівський прорив - наступальна операція російських військ Південно-Західного фронту під командуванням генерала О.Брусилова. У результаті Росія захопила Галичину (без Львова), Північну Буковину, частину Західної Волині тощо
1916 р., серпень	битва на горі Лисоня, поразка і значні втрати УСС

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Бобринський Георгій	російський державний діяч, граф, очолив у 1914-1915 рр. Галицько-Буковинське генерал-губернаторство
----------------------------	---

Брусилов Олександр	російський генерал Першої світової війни. З 1916 р. командувач Південно-Західного фронту. У травні-червні 1916 р. здійснив вдалий наступ Південно-Західного фронту (Брусиловський прорив), застосувавши невідому до того часу форму прориву позиційного фронту, методом одночасного наступу всіх армій фронту
Галущинський Михайло	український громадсько-політичний та військовий діяч кінця XIX – першої половини XX ст. Перший командир УСС
Донцов Дмитро	український громадський і політичний діяч XX ст. Засновник ідеології інтегрального націоналізму. У серпні 1914 р. очолив СВУ
Левицький Кость	Громадський та політичний діяч Галичини кінця XIX - першої половини XX ст. У серні 1914 р. очолив Головну Українську Раду, у 1915 р. – Загальну Українську Раду. З листопада 1918 р.- голова Державного секретаріату ЗУНР
Штейнгель Федір	український та російський громадсько-політичний діяч кінця XIX – першої половини XX ст. З 1915 р. очолив Комітет Південно-Західного фронту Всеросійського союзу земств і міст

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Антанта	військово-політичний союз, створений 1904-1907 рр., основними членами якого були Росія, Великобританія та Франція. Антанта протистояла спочатку Троїстому союзу, а потім блоку Центральних держав під час Першої світової війни
Блок Центральних держав (Четверний союз)	військово-політичний союз часів Першої світової війни, який остаточно сформувався у 1915 р. у складі Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії та Туреччини. Центральні держави протистояли країнам Антанти і зазнали поразки за результатами війни
Брусиловський прорив	наступальна операція російських військ Південно-Західного фронту під командуванням генерала О.Брусилова у травні-червні 1916 р. У результаті Росія захопила Галичину (без Львова), Північну Буковину, частину Західної Волині тощо

Галицько-Буковинське генерал-губернаторство	тимчасова адміністративно-територіальна одиниця з центром у м. Чернівці, створена урядом Російської імперії наприкінці 1914 р. на завойованих російською армією землях Галичини та Буковини. Очолив Галицько-Буковинське генерал-губернаторство Г.Бобринський
Головна Українська Рада (ГУР)	українська політична організація Галичини, що була створена 1 серпня 1914 р. на чолі з К.Левицьким. ГУР підтримала Австро-Угорщину під час Першої світової війни, захищала українські інтереси, брала участь у формуванні Українських січових стрільців (УСС)
Загальна Українська Рада (ЗУР)	українська політична організація Галичини, що була створена в 1915 р. на чолі з К.Левицьким. Відстоювала українські інтереси. Закликала до об'єднання всіх українських земель, розмежування Галичини на Західну та Східну. У 1916 р. ЗУР саморозпустилася на знак протесту проти відновлення Польської держави
Карпато-Руський визвольний комітет	створений під час Першої світової війни у Києві емігрантами з Галичини комітет, який виступав за об'єднання всіх українських земель у складі Росії. Закликав галичан зустрічати російські війська як визволителів
Комітет Західного Південно-Всеросійського фронту союзів і міст земств і міст	створений під час Першої світової війни комітет з метою підтримки російських військ. Очолив комітет представник українського національного руху Ф.Штейнгель
Легіон Українських січових стрільців (УСС)	українські бойові частини у межах австро-угорської армії часів Першої світової війни, чисельністю 2,5 тис. осіб. Створений в серпні 1914 р. у м. Стрий на основі молодіжних воєнізованих організацій «Січ», «Пласт» та «Сокіл». Першим командувачем УСС був М.Галушинський. УСС брали участь у битвах: на горі Маківка (квітень-травень 1915 р.), під Болеховим (травень-червень 1915 р.), під Галичем (червень 1915 р.), у межиріччі Серету та Стріпи (серпень-вересень 1915 р.). У серпні 1916 р. у битві на горі Лисоня зазнали поразки та значних втрат. Узимку 1917 р. повернулися на фронт. УСС стали основою для створення Української національної армії часів революційних подій 1917-1920-х рр.
Світова війна	глобальне військове протистояння коаліцій держав, яке охоплює значну частину країн світу

Союз визволення України (СВУ)	<p>українська політична організація Галичини, що була створена 4 серпня 1914 р. на чолі з Д.Донцовим. Члени СВУ підтримали Австро-Угорщину під час Першої світової війни, захищали українські інтереси, брали участь у формуванні українізованих військових частин сірожупанників та синьожупанників у межах австро-угорської армії. Кінцева мета СВУ - утворення самостійної України</p>
Троїстий союз	<p>військово-політичний союз, створений 1882 р., членами якого були Німеччина, Австро-Угорщина та Італія. З початком Першої світової війни Троїстий союз трансформувався у блок центральних держав і протистояв країнам Антанти</p>

ТЕМА 21. УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

УВАГА!!! В дужках указана дата події за старим стилем (Юліанським календарем). На новий стиль (Григоріанський календар) Україна перейшла у лютому 1918 р. Різниця між старим і новим стилем становить 13 днів

1917 р., 8 березня (23 лютого)	лютнева буржуазно-демократична революція в Росії
1917 р., 17 (4) березня	заснування Української Центральної Ради (УЦР) на чолі з М.Грушевським
1917 р., 19-21 (6-8) квітня	відбувся Український національний конгрес у Києві
1917 р., 18-21 (5-8) травня	відбувся I Український військовий з'їзд у Києві, на якому було обрано Тимчасовий Український військовий генеральний комітет при УЦР на чолі з С.Петлюрою
1917 р., 18-23 (5-10) червня	відбувся II військовий з'їзд, який запропонував УЦР негайно приступити до втілення ідеї автономії України. Члени з'їзду зобов'язався забезпечити УЦР підтримку
1917 р., 28 (15) червня	створення Генерального Секретаріату на чолі з В.Винниченком на підставі I Універсалу
1917 р., 23 (10) червня	проголошення I Універсалу УЦР. Проголошення автономії України
1917 р., 16 (3) липня	проголошення II Універсалу УЦР. Відмова УЦР від самочинного проголошення автономії до Всеросійських Установчих зборів
1917 р., 17-22 (4-9) липня	збройний виступ самостійників разом із Українським полком ім. Полуботка (полуботківці) у відповідь на відмову за II Універсалом від проголошення автономії України. Виступ був придушений військами УЦР

1917 р., 17 (4) серпня	Тимчасовий уряд Росії затвердив «Тимчасову інструкцію для Генерального секретаріату Тимчасового уряду України», згідно з якою Генеральний Секретаріат перетворювався на залежний виконавчий орган Тимчасового уряду
1917 р., 7-12 вересня (25-30 серпня)	заколот генерала Корнілова – спроба російського царського генерала Л.Корнілова скинути владу Тимчасового уряду в Росії й встановити військову диктатуру. Заколот зазнав поразки. УЦР негативно поставилася до заколоту Корнілова. Заколот активізував діяльність радикальних революційних сил, зокрема, більшовиків
1917 р. 21-28 (8-15) вересня	З'їзд народів Росії у Києві з ініціативи УЦР. Були присутні українці, литовці, естонці, білоруси, грузини, євреї, донські козаки тощо. Рішення з'їзду відстоювало федеративний устрій Росії
1917 р., 7 листопада (25 жовтня)	збройне повстання більшовиків у Петербурзі призвело до повалення влади Тимчасового уряду в Росії. У результаті влада перейшла до більшовиків, влади рад (радянської влади)
1917 р., 20 (7) листопада	проголошення III Універсалу УЦР. Проголошення Української Народної Республіки (УНР) у складі Росії
1917 р., 17 (4) грудня	<p>більшовики видали «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради» («Ультиматум»)</p> <p>I-й Всеукраїнський з'їзд рад робітничих, солдатських і селянських депутатів у Києві з ініціативи більшовиків. Проте делегати з'їзду підтримали УЦР. У результаті більшовики демонстративно залишили з'їзд і переїхали до Харкова</p>
1917 р., 24-25 (11-12) грудня	I-й Всеукраїнський з'їзд рад у Харкові з ініціативи більшовиків. З'їзд оголосив Україну республікою рад робітничих, солдатських та селянських депутатів. Було обрано Центральний виконавчий комітет (ЦВК) на чолі з Є.Медведевим. Створено радянський уряд – Народний секретаріат на чолі з Артемом (Ф.Сергеевим). Більшовицька влада Росії визнала Народний секретаріат законним урядом України
1917 р. кінець грудня – січень 1918 р.	початок загального наступу більшовицьких сил під командування В.Антонова-Овсієнка проти УЦР

1918 р., 22 (9) січня	проголошення IV Універсалу УЦР. Проголошення УНР самостійною, незалежною, вільною, суверенною державою
1918 р., 29 (16) січня	бій під Крутами між радянськими військами на чолі із М.Муравйовим та загonom українських добровольців, до складу якого входило 500 студентів на чолі з сотником А.Омельченком. Українські війська були розбиті більшовицьке повстання в Києві на заводі «Арсенал». Повстання було придушене військами УЦР
1918 р., 8 лютого (26 січня)	більшовицькі війська М.Муравйова захопили Київ. Керівники УНР переїхали у Житомир. Перше встановлення радянської влади більшовиків в Україні

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Антонов-Овсієнко Володимир	український радянський військовий діяч, командувач радянськими військами під час війни більшовиків із УНР Центральної Ради
Артем (Ф.Сергєєв)	радянський політичний діяч, очолив Народний секретаріат у грудні 1917 р. – уряд новоствореної радянської України у Харкові
Винниченко Володимир	український письменник, політичний та державний діяч революційних подій в Україні. Автор універсалів Центральної Ради, голова Генерального Секретаріату (1917-1918), голова Директорії УНР (1918-1919)
Грушевський Михайло	український історик, політичний та державний діяч революційних подій в Україні, голова Української Центральної Ради. 29 квітня 1918 р. був обраний президентом УНР
Єфремов Сергій	український політичний і державний діяч революційних подій в Україні. Літературний критик, історик літератури. Член Української Демократично-Радикальної Партії. У 1908 р. став одним із засновників і активним діячем Товариства Українських Поступовців. У 1917 р. заступник голови Української Центральної Ради. У 1929 р. був заарештований радянською владою і звинувачений в організації та керівництві Союзу Визволення України (СВУ). У 1930 р. засуджений до 10-річного ув'язнення з суворою ізоляцією

Корнілов Лавр	російський царський генерал, один з лідерів білого руху під час революційних подій в Росії. Організатор заколоту проти Тимчасового уряду Росії 7-12 вересня (25-30 серпня) 1917 р. Заколот був придушений
Ленін Володимир	російський революціонер, лідер більшовиків. Після повалення влади Тимчасового уряду 7 листопада (25 жовтня) 1917 р. очолив Росію, а з 1922 р. СРСР
Медведєв Єфим	український радянський політичний діяч, очолив у грудні 1917 р. Центральний Виконавчий Комітет (ЦВК) проголошеної в Харкові радянської України
Микола II	останній російський імператор. У результаті лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р. зрікається влади в березні того ж року. Був розстріляний більшовиками разом з усіма членами своєї родини у липні 1918 р.
Муравйов Михайло	радянський військовий діяч. Командир більшовицької армії, загони якого здолали опір військ УНР в бою під Крутами у січні 1918 р., а також у лютому того ж року взяли Київ. Організатор масових убивств у Києві
Омельченко Андрій	сотник студентського військового формування УНР під час битви під Крутами 19(16) січня 1918 р.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Автономізація	у часи революції 1917 р. політична боротьба народів колишньої Російської імперії за отримання автономії у межах нової демократичної Російської федерації. Зокрема, УЦР була на позиціях автономії України у складі демократичної Росії план перетворення незалежних радянських республік, які утворились у 1918-1920 рр. внаслідок громадянської війни на теренах колишньої Російської імперії, в автономні складові Російської Федерації
Автономія	самоуправління певної території держави, що наділена самостійністю у вирішенні питань місцевого значення у межах, установлених центральною владою

Більшовики	представники Російської соціал-демократичної робітничої партії (більшовиків) РСДРП(б), які закликали до революційного перевороту й швидкого будівництва в Росії соціалізму (справедливого суспільства рівних, без приватної власності). Будівництво соціалізму більшовиками супроводжувалося масовим насильством та терором
Буржуазія	клас власників засобів виробництва; частина суспільства, зайнята підприємницькою діяльністю
Генеральний секретаріат	вищий виконавчий орган державної влади в Україні (уряд) з 28 червня 1917 р. до 22 січня 1918 р. Складався з 8 секретарств (міністерств). До складу входили В.Винниченко (голова), П.Христюк, С.Петлюра, С.Єфремов, Б.Мартош, Х.Барановський, В.Садовський, М.Стасюк, І.Стещенко. Члени Генерального секретаріату були представниками УСДРП, УПСР, УПСФ
Двовладдя	переплетіння двох гілок влади в Росії після Лютневої революції 1917 р.: Тимчасового уряду і рад робітничих, солдатських і селянських депутатів
Заколот генерала Корнілова	спроба російського царського генерала Л.Корнілова 7-12 вересня (25-30 серпня) 1917 р. скинути владу Тимчасового уряду в Росії й встановити військову диктатуру. Заколот зазнав поразки. УЦР негативно поставилася до заколоту Корнілова. Заколот активізував діяльність радикальних революційних сил, зокрема, більшовиків
«Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради»	документ 17 (4) грудня 1917 р., згідно з яким лідери російських більшовиків В.Ленін та Л.Троцький, погрожуючи війною, ставили ультимативні вимоги Українській Центральній Раді визнати владу більшовиків в Україні
Народний секретаріат	перший радянський уряд в Україні на чолі з Артемом, сформований у грудні 1917 р. у Харкові
Пролетаріат	клас найманих робітників, які не мають у приватній власності засоби виробництва

Ради робітничих, солдатських та селянських депутатів	політичні виборні організації робітників, солдатів і селян Росії, які формуються у результаті Лютневої революції 1917 р.
Радянська влада	влада більшовиків. Органами влади у більшовиків були ради, тому і пішла назва – радянська влада
Революція	стрімкі радикальні зміни політичного, економічного та соціального життя суспільства здебільшого насильницьким методом народного повстання
Самостійники (Полуботківці)	солдати українського полку ім. П.Полуботка, які 4-5 липня 1917 р. у Києві підняли збройне повстання проти II Універсалу УЦР, у якому йшла мова про відмову від уже проголошеної автономії України. Самостійники вимагали від УЦР негайно проголосити самостійність України. Повстання було придушене
Тимчасовий уряд	найвищий тимчасовий орган державної влади в Росії, сформований після зречення від влади у березні 1917 р. імператора Миколи II. Тимчасовим називається тому, що мав діяти до скликання Установчих зборів. Був повалений у результаті більшовицького повстання 7 листопада (25 жовтня) 1917 р.
«Тимчасова інструкція для Генерального секретаріату Тимчасового уряду України»	документ серпня 1917р., згідно з яким Генеральний Секретаріат перетворювався на залежний виконавчий орган Тимчасового уряду Росії
Українізація армії	після Лютневої революції 1917 р. процес утворення у межах російської армії українських військових комітетів (виборних армійських органів національного типу). Українізовані військові частини підтримували ідею автономії та незалежної України
Українська Центральна Рада (УЦР)	український представницький орган влади (парламент), створений 17(4) березня 1917 р. представниками українських політичних партій. Головою УЦР було обрано М.Грушевського. УЦР була на позиціях автономії України у складі демократичної Росії

<p>Український національний конгрес</p>	<p>зібрання у Києві 19-21 (6-8) квітня 1917 р. представників від усіх українських громад Росії з метою підтримки УЦР щодо здобуття автономії України у складі Росії</p>
<p>Універсали Української Центральної Ради</p>	<p>державно-політичні акти, які видавала УЦР, звертаючись до народу України. Усього було 4 універсали, авторство яких приписують В.Винниченку.</p> <p>I Універсал 23 (10) червня 1917р.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - проголошення автономії України; - УЦР визнавалася вищим державним органом влади до скликання Всенародних українських зборів; - заклик населення створювати на місцях підпорядковані УЦР органи влади; - створення української державної скарбниці <p>II Універсал 16(3) липня 1917 р.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відмова УЦР від проголошення автономії України до Всеросійських Установчих зборів; - прийняття рішення про розробку законопроекту автономії України; - визнання Тимчасовим урядом УЦР вищим органом влади в Україні; - затвердження складу Генерального Секретаріату Тимчасовим урядом; - формування українських військових частин під контролем російського командування; - делегування до Центральної Ради представників національних меншин <p>III Універсал 20(7) листопада 1917 р.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - проголошення Української Народної Республіки (УНР); - УЦР – вищий законодавчий, а Генеральний Секретаріат – вищий виконавчий орган УНР до скликання Установчих зборів; - скасування права власності на поміщицькі, удільні, монастирські, церковні та інші землі нетрудових господарств; - земля – власність народу і має перейти до нього без викупу (до Установчих зборів землею порядкували земельні комітети, обрані народом); - введення 8-годинного робочого дня; - скасування смертної кари; - проголошення демократичних прав і свобод; - визнання права національних меншин на автономію <p>IV Універсал 22(9) січня 1918 р.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - проголошення УНР самостійною, незалежною, вільною, суверенною державою; - рівноправні відносини з усіма сусідніми державами; - влада УНР належить народу, до Установчих зборів владу здійснює УЦР та Генеральний Секретаріат (нова назва – Рада

	народних міністрів); - початок мирних переговорів із країнами Четверного союзу
Українська Народна Республіка (УНР)	назва української держави, яка була проголошена III Універсалом УЦР 20(7) листопада 1917 р. у складі Росії. УНР проіснувала з перервами до листопада 1920 р.
Федерація	союзна держава, до складу якої входять державні утворення – суб'єкти федерації, що мають часткову самостійність.

ТЕМА 22. УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС (1918-1920 РР.)

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1918 р., 9 лютого (27 січня)	підписання Берестейського (Брест-Литовського) мирного договору між УНР та державами Четверного союзу
1918 р., 29 квітня	прийняття Конституції УНР та обрання президентом УНР М.Грушевського державний переворот, який призвів до повалення влади УЦР і встановлення гетьманату П.Скоропадського
1918 р., літо-осінь	селянські повстання проти влади гетьмана П.Скоропадського, які очолив Н.Махно
1918 р., 18 жовтня	у Львові була створена Українська Національна Рада на чолі з Є.Петрушевичем, яка поставила питання про об'єднання західноукраїнських земель. Українська Національна Рада постановила про утворення на українських землях Австро-Угорщини єдиної Української держави
1918 р., 1 листопада	західноукраїнські військові формування на чолі із Д.Вітовським захопили найважливіші об'єкти Львова та Східної Галичини
1918 р., 9 листопада	створення першого західноукраїнського уряду – Державного Секретаріату на чолі з К.Левицьким
1918 р., 13 листопада	проголошення у Львові самостійної ЗУНР, президентом якої став Є.Петрушевич
1918 р., 14 листопада	проголошення грамоти П.Скоропадського, у якій йшлося про відмову від самостійної Української держави на користь майбутньої Всеросійської федерації народів для керівництва повстанням проти П.Скоропадського створено Директорію УНР у складі В.Винниченка, С.Петлюри, Ф.Швеця, А.Макаренка, О.Андріївського
1918 р., 15 листопада	початок повстання Директорії УНР проти гетьманату П.Скоропадського. Повстання почалося з виступу січових стрільців у Білій Церкві

1918 р., 18 листопада	вирішальний бій під Мотовилівкою між військами Директорії УНР та військами П.Скоропадського. Поразка військ гетьмана
1918 р., 21 листопада	польські війська захопили Львів. Уряд ЗУНР переїхав до Тернополя, а згодом до Станіслава (Івано-Франківськ)
1918 р., 27 листопада	заснування Української академії наук на чолі з В.Вернадським
1918 р., листопад	окупація Румунією Північної Буковини
1918 р., 14 грудня	вступ до Києва військ Директорії УНР. П.Скоропадський зрікається влади і виїжджає до Німеччини
1918 р., кінець	війська Антанти починають окупацію Півдня України. Антанта погоджується визнати Директорію УНР за умов підпорядкування її військ російському генералу А.Денікіну. Спроба Директорії витиснути війська Антанти зазнала поразки
1919 р., 6 січня	утворення Українська Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР)
1919 р., 9 січня	ультиматум Директорії Раднаркому Росії з вимогою припинити військові дії й вивести російські війська з території України. У відповідь було заявлено, що воєнні дії ведуть між собою війська Директорії та українського радянського уряду, а не російського
1919 р., 16 січня	оголошення Директорією УНР війни Радянській Росії
1919р., 22 січня	урочисте проголошення у Києві Акта Злуку ЗУНР і УНР у єдину соборну Українську Народну Республіку. ЗУНР отримала назву Західна Область Української Народної Республіки (ЗОУНР)
1919 р., 5 лютого	радянські війська ввійшли до Києва, Директорія УНР переїхала до Вінниці. Протягом лютого-квітня 1919 р. війська Директорії були розбиті

1919 р., лютий	Вовчухівська операція УГА. Але успішний наступ української армії був припинений на вимогу Паризької мирної конференції
1919 р., 10 березня	III Всеукраїнський з'їзд рад прийняв Конституцію УСРР, у якій проголошувалося розбудова соціалізму в Україні
1919 р., березень – квітень	Закарпаття було автономною одиницею Угорської Радянської Республіки
1919 р., весна	з півдня України розпочали наступ війська Добровольчої армії А.Денікіна, які захопили до кінця червня Донбас, Харків, Катеринослав, Одесу, Миколаїв
1919 р., 7-28 червня	Чортківська офензива (наступ) УГА. Унаслідок операції значна частина Галичини була визволена від польських військ. Проте виснаження, нестача зброї і боєприпасів змусили УГА протягом червня-липня 1919 р. відступити на старі позиції
1919 р., 16-18 липня	УГА відступила за р.Збруч на територію Наддніпрянської України і приєдналася до військ Директорії УНР. Територію ЗОУНР окупували польські війська
1919 р., 30 серпня	Київ здобули українські війська Директорії УНР та УГА
1919 р., 31 серпня	до Києва вступили війська А.Денікіна, що призвело до сутичок з українцями. УНР оголосила війну А.Денікіну, але наступ був невдалий. З часом УГА приєдналася до армії А.Денікіна
1919 р., 10 вересня	перехід Північної Буковини до складу Румунії, Закарпаття до складу Чехословаччини за Сен-Жерменським договором
1919 р., 6 грудня – 1920 р., 6 травня	Перший зимовий похід українських військ по тилах Добровольчої армії А.Денікіна та Червоної армії
1919 р., 16 грудня	Київ знову зайняли більшовики, УГА увійшла до складу Червоної армії (денікінці відступили до Криму)
1920 р., 14 березня	рішення Антанти про остаточне включення Східної Галичини до складу Польщі

1920 р., 21-24 квітня	укладення Варшавської угоди між представниками УНР та Польщі
1920 р., осінь	підписання Старобільської угоди про спільні дії Червоної армії та військ Н.Махна проти армії барона П.Врангеля в Криму
1920 р., листопад	Червона армія остаточно звільнила Крим від військ П.Врангеля
1920 р., кінець	Червона армія остаточно розгромила махновський рух в Україні
1920-1921 рр.	радянсько-польська війна
1921 р., 18 березня	укладання Ризького мирного договору між Польщею, РСФРР (більшовицькою Росією) та УСРР (більшовицькою Україною)
1921 р., листопад	Другий зимовий похід військ УНР на чолі з Ю.Тютюнником з метою об'єднати українські військові загоны і підняти повстання проти більшовиків. Це була остання невдала спроба військ УНР відновити владу в Україні

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Винниченко Володимир	український письменник, політичний та державний діяч революційних подій в Україні. Один з лідерів УСДРП. Автор універсалів Центральної Ради, голова Генерального Секретаріату (1917-1918), голова Директорії УНР (1918-1919)
Вітовський Дмитро	західноукраїнський військовий і державний діяч, організатор повстання 1 листопада у Львові. Секретар військових справ ЗУНР. Полковник УГА
Врангель Петро	керівник Добровольчої армії (білогвардійського руху) з квітня 1920 р.
Денікін Антон	царський генерал, керівник Добровольчої армії (білогвардійського руху) 1919 р.

Коцюбинський Юрій	радянський партійний та державний діяч. Входив з грудня 1917 р. до складу першого радянського уряду України - заступник, а потім народний секретар військових справ. Боровся за встановлення влади більшовиків в Україні
Махно Нестор	ватажок анархістського руху в 1917-1921 рр. в Україні. Керівник повстанських загонів. Вів партизанську боротьбу проти режиму гетьмана П.Скоропадського, Добровольчої армії А.Денікіна та П.Врангеля. У 1920 р. війська Н.Махна були розгромлені більшовиками
Омелянович-Павленко Михайло	перший керівник Української Галицької Армії (УГА)
Петлюра Семен	український державний і політичний діяч. Один з лідерів УСДРП. Редактор журналу «Украинская жизнь». Організатор українських збройних сил у роки української революції, головний отаман військ УНР (1918 р.), голова Директорії УНР (1919-1920 рр.)
Петрушевич Євген	український громадсько-політичний діяч, президент Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР)
П'ятаков Георгій	більшовицький державний діяч, голова тимчасового робітничо-селянського уряду в Україні з листопада 1918 р. по січень 1919 р. Організатор масових розстрілів у Криму в 1920 р.
Раковський Християн	радянський державний діяч. Голова Раднаркому УСРР 1919-1923 рр. Прихильник розширення автономії УСРР
Скоропадський Павло	український політичний діяч, військовий. Походив з козацько-старшинського роду Скоропадських. Офіцер армії Російської імперії. Перший командувач українізованого корпусу російської армії під час Першої світової війни. Гетьман Української держави 1918 р.
Тютюнник Юрій	український військовий діяч. Член УЦР, генерал-хорунжий армії УНР. Організатор Другого зимового походу військ УНР 1921 р. з метою організації антирадянського повстання українського селянства

Щорс Микола	до революції — офіцер російської царської армії. Радянський військовий діяч часів революції та громадянської війни. Організатор повстанського руху 1918 р. проти гетьманату П.Скоропадського. З осені 1918 р. член комуністичної партії. Командир загонів Червоної армії
--------------------	--

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Автономізація	у часи революції 1917 р. політична боротьба народів колишньої Російської імперії за отримання автономії у межах нової демократичної Російської федерації. Зокрема, УЦР була на позиціях автономії України у складі демократичної Росії план перетворення незалежних радянських республік, які утворились у 1918-1920 рр. внаслідок громадянської війни на теренах колишньої Російської імперії, в автономні складові Російської Федерації
Анархізм	ідейно-теоретична та соціально-політична течія, в основі якої – заперечення державного управління суспільством. Анархісти вважали, що життя селян можливе на основі селянських общин без державного управління
Антанта	військово-політичний союз, створений 1904-1907 рр., основними членами якого були Росія, Великобританія та Франція. Антанта протистояла спочатку Троїстому союзу, а потім блоку Центральних держав під час Першої світової війни
Білий рух (білі, білогвардійці)	військово-політичний рух, сформований у ході громадянської війни в Росії 1917 – 1923 рр. з метою повалення радянської влади і поновлення єдиної неподільної Росії на основі принципів монархізму (або на основі республіканської ідеї). Єдності між представниками білого руху не було
Більшовики	представники Російської соціал-демократичної робітничої партії (більшовиків) РСДРП(б), які закликали до революційного перевороту й швидкого будівництва в Росії соціалізму (справедливого суспільства рівних, без приватної власності). Будівництво соціалізму більшовиками супроводжувалося масовим насильством та терором

<p>Блок Центральних держав (Четверний союз)</p>	<p>військово-політичний союз часів Першої світової війни, який остаточно сформувався у 1915 р. у складі Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії та Туреччини. Центральні держави протистояли країнам Антанти і зазнали поразки за результатами війни</p>
<p>Брест-Литовський договір</p>	<p>мирний договір між УНР та країнами Четверного союзу 9 лютого (27 січня) 1918 р. Умови договору:</p> <ul style="list-style-type: none"> - завершення війни між сторонами; - відмова від взаємних претензій; - налагодження економічних відносин; - поновлення довоєнних кордонів між Україною та Австро-Угорщиною; обіцянка Австро-Угорщини створити зі Східної Галичини та Буковини єдиний автономний край; - зобов'язання УНР надати країнам Четверного союзу значної матеріальної допомоги у вигляді продуктів (хліба, м'яса, яєць, цукру...) <p>сепаратний мирний договір між більшовицькою Росією та країнами Четверного союзу 4 березня 1918 р., за яким Росія виходила з Першої світової війни і зобов'язувалася розпочати мирні переговори з урядом УНР</p>
<p>Варшавська угода</p>	<p>угода між Директорією УНР (С.Петлюрою) та Польщею 21-24 квітня 1920 р. Умови угоди:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Польща визнає незалежність УНР на чолі з Директорією; - Директорія УНР дає згоду на передачу Польщі західноукраїнських земель; - домовленість про спільні військові дії проти більшовиків; - підпорядкованість військ УНР польському командуванню; - зобов'язання українського уряду утримувати польські війська на території УНР
<p>Воєнний комунізм</p>	<p>соціально-економічна політика більшовиків у 1919-1920 рр., що була реакцією більшовиків на умови громадянської війни, тому являла собою вимушені, тимчасові, насильницькі заходи з метою переходу до комунізму. Воєнний комунізм включав у себе продрозкладку (вилучення надлишків продовольства) націоналізацію підприємств, заборону вільної торгівлі тощо</p>
<p>Гетьманат</p>	<p>режим правління в Україні гетьмана П.Скоропадського у 1918р.</p>
<p>Державний Секретаріат</p>	<p>перший український уряд ЗУНР, який очолив К.Левицький</p>

Директорія УНР	тимчасовий орган державної влади УНР, створений для керівництва повстанням проти гетьмана П.Скоропадського. Після перемоги повстання – вищий орган державної влади УНР
Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР)	західноукраїнська держава, створена в листопаді 1918 р. на землях Галичини. З 22 січня 1919 р. офіційно перестала існувати й стає Західною Областю Української Народної Республіки (ЗОУНР)
Зимові походи військ Директорії УНР	два бойові рейди армії Директорії УНР по тилах Добровольчої армії А.Денікіна та Червоної армії у Правобережній Україні. Перший зимовий похід тривав з грудня 1919 р. по травень 1920 р. Другий зимовий похід на чолі з Ю.Тютюнником відбувся в листопаді 1921 р.
Лінія Керзона	умовна демаркаційна лінія (східний кордон Польщі, запропонована міністром закордонних справ Великобританії Дж. Керзоном як можливий кордон перемир'я у війні між більшовицькою Росією і Польською республікою під час польсько-радянської війни
Комунізм	найвища стадія розвитку соціалістичного суспільства; така організація суспільства, за якої економіка заснована на суспільній власності на засоби виробництва. Подекуди «соціалізм» та «комунізм» використовують як тотожні поняття. Російських більшовиків називали також комуністами
Махновський рух (махновщина)	селянський рух 1918-1921 рр. в Україні (переважно на Катеринославщині), очолюваний Нестором Махно (батько Махно). Махновці сповідували анархічні ідеї
Націоналізація	вилучення з приватної власності осіб у власність держави землі та підприємств
Отаманщина	засилля різноманітних напівбандитських збройних формувань в умовах відсутності реальної державної влади
Продрозкладка	під час політики «воєнного комунізму» насильне вилучення у селян «надлишків» продовольства
Радянська влада	влада більшовиків. Органами влади у більшовиків були ради, тому і пішла назва – радянська влада

Ризький договір	мирний договір між Польською республікою, РСФРР (більшовицькою Росією) та УСРР (більшовицькою Україною). Умови договору: - анулювання Варшавського договору між Польщею та УНР; - визнання Польщею УСРР; - передача Польщі західноукраїнських земель; - забезпечення умов для національно-культурного розвитку росіянам, українцям та білорусам у Польщі
Сен-Жерменський договір	мирний договір 10 вересня 1919 р. між Австрією та країнами переможцями Антанти, іншими учасниками Першої світової війни та країнами, які утворилися на руїнах колишньої Австро-Угорщини. Однією з умов договору було визнання Австрією переходу Північної Буковини до складу Румунії та Закарпаття до складу Чехословаччини
Старобільська угода	угода 1920 р. про спільні дії Червоної армії та військ Н.Махна проти армії барона П.Врангеля в Криму
Тріанонський договір	мирний договір 4 червня 1920 р. між Угорщиною та країнами Антанти. Однією з умов договору було визнання Угорщиною переходу Закарпаття до складу Чехословаччини
Трудовий конгрес України	вищий законодавчий орган влади УНР у часи Директорії
Українська Галицька Армія (УГА)	армія ЗУНР
Українська держава	назва української держави за часів гетьманату П. Скоропадського 1918 р.
Українська Народна Республіка (УНР)	назва української держави, яка була проголошена III Універсалом УЦР 20(7) листопада 1917 р. у складі Росії. УНР проіснувала з перервами до листопада 1920 р.
Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР)	українська радянська держава, проголошена 6 січня 1919 р.

Український національний союз	створений у серпні 1918 р. на чолі з В.Винниченком союз українських національних сил, який проголосив курс на підготовку повстання проти гетьманату П.Скоропадського
Федерація	союзна держава, до складу якої входять державні утворення – суб'єкти федерації, що мають часткову самостійність
Червона армія	радянські військові сили більшовиків
Червоний рух (червоні)	більшовики, які боролися за встановлення радянської влади на території колишньої Російської імперії з метою будівництва соціалізму (комунізму)
Червоний терор	масовий терор, здійснюваний більшовиками проти широких соціальних груп, що були оголошені «класовими ворогами», або звинувачувалися в «контрреволюційній» діяльності

**ТЕМА 23. УКРАЇНЬСЬКА СРР В УМОВАХ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
(1921-1928 рр.)**

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1921 р., березень	рішення X з'їзду Російської комуністичної партії більшовиків (РКП(б)) про перехід до нової економічної політики (НЕПу)
1921 р., жовтень	утворення Української автокефальної (самостійної) православної церкви (УАПЦ). Першим митрополитом УАПЦ став В. Липківський
1921-1923 рр.	голод в Україні
1922 р., 30 грудня	I Всесоюзний з'їзд рад у Москві затвердив договір про утворення СРСР. Договір про утворення СРСР підписали УСРР (Україна), РСФРР (Росія), БРСР (Білорусія) та ЗРФСР (Закавказзя – Грузія, Вірменія, Азербайджан)
1923 р., квітень	проголошення в СРСР курсу на коренізацію. Початок в УСРР політики «українізації»
1924 р., січень	II Всесоюзний з'їзд рад затвердив першу Конституцію СРСР
1925 р., травень	IX Всеукраїнський з'їзд рад вніс зміни до Конституції УСРР, де було вказано про вступ України до СРСР
1925 р.	завершення відбудови промисловості. Проголошення Всесоюзною комуністичною партією (більшовиків) (ВКП(Б)) курсу на індустріалізацію призначення генеральним секретарем Центрального Комітету Комуністичної партії (більшовиків) України (ЦК КП(б)У) Л.Кагановича

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Бойчук Михайло	український художник, один із засновників монументального мистецтва України в ХХ ст. Представник українського «розстріляного відродження». Розстріляний радянською владою у 1937 р.
-----------------------	---

Довженко Олександр	український письменник та кінорежисер, один із засновників українського кінематографу. Створив фільми «Земля», «Арсенал», «Звенигород» тощо
Каганович Лазар	радянський партійний і державний діяч. Прихильник політики Й.Сталіна. Голова КП(б)У 1925-1928 рр. Противник «українізації»
Курбас Лесь	український театральний діяч, режисер-новатор. Засновник «Молодого театру» та театру «Березіль»
Липківський Василь	перший митрополит Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). Розстріляний радянською владою у 1937 р.
Скрипник Микола	радянський державний діяч, один із засновників КП(б)У, народний комісар освіти УСРР (1927-1933 рр.). Прихильник політики «українізації». Звинувачений у «націоналістичному ухилі». Закінчив життя самогубством у 1933 р.
Хвильовий (Фітільов) Микола	український письменник, яскравий представник пореволюційної української літератури. Засновник спілки пролетарських письменників «Гарт», ВАПЛІТЕ. Закінчив життя самогубством у 1933 р.
Шумський Олександр	радянський державний діяч, член КП(б)У, народний комісар освіти УСРР (1924-1927 рр.). Прихильник політики «українізації». Звинувачений у «націоналістичному ухилі» («шумкізмі»). Заарештований радянською владою у 1933 р.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Автокефальна церква	православна церква, яка має повну самостійність щодо організаційних та культових питань
ВАПЛІТЕ	Вільна Академія Пролетарської Літератури, літературне об'єднання, яке виникло у Харкові 1926 р. Лідером ВАПЛІТЕ був М.Хвильовий
ГОЕЛРО	Державна комісія з електрифікації Росії, перший державний план відбудови економіки Росії після руйнувань громадянської війни 1918-1921 рр. на основі електрифікації

Індустріалізація	система заходів, спрямованих на прискорений розвиток важкої промисловості з метою технічного переозброєння економіки і зміцнення обороноздатності країни
Кооператив	добровільне об'єднання людей, які на пайових засадах спільно займаються певним видом господарської діяльності
Коренізація	надання народам СРСР можливості розвивати власні культури, мови, готувати національні кадри з метою посилити вплив комуністичної партії в національних районах
Нова економічна політика (НЕП)	економічна політика радянської влади 1921-1928 рр., що прийшла на зміну політиці «воєнного комунізму» та базувалася на впровадженні елементів ринкової економіки
Продподаток	натуральний податок з селянських господарств, запроваджений радянською владою у 1921 р. замість продрозкладки. Продподаток був складовою частиною НЕПу
Трест	централізована форма монополії; об'єднання підприємств, які повністю втрачають свою самостійність. За часів НЕПу всі трести перебували у державній власності
Українізація	політика надання можливості в УСРР розвитку української культури під контролем радянської влади. Політика «українізації» була складовою частиною загальносоюзної кампанії коренізації

ТЕМА 24. УКРАЇНА В 1929-1938 РР.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1927-1928рр.	хлібозаготівельна криза в СРСР, яка стала приводом для відходу від НЕПу
1928 р.	призначення генеральним секретарем ЦК КП(б)У С.Косіора створення першої машинно-тракторної станції (МТС) в Україні. Основне завдання МТС - виробничо-технічне обслуговування колгоспів, посилення впливу держави на село «Шахтинська справа» над 53 спеціалістами вугільної промисловості Донбасу, які нібито займалися шкідницькою діяльністю. У результаті 5 чоловік отримали смертний вирок, інші - різні строки ув'язнення
1928-1932 рр.	роки першої радянської «п'ятирічки». Форсований ривок у розвитку важкої промисловості України
1929 р.	Й. Сталін остаточно здобув усю повноту влади в СРСР Й. Сталін назвав роком «великого перелому» та «стрибком до соціалізму» радянським керівництвом був прийнятий курс на форсовану індустріалізацію та суцільну колективізацію
1930 р., 28-29 січня	надзвичайний «самоліквідаційний» собор УАПЦ
1930 р.	сфабрикований судовий процес над «Спілкою визволення України» (СВУ). Справа, спрямована проти «старої» національної української еліти. Звинувачено 45 осіб у підготовці збройного антирадянського повстання, що мало на меті відновлення самостійної «буржуазної» України. У справі «Спілки визволення України» був звинувачений український суспільно-політичний діяч С.Єфремов
1931 р.	сфальсифікована справа «Українського національного центру» (УНЦ). Процес над колишніми провідними діячами УНР, серед яких були М. Грушевський, В. Голубович та ін.
1932-1933 рр.	голодомор в Україні

1932 р.	постанова «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності», відома в народі як «Закон про п'ять колосків». Згідно з цим законом за крадіжку колгоспного майна передбачався розстріл із конфіскацією всього майна або позбавлення волі терміном не менш ніж на 10 років
1933-1938 рр.	роки другої радянської «п'ятирічки». Подальше наростання індустріалізації в Україні
1933 р.	самогубства українського письменника М. Хвильового та народного комісара освіти УСРР М.Скрипника
1934 р., грудень	арешт та розстріл українських кобзарів і лірників
1934 р.	столицю УСРР було перенесено з Харкова до Києва
1935 р., ніч з 30 на 31 серпня	вибійник шахти «Центральна-Ірміне» Олексій Стаханов, застосувавши новий метод роботи, встановив рекорд з видобування вугілля. Початок стахановського руху
1936 р.	прийнята нова Конституція СРСР («Сталінська Конституція»)
1937 р.	прийнята нова Конституція Радянської України, у якій законодавчо було закріплено перемогу соціалізму та побудову основ соціалістичного суспільства. Українська республіка змінила свою назву з УСРР на Українську Радянську Соціалістичну Республіку (УРСР)

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Косіор Станіслав	радянський державний діяч. Генеральний секретар ЦК КП(б)У 1928-1938 рр. Один з організаторів суцільної колективізації та голодомору в Україні 1932-1933 рр.
Петровський Григорій	радянський державний діяч. Один з організаторів голодомору 1932-1933 рр.

Постишев Павло	радянський державний діяч, член політбюро КП(б)У. Противник українізації. Один з організаторів голодомору 1932-1933 рр.
Сталін Йосиф	одноосібний керівник СРСР з 1929 р., генеральний секретар ВКП(б). Організатор радянської модернізації, масових репресій, голодомору тощо. Під час Великої Вітчизняної війни Верховний головнокомандувач збройними силами СРСР
Стаханов Олексій	вибійник шахти «Центральна-Ірміне», який, застосувавши новий метод роботи, у ніч з 30 на 31 серпня 1935 р. встановив рекорд з видобування вугілля, перевищивши денну норму у 14 разів

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Голодомор	масовий голод 1932-1933 рр. в Україні та деяких інших регіонів СРСР, штучно зорганізований радянським керівництвом
ГУЛАГ	російською – Главное управление лагерей. Підрозділ Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР 1934-1956 рр., який керував системою виробничо-трудова (концентраційних) таборів
Експропріація	примусове позбавлення приватної власності без будь-якого відшкодування
Закон «про п'ять колосків»	постанова 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності», відома в народі як «Закон про п'ять колосків». Згідно з цим законом за крадіжку колгоспного майна передбачався розстріл із конфіскацією всього майна або позбавлення волі терміном не менш ніж на 10 років
Індустріалізація	система заходів, спрямованих на прискорений розвиток важкої промисловості з метою технічного переозброєння економіки і зміцнення обороноздатності країни
Карткова система	система розподілу продуктів, товарів та послуг за картками, що індивідуально видаються державою населенню

Колективізація	примусова система заходів, спрямована на перетворення одноосібних селянських господарств у великі колективні й радянські господарства (колгоспи і радгоспи)
Командно-адміністративна (планова) економіка	економічна система, у якій держава або ради керують економікою. У системі з командною економікою центральний уряд ухвалює всі рішення стосовно виробництва та споживання товарів та послуг. На відміну від ринкової економіки, де економіка існує і керується економічними законами ринку
Куркуль (кулак)	з давнини назва селян, які займалися лихварством (давали кошти в борг під відсотки). За часів радянської влади куркулями називали всіх заможних селян та противників колективізації
Модернізація	осучаснення; перехід аграрного суспільства до індустріального
Радянська модернізація	заходи радянського керівництва, які передбачали форсовану індустріалізацію та суцільну колективізацію
Репресії	захід державного примусу, покарання
Розкуркулення	експропріація індивідуальних селянських господарств. Складова частина політика суцільної колективізації СРСР у 30-ті рр. XX ст.
«Розстріляне відродження»	літературно-мистецька генерація України 1920-1930-х років, репресована сталінським режимом
Соціалістичні змагання (соцзмагання)	різноманітні заходи підвищення продуктивності праці засновані не на матеріальній зацікавленості, а на моральній свідомості. Наприклад, між заводами влаштовувалися змагання, хто більше виробить продукції. Робітники вимушені були працювати понад норму безкоштовно, щоб перемогти в змаганнях
Стаханівський рух	масовий робітничий рух у СРСР за підвищення продуктивності праці та досягнення високих виробничих показників. Назва походить від О.Стаханова, який, застосувавши новий метод роботи, встановив рекорд з видобування вугілля

Суцільна колективізація	масова колективізація, що охопила всі селянські господарства
Терор	політика придушення, залякування політичних противників жорстокими насильницькими методами
Тоталітарний режим	політичний режим, який передбачає встановлення всеосяжного державного контролю над усіма сферами життя суспільства засобами терору, знищення демократичних свобод, зосередження влади в руках окремої групи політичної партії
Форсована індустріалізація	шалено швидкі темпи індустріалізації

ТЕМА 25. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ (1921-1939 РР.)

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1920 р.	заснування Української військової організації (УВО) на чолі з Є.Коновальцем. УВО виступала за побудову Української соборної держави засобами загальнонаціонального повстання українського народу
1921-1925 рр.	діяльність у Львові Тасмного українського університету
1924 р.	антирумунське повстання українців у м. Татарбунари
1925 р.	заснування Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) - наймасовішої української політичної організації Галичини. Основні ідеї УНДО: створення незалежної соборної України мирними засобами на демократичних засадах; захист інтересів українського населення; культурно-просвітницька діяльність
1929 р.	заснування Організації українських націоналістів (ОУН) на чолі з Є.Коновальцем. Основні ідеї ОУН: створення Української соборної держави засобами загальнонаціонального повстання українського народу; використання терористичних методів боротьби. Ідеологічна основа ОУН – інтегральний націоналізм Д.Донцова
1930 р.	організація польським урядом політики пацифікації у Галичині, тобто масових репресій щодо українського населення. Політика пацифікації була реакцією польського керівництва на терористичну діяльність ОУН
1938 р., 30 вересня	Мюнхенська змова Німеччини з іншими європейськими державами (Франції, Великобританії), яка поклала початок розчленуванню Чехословаччини. У результаті Чехословаччина перестає існувати як незалежна держава, а Закарпаття перейшло під владу Угорщини
1939 р., 15 березня	проголошення незалежності Карпатської України, обрання президентом нової держави А. Волошина
1939 р., кінець березня	остаточна окупація території Закарпаття угорськими військами

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Бандера Степан	український політичний діяч. Один з лідерів ОУН. Організатор терористичних актів проти польського панування у Галичині. Прихильник побудови незалежної України
Волошин Августин	український політичний, культурний та релігійний діяч Закарпаття. Греко-католицький священник. Президент Карпатської України у 1939 р.
Донцов Дмитро	український громадський і політичний діяч ХХ ст. Засновник ідеології інтегрального націоналізму. У серпні 1914 р. очолив СВУ
Коновалець Євген	український політичний та військовий діяч. Полковник армії УНР. Голова УВО та ОУН. Убитий у 1938 р. радянським агентом
Мельник Андрій	український політичний та військовий діяч. Полковник армії УНР. Голова ОУН з 1938 р. Прихильник побудови незалежної України
Липинський В'ячеслав	український громадсько-політичний діяч, філософ, публіцист, ідеолог українського консерватизму. Один із засновників Української хліборобсько-демократичної партії. Посол в Австрії за часів Української держави П.Скоропадського. Прихильник побудови незалежної України

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Асиміляція	добровільний або вимушений процес розчинення (втрати) мови, традицій раніше самостійного народу (етносу) чи якоїсь його частини в середовищі іншого, як правило, численнішого народу. Засіб досягнення етнічної однорідності
Інтегральний націоналізм	націоналістична ідеологія ОУН, що заперечувала ліберальні та демократичні цінності й проповідувала рішучі дії заради національних інтересів. Автором інтегрального націоналізму був Д.Донцов

Карпатська Україна	українська держава, що була проголошена 15 березня 1939 р. на території Закарпаття. Президентом Карпатської України був обраний А.Волошин. До кінця березня 1939 р. Закарпаття було повністю окуповане угорцями. Карпатська Україна перестала існувати як незалежна держава
Осадники	назва польських колоністів на західноукраїнських землях у 20-30-ті рр. XX ст.
Осадництво	польська політика колонізації західноукраїнських земель осадниками у 20-30-ті рр. XX ст.
Організація українських націоналістів (ОУН)	створена у 1929 р. на чолі з Є.Коновальцем українська націоналістична організація. Основні ідеї ОУН: створення Української соборної держави засобами загальнонаціонального повстання українського народу; використання терористичних методів боротьби. Ідеологічна основа ОУН – інтегральний націоналізм Д.Донцова. Після вбивства Є.Коновальця ОУН розкололась на ОУН-М, на чолі з А.Мельником, та ОУН-Б, на чолі зі С.Бандерою
Пацифікація	«умиротворення українського народу» - офіційна назва масових репресій польської влади щодо українського населення Галичини, проведених урядом Польщі восени 1930 р. як реакція на дії українських терористів ОУН
Русини	самоназва місцевого населення Закарпаття. Русини вважають себе окремим від українців народом, який веде свій родовід від руської держави
Русинство	термін на позначення виокремлення частини населення Закарпаття, що вважає себе русинами - окремим від українців народом
Русофільство	любов до усього руського. Русофільство було поширене на західноукраїнських землях (особливо на Закарпатті) наприкінці XIX — початку XX ст. Русофіли не визнавали існування окремого українського народу й української мови; стверджували, що існує єдиний руський народ, який поживає від Карпат до Камчатки. Виступали за об'єднання Західноукраїнських земель з Наддніпрянською Україною під владою Росії

Таємний український університет	український нелегальний вищий навчальний заклад, який діяв у Львові протягом 1921-1925 рр.
Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО)	наймасовіша українська політична організація Галичини, заснована 1925 р. у Львові. Основні ідеї УНДО: створення незалежної соборної України мирними засобами на демократичних засадах; захист інтересів українського населення; культурно-просвітницька діяльність

**ТЕМА 26. УКРАЇНА ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ТА ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ
ВОЄН (1939-1945 рр.)**

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1939 р., 23 серпня	підписаний у Москві Пакт про ненапад між Німеччиною та СРСР на 10 років, який отримав назву пакт Молотова-Ріббентропа. До Пакту додавався таємний протокол щодо розмежування сфер інтересів обох держав у Східній Європі по лінії річок Нарев, Вісла, Сян. У сфері впливу СРСР опинялася переважна частина західноукраїнських земель
1939 р., 1 вересня	напад Німеччини на Польщу, початок Другої світової війни
1939 р., 17 вересня	вступ Червоної армії на територію Польщі згідно з попередніми домовленостями з Німеччиною
1939 р., 28 вересня	підписання Договору про дружбу та кордони і чергового таємного протоколу між Німеччиною та СРСР, за яким Польща як держава зникла з мапи світу, кордон між сторонами встановлювався по «лінії Керзона»: Східна Галичина й Західна Волинь відійшли до СРСР; Лемківщина, Посяння, Холмщина, Підляшшя опинилися під німецькою окупацією
1939 р., листопад	включення Східної Галичини і Волині до складу УРСР
1940 р., 30 червня	Червона армія зайняла Бессарабію та Північну Буковину, які до цього перебували у складі Румунії
1940 р., 2 серпня	рішення Верховної Ради СРСР про прийняття Бессарабії та Північної Буковини до складу СРСР. Північна Буковина, Хотинський, Акерманський та Ізмаїльський повіти увійшли до УРСР, а з решти території Бессарабії й Молдавської автономної республіки (яка з 1924 р. перебувала у складі УРСР) створено Молдавську РСР
1941 р., 22 червня	порушення Німеччиною Договору про ненапад на СРСР, початок Великої Вітчизняної війни
1941 р., червень	Тарас Бульба-Боровець створив перші національні українські військові партизанські формування «Поліська Січ», які воювали як проти німців, так і проти радянських військ

1941 р., 23 - 29 червня	найбільша танкова битва початкового періоду війни в районі Луцьк-Броди-Рівне
1941 р., 30 червня	прийняття у Львові «Акта проголошення відновлення Української держави» та формування уряду на чолі з Я.Стецьком. Але керівник нацистської Німеччини А.Гітлер виступив проти самостійної Української держави. Новостворений уряд був розігнаний, С.Бандера та Я.Стецько заарештовані
1941 р., 11 липня - 22 вересня	Київська оборонна операція. У результаті понад 600 тис. радянських воїнів опинилися в оточенні. У цій операції загинули командувач фронту М. Кирпонос
1941 р., 5 серпня - 16 жовтня	оборона Одеси, яка тривала 73 дні. Для посилення оборони Криму радянські війська організовано й непомітно для ворога евакуювалися з-під Одеси
1941 р., 19 вересня	німецькі війська зайняли Київ. Оборона Києва тривала 71 день, вона надовго затримала німців і дала змогу провести евакуацію на схід людей і великих підприємств Лівобережжя та Донбасу
1941 р., 29-30 вересня	початок масових розстрілів німецької окупаційної владою мирного населення (переважно євреїв) у Бабиного Яру, у Києві
1941 р., 30 жовтня - 1942 р., 4 липня	героїчна оборона Севастополя, яка тривала 250 днів
1941 р., грудень	німецькі війська зазнали поразки в битві під Москвою
1942 р., 12-29 травня	невдала наступальна операція радянських військ під Харковом. У районі Барвенківського виступу в оточення потрапили три радянські армії, втрати склали 240 тис. чол. Катастрофа сталася внаслідок прорахунків військового керівництва СРСР
1942 р., 22 липня	остаточна окупація території України німецько-фашистськими військами після захоплення м. Свердловська Ворошиловградської області (нині Луганської)

1942 р., 14 жовтня	створення УПА (Української повстанської армії проводу ОУН) на чолі з Р.Шухевичем. УПА вела боротьбу як проти німців, так і проти радянської влади
1942 р.	створення Українського штабу партизанського руху (УШПР) на чолі з Т.Строкачем
1942, 19 листопада - 1943 р., 2 лютого	Сталінградська битва, яка поклала початок корінному перелому у Великій Вітчизняній війні на користь СРСР
1942 р., грудень	початок звільнення України від німецько-фашистських загарбників
1943 р., 12 червня	початок Карпатського партизанського рейду С.Ковпака
1943 р., 5 липня - 23 серпня	Курська битва, у ході якої було визволено Лівобережну Україну та Донбас. Під час Курської битви у с. Прохорівка відбулася найбільша танкова битва Другої світової війни
1943 р., вересень - листопад	героїчна битва за Дніпро (форсування Дніпра, Київська наступальна операція). За успішне форсування Дніпра та небачений героїзм 2438 радянським воїнам було присвоєно звання Героя Радянського Союзу
1943 р., 6 листопада	визволення Києва від німецько-фашистських військ
1944 р., січень-лютий	Корсунь-Шевченківська наступальна операція радянських військ, яка мала результатом оточення 11 ворожих дивізій чисельністю 80 тис. осіб
1944 р., квітень-травень	Кримська наступальна операція, яка завершилася визволенням Криму від німецько-фашистських військ. Ця перемога затьмарила черговим злочином сталінського режиму. У травні 1944 р. за звинуваченням у зраді з півострова було депортовано у віддалені райони СРСР 191 тис. татар, 15 тис. греків, 12,4 тис. болгар, 10 тис. вірмен
1944 р., липень	Львівсько-Сандомирська наступальна операція радянських військ. Звільнення Галичини

	створення українськими націоналістичними силами Української головної визвольної ради (УГВР) - вищого керівного органу національно-визвольної боротьби українського народу – та Генерального секретаріату, який очолив Р.Шухевич
1944 р., серпень	Яссько-Кишинівська наступальна операція радянських військ, у ході якої визволено Молдавську РСР та Ізмаїльську область України
1944 р. вересень-жовтень	Карпато-Ужгородська наступальна операція радянських військ. Визволення Закарпаття
1944 р., 28 жовтня	остаточне визволення України від німецько-фашистських окупантів
1945 р., 9 травня	остаточна перемога над німецько-фашистськими військами. Завершення Великої Вітчизняної війни на користь СРСР. День Перемоги
1945 р., 2 вересня	завершення Другої світової війни капітуляцією Японії

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Бульба-Боровець Тарас	один з керівників українського повстанського руху часів Другої світової війни. Засновник у червні 1941 р. партизанських загонів «Поліської Січі», які вели боротьбу як проти німецьких, так і проти радянських військ
Ватутін Микола	радянський воєначальник часів Великої Вітчизняної війни. Генерал армії. Герой Радянського Союзу (посмертно). Один із керівників визволення Києва 6 листопада 1943 р. Помер у квітні 1944 р. від поранення, яке завдали українські воїни УПА
Гітлер Адольф	ідеолог нацизму. Одноосібний керівник нацистської Німеччини з 1933 р. по 1945 р. Закінчив життя самогубством 30 квітня 1945 р.
Кирпонос Михайло	радянський військовий діяч часів Великої Вітчизняної війни. Генерал-полковник. Герой Радянського Союзу. Керівник Південно-Західного фронту СРСР. Загинув у вересні 1941 р. під час оборони Києва німецько-фашистських загарбників

Ковпак Сидір	радянський партизанський командир часів Великої Вітчизняної війни. Двічі герой Радянського Союзу. Керівник Карпатського рейду, що розпочався 12 червня 1943 р.
Кох Еріх	один з лідерів нацистської Німеччини, керівник Рейхскомісаріату Україна. Virізнявся особливою жорстокістю. Відповідальний за смерть понад 4 млн. осіб в Україні
Маліновський Родіон	радянський військовий діяч часів Великої Вітчизняної війни. Маршал Радянського Союзу 1944 р. Двічі Герой Радянського Союзу
Ольжич Олег	український поет, член ОУН. Був ув'язнений у німецькому концтаборі Заксенгаузен. Закатований у червні 1944 р.
Сабуров Олександр	радянський партизанський командир часів Великої Вітчизняної війни, загони якого діяли на Правобережній Україні. Герой Радянського Союзу
Сталін Йосиф	одноосібний керівник СРСР з 1929 р., генеральний секретар ВКП(б). Організатор радянської модернізації, масових репресій, голодомору тощо. Під час Великої Вітчизняної війни Верховний головнокомандувач збройними силами СРСР
Стецько Ярослав	український політичний діяч, заступник ОУН-Б. Після прийняття 30 червня 1944 р. у Львові «Акта проголошення відновлення Української держави» був ув'язнений у нацистському концтаборі Заксенгаузен, де перебував до 1944 р.
Строкач Тимофій	радянський державний діяч. Керівник Українського штабу партизанського руху 1942-1945 рр.
Теліга Олена	українська поетеса, член ОУН. Розстріляна нацистами у Бабиному Яру у лютому 1942 р.
Тимошенко Семен	радянський військовий діяч часів Великої Вітчизняної війни. Маршал Радянського Союзу 1940 р. Двічі Герой Радянського Союзу. Керівник Південно-Західного фронту СРСР після загибелі М.Кирпоноса

Федоров Олексій	радянський партизанський командир часів Великої Вітчизняної війни. Герой Радянського Союзу
Черняхівський Іван	радянський військовий діяч часів Великої Вітчизняної війни. Двічі Герой Радянського Союзу. Командувач Першим Українським фронтом
Шухевич Роман (Чупринка Тарас)	український політичний та військовий діяч, член ОУН. Керівник УПА 1942-1950 рр. Голова Секретаріату УГВР. Убитий у 1950 р. під час боротьби з радянською владою

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Антисемітизм	форма національної та релігійної нетерпимості, яка проявляється у ворожому ставленні до євреїв
Бабин Яр	урочище на північно-західній околиці Києва. Місце масових розстрілів німецької окупаційної владою мирного населення (переважно євреїв). За різними оцінками у Бабиному Яру було розстріляно від 100 тис. до 200 тис. осіб
«Барбаросса» план	кодова назва плану воєнної операції фашистської Німеччини проти СРСР, згідно з яким війна проти СРСР повинна була стати «блискавичною», тобто закінчитися перемогою в дуже короткий термін, до того як супротивник зможе мобілізувати та розгорнути свої головні сили
Бліцкриг	«блискавична війна» - тактика нацистської Німеччини ведення швидкоплинної війни, перш ніж противник встигне мобілізувати свої основні сили
Велика Вітчизняна війна	війна між СРСР та Німеччиною з 22 червня 1941 р. по 9 травня 1945 р. Розпочалася нападом Німеччини та її союзників на СРСР, а закінчилась капітуляцією Німеччини
Вервольф	ставка А.Гітлера в Україні неподалік від Вінниці
Вермахт	назва збройних сил нацистської Німеччини

Волинська різня	обопільні етнічні чистки українського і польського населення здійснені УПА та польською Армією Крайовою у 1943 р. під час Великої Вітчизняної війни на Волині
Голокост	загибель значної частини єврейського населення Європи в ході систематичного переслідування і знищення його нацистами та їхніми пособниками в Німеччині й на захоплених територіях у 1933-1945 рр. Загинуло 6 млн. євреїв з 10 млн., що проживали в Європі
Гестапо	таємна державна поліція нацистської Німеччини, що боролася з противниками нацистського режиму
Депортація	примусове виселення з постійного місця проживання окремих осіб чи цілих народів
Дистрикт «Галичина»	адміністративна одиниця у складі генерал-губернаторства Польща, у період Німецької окупації
Друга світова війна	найбільший військовий конфлікт в історії людства, що тривав з 1 вересня 1939 р. по 2 вересня 1945 р. Розпочалася Друга світова війна нападом Німеччини на Польщу, а закінчилася капітуляцією союзника Німеччини Японії
Карпатський рейд	рейд у Карпатських горах радянських партизан на чолі з С.Ковпаком, який розпочався 12 червня 1943 р.
Колабораціонізм	співпраця з окупаційною владою
Крайова армія	польські націоналістичні партизанські військові формування, що ставили за мету відновити Польську державу. Припинили існування в січні 1945 р.
Людова армія	польські комуністичні партизанські військові формування, що ставили за мету відновлення не залежної Польщі й встановлення там радянської влади. Армія людова мала підтримку від СРСР. Припинила існування в червні 1944 р.
Мобілізація	переведення збройних сил держави, промисловості, транспорту та інших галузей економіки на военний стан

Нацизм (націонал-соціалізм)	політична ідеологія Німеччини у час третього Рейху
Новий порядок	жорстокий режим, установлений німецько-фашистськими загарбниками на окупованій території України та в інших частинах СРСР, що супроводжувався масовими розстрілами і депортацією місцевого населення
Нюрнберзький процес	міжнародний судовий процес на колишніми керівниками нацистської Німеччини, який проходив у м. Нюрнберг з листопада 1945 р. по жовтень 1946 р.
«Ост» план	таємний план нацистської Німеччини з проведення освоєння й німецької колонізації земель Східної Європи. План передбачав винищення частини місцевого населення і перетворення решти на рабів
Остарбайтери	«східні робітники» – німецький термін для означення осіб, вивезених гітлерівцями в роки Другої світової війни на примусові роботи до Німеччини із східних окупованих територій
Пакт Молотова-Ріббентропа	назва таємного додаткового протоколу до договору про ненапад між СРСР та Німеччиною, підписаного у Москві 23 серпня 1939 р. наркомом закордонних справ СРСР В. Молотовим та міністром закордонних справ Німеччини А. фон Ріббентропом
Поліська Січ	українські партизанські збройні формування, створені Тарасом Бульбою-Боровцем улітку 1941 р., що вели боротьбу як проти німецьких, так і проти радянських військ
Радянізація	система заходів, спрямованих на встановлення радянської влади, побудову соціалістичного суспільства за економічною та політичною моделлю СРСР у західноукраїнських землях
Рейхскомісаріат Україна	адміністративна одиниця нацистської окупаційної влади, яка охоплювала значну частину українських та білоруських земель. Очолював Е.Кох. Центром Рейхскомісаріату Україна було м. Рівне

Репатріація	повернення на батьківщину колишніх полонених, біженців, вимушених переселенців
Рух Опору	антифашистський національно-визвольний рух у роки Другої світової війни проти окупантів
Трансністрія	адміністративна одиниця на Південно-Західній Україні, яка під час окупації перебувала під владою Румунії
Третій рейх	інша назва нацистської Німеччини (1933-1945 рр.)
Українська головна визвольна рада (УГВР)	вищий керівний орган національно-визвольної боротьби українського народу, який був обраний у липні 1944 р. на установчих зборах представників націоналістичних політичних сил, метою яких було проголошення самостійної України
Українська повстанська армія (УПА)	українське військово-політичне формування, що діяло в Україні у 40-х-50-х роках і у ході війни вело боротьбу як проти фашистської Німеччини, так і проти радянських військ. Очолив УПА Роман Шухевич (прізвисько Тарас Чупринка)

ТЕМА 27. ПОВОЄННА ВІДБУДОВА ТА РОЗВИТОК УКРАЇНИ 1946 - НА ПОЧАТКУ 1950-Х рр.

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1944 р.	створення Народного комісаріату закордонних справ УРСР на чолі з Д. Мануїльським
1944 р., 9 вересня	укладення між урядом УРСР і Польським комітетом національного визволення Люблінської угоди, згідно з якою частина українських земель (Холмщина, Лемківщина, Надсяння, частина Підляшшя) з населенням майже 800 тис. українців передавалася Польщі
1944 р., 26 листопада	схвалення з'їздом Народних комітетів Закарпаття в м. Мукачеві Маніфесту про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною
1945 р.	включення УРСР до складу 47 країн засновниць ООН разом із БРСР (Білорусією) та СРСР
1945 р., 29 червня	договір між ЧСР (Чехословацькою республікою) і СРСР, який юридично закріпив рішення з'їзду в Мукачеві від 26 листопада 1944 р. Офіційно Закарпаття було включено до складу УРСР
1945 р., 16 серпня	укладення договору про радянсько-польський кордон, який встановлювався по «лінії Керзона» з відхиленням на схід (тобто на користь Польщі) на 5-8 км, а в окремих районах навіть на 17-30 км
1946 р., 22 січня	указ Президії Верховної Ради СРСР про утворення у складі УРСР Закарпатської області
1946 р., 8 - 10 березня	ліквідація Української греко-католицької церкви. Відбувся Львівський собор, який скасував Берестейську церковну унію 1596 р. і проголосив возз'єднання греко-католицької церкви з російською православною. УГКЦ змушена була піти у підпілля
1946 р.	затвердження Верховною Радою СРСР п'ятирічного плану відбудови і розвитку народного господарства на 1946-1950 рр.

1946-1947 рр.	післявоєнний голод в Україні
1947 р., 10 лютого	підписання радянсько-румунського договору, за яким до УРСР відходили Північна Буковина, Хотинщина, Ізмаїльщина (закріплювалися кордони, встановлені у 1940 р.)
1947 р., 28 квітня – 28 серпня	проведення польською владою операції «Вісла», суть якої полягала у депортації залишків українського населення Закерзоння на захід і північ Польщі з метою його асиміляції та знищення баз діяльності ОУН-УПА. У ході операції було переселено близько 150 тис. українців, а УПА зазнала великих втрат. Операція була узгоджена з керівництвом СРСР
1950 р., 5 березня	загибель у с. Білогорща на Львівщині головнокомандувача УПА Р. Шухевича
1951 р.	завершення процесу українсько-польських територіальних домовленостей, коли на прохання Польщі відбувся обмін прикордонними ділянками

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Гончар Олесь	український прозаїк, публіцист. Учасник Великої Вітчизняної війни. Голова правління Спілки письменників України. Автор трилогії «Прапорonosці», романів «Троніка», «Собор» та ін. У 1968 р., після публікації роману «Собор», зазнав цькування з боку радянської влади
Жданов Андрій	радянський партійний та державний діяч. Секретар ЦК ВКП(б) з питань ідеології. Від прізвища А.Жданова походить ідеологічна кампанія у СРСР - «ждановщина» , розгорнута у 1946-1949 рр.
Лисенко Трофим	радянський академік, агроном та біолог. Засуджував генетику. Від прізвища Т. Лисенка походить політична кампанія з переслідування групи генетиків і тимчасової заборони генетики
Мануїльський Дмитро	радянський державний діяч. Народний комісар закордонних справ УРСР у 1944-1953 рр. Голова делегації УРСР на міжнародній конференції у Сан-Франциско (1945 р.), на якій було створено ООН

Сліпий Йосип	український церковний діяч. Митрополит УГКЦ з 1944 р. У 1945 р. ув'язнений радянською владою. У 1963 р. звільнений і висланий за межі СРСР
Хрущов Микита	радянський державний та партійний діяч. З 1938 р. по 1949 р. - перший секретар ЦК КП(б)У (з перервою, коли у березні-грудні 1947 р. першим секретарем ЦК КП(б)У був Л.Каганович). Голова СРСР та перший секретар ЦК КПРС (Комуністичної Партії Радянського Союзу) після смерті Й.Сталіна у 1953-1964 рр. Проводив політику політичної та економічної лібералізації

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

«Вісла» операція	здійснена польським урядом у квітні-серпні 1947 р. депортації залишків українського населення Закерзоння на захід і північ Польщі з метою його асиміляції та знищення баз діяльності ОУН-УПА. У ході операції було переселено близько 150 тис. українців, а УПА зазнала великих втрат. Операція була узгоджена з керівництвом СРСР.
Ждановщина	ідеологічна кампанія в СРСР, розгорнута у 1946-1949 рр. у галузі науки, літератури, культури та мистецтва, у ході якої були піддані нищівній критиці діяльність інститутів історії України та історії української літератури, творчих спілок, редакцій газет і журналів, видатних діячів української культури - письменників, композиторів, режисерів тощо. Назва походить від прізвища секретаря ЦК ВКП(б) з питань ідеології А.Жданова
Космополітизм	теорія і практика, в основу яких покладено тезу про пріоритетність загальнолюдських цінностей над цінностями окремої нації
Лисенківщина	політична кампанія з переслідування групи генетиків і тимчасової заборони генетики. Назву кампанія отримала від прізвища радянського академіка Т. Лисенка
Організація Об'єднаних Націй (ООН)	міжнародна організація, створена у 1945 р. з метою підтримки миру та безпеки у світі. УРСР була співзасновницею ООН

План Маршалла	програма економічної допомоги країнам Європи після Другої світової війни, висунута держсекретарем США Дж.Маршаллом. СРСР відмовився від цієї допомоги
Радянізація	система заходів, спрямованих на встановлення радянської влади, побудову соціалістичного суспільства за економічною та політичною моделлю СРСР у західноукраїнських землях
«Справа лікарів»	кримінальна справа проти групи високопоставлених радянських лікарів, звинувачених у змові і вбивстві ряду радянських лідерів. Витоки кампанії відносяться до 1948 р., коли лікар Лідія Тимащук звернула увагу компетентних органів на відхилення у лікуванні А.Жданова, що призвело до смерті пацієнта. Кампанія закінчилася одночасно зі смертю Й.Сталіна у 1953 р., після чого з обвинувачених було знято звинувачення та звільнено від переслідувань

ТЕМА 28. УКРАЇНА В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА (1953-1964 РР.)

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1953 р., 5 березня	помер одноосібний керівник СРСР Й.Сталін
1954 р., 7 січня	створення Черкаської області у складі УРСР
1954 р., 19 лютого	на честь 300-річчя возз'єднання України з Росією указ Президії Верховної Ради СРСР «Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР», «враховуючи спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарські зв'язки між Кримською областю і Українською РСР»
1954 р., лютий-березень	початок освоєння цілих земель. З України до Казахстану та Сибіру була направлена значна кількість людських і матеріальних ресурсів
1956 р., 14-25 лютого	XX з'їзд КПРС, на якому М.Хрущов виступив із закритою доповіддю «Про культ особи Й.Сталіна та його наслідки»
1956 р., 30 червня	постанова ЦК КПРС «Про подолання культу особи та його наслідків»
1957 р.	створення раднаргоспів - територіальних органів управління, замість галузевих міністерств запуск у СРСР першого штучного супутника Землі
1959 р.	заснування на Львівщині Л.Лук'яненком Української робітничо-селянської спілки (УРСС), яка ставила за мету побудову незалежної радянської соціалістичної держави
1960 р., 6 листопада	відкриття Київського метрополітену
1961 р., 12 квітня	політ у космос першої у світі людини - громадянина СРСР, Ю.Гагаріна

1961 р., травень	у Львові розпочався закритий судовий процес над Українською робітничо-селянською спілкою (УРСС). Суд засудив лідера спілки Л.Лук'яненка до розстрілу. Незабаром вирок замінили 15 роками позбавлення волі
1964 р., 14 жовтня	звільнення М. Хрущова з усіх посад «за станом здоров'я». Першим секретарем ЦК КПРС став Л. Брежнев

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Антонов Олег	радянський учений, академік, провідний авіаконструктор СРСР. Жив і помер у Києві
Гагарін Юрій	радянський космонавт, який здійснив перший у світі політ у космос 12 квітня 1961 р.
Глушков Віктор	радянський учений, кібернетик та математик. Один з перших у світі творців комп'ютерної техніки
Кандиба Іван	український дисидент, один з членів УРСС. Засуджений радянською владою у 1961 р.
Кириченко Олексій	радянський державний та партійний діяч. Перший секретар ЦК КПУ (Комуністичної Партії України) з 1953 р. по 1957 р. Перший українець за походженням, який очолив КПУ
Лук'яненко Левко	український дисидент. Засновник у 1959 р. УРСС. У 1961 р. засуджений до розстрілу. Незабаром вирок замінили 15 роками позбавлення волі
Патон Борис	радянський та український науковець у галузі зварювальних процесів, металургії і технології металів. Президент Академії Наук України з 1962 р.
Підгорний Микола	радянський державний та партійний діяч. Перший секретар ЦК КПУ (Комуністичної Партії України) з 1957 р. по 1963 р.

Симоненко Василь	український радянський журналіст та поет-шістдесятник. Автор збірок поезії «Тиша і грім», «Земне тяжіння» та ін. Відомий вірш В. Симоненка «Лебеді материнства». У 1963 р. поет помер від побоїв, які завдали агенти спецслужб СРСР
-------------------------	---

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Відлига	назва періоду перебування М.Хрущова при владі в СРСР (1954-1964 рр.), що характеризувався політикою десталінізації, політичною реабілітацією і непослідовністю реформ
Волюнтаризм	соціально-політична діяльність, що характеризується суб'єктивними бажаннями, рішеннями окремих осіб чи груп осіб
Десталінізація	процес ліквідації наслідків сталінізації, який розпочався у СРСР після смерті Й.Сталіна
Дисидентство	опозиційний рух проти панівного державного ладу, протистояння офіційній ідеології та політиці
Карибська криза	напружене протистояння СРСР та США у 1962 р. з приводу розміщення радянських ядерних ракет на Кубі
Кукурудзяна кампанія	надпрограма М.Хрущова - спроба вирішити проблему з кормами худоби, збільшивши обсяги виробництва кукурудзи, але зменшивши посіви пшениці та інших цінних культур в Україні. «Кукурудзяна епопея» набула надмірно великих розмірів. У 1963 р. «цариця полів» зайняла 40% усіх посівних площ
Лібералізація	пом'якшення політичного режиму, вільнодумство
Науково-технічна революція (НТР)	процес якісного перетворення продуктивних сил на основі досягнень науки і техніки
Надпрограма у тваринництві	надпрограма М.Хрущова, метою якої було за 3-4 роки наздогнати США у виробництві м'яса, молока та масла на душу населення. У результаті завищених планів здачі продукції тваринництва призвели до зменшення поголів'я худоби

Раднаргоспи (Ради народного господарства)	територіальні органи управління, створені у 1957 р. замість галузевих міністерств, які помітно поліпшили керування економікою регіонів, але призвели до розриву зв'язків між окремими галузями
Реабілітація політична	виправдання, поновлення доброго імені чи репутації несправедливо обвинуваченої, обмовленої або засудженої особи
Українська робітничо селянська спілка (УРСС)	українська підпільна організація, заснована на Львівщині у 1959 р. Л.Лук'яненком. УРСС ставила за мету побудову незалежної радянської соціалістичної держави
Цілинна епопея	надпрограма М.Хрущова з освоєння цілинних земель, у якій взяло участь 80 тис. українських юнаків та дівчат
Шістдесятники	нове покоління митців, які відійшли від шаблонної тематики попередніх часів, не закликали до боротьби за мир, не писали про передовиків колгоспників і робітників заводів, а виходили з того, що «...поезія має бути поезією, а не агітацією у віршованій формі»

**ТЕМА 29. УКРАЇНА В ПЕРІОД ЗАГОСТРЕННЯ КРИЗИ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ
(1965-1985 рр.)**

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1959 р.	заснування на Львівщині Л.Лук'яненком Української робітничо-селянської спілки (УРСС), яка ставила за мету побудову незалежної радянської соціалістичної держави
1963- 1972 рр.	перебування на посаді першого секретаря ЦК КПУ П.Шелеста
1964 р., жовтень	першим секретарем (з 1966 р. генеральним секретарем) ЦК КПРС (Комуністичної Партії Радянського Союзу) стає Л.Брежнєв
1965 р., вересень	початок економічної реформи О.Косигіна. Суть нових підходів полягала у розширенні самостійності підприємств та переведення їх на госпрозрахунок перша хвиля арештів дисидентів в УРСР
1965 р., 4 вересня	маніфестація проти радянських репресій у Київському кінотеатрі «Україна» під час прем'єри фільму С.Параджанова «Тіні забутих предків». У цій акції брали участь І. Дзюба, В. Стус, В. Чорновіл та ін.
1965 р., грудень	І. Дзюба надіслав листа на ім'я першого секретаря ЦК КПУ П.Шелеста та Голови Ради Міністрів УРСР В. Щербицького з протестом проти арештів українських дисидентів. До листа І.Дзюба додав власну книгу «Інтернаціоналізм чи русифікація?»
1966-1970 рр.	восьма «золота» п'ятирічка СРСР, яку назвали найкращою на останні 30 років
1967 р.	публікація за межами СРСР документальної збірки В.Чорновола «Лихо з розуму». За це В.Чорновола було засуджено на три роки позбавлення волі

1968 р.	<p>139 українських діячів науки, літератури та мистецтва звернулися з листом до керівників СРСР Л.Брежнєва, О.Косигіна та М.Підгорного, у якому висловлювали рішучий протест проти арештів в Україні та утисків української культури</p> <p>події «Празької весни» у Чехословаччині</p>
1970-1972 рр.	<p>видання у Львові В.Чорноволом самвидавничого нелегального журналу «Український вісник»</p>
1972 р.	<p>запровадження обов'язкової середньої освіти в СРСР</p> <p>головою ЦК КПУ стає В.Щербицький, який займав централістську позицію щодо відносин із Москвою</p> <p>апогей другої сили арештів дисидентів в УРСР</p>
1972-1989 рр.	<p>перебування на посаді першого секретаря ЦК КПУ В.Щербицького</p>
1975 р.	<p>нарада з безпеки та співробітництва в Європі, на якій керівники Радянського Союзу поряд з іншими європейськими державами підписали Гельсінський акт, що передбачав гарантію громадських прав і свобод на територіях країн-учасниць наради</p>
1976 р., листопад	<p>створення у Києві Української Гельсінської Групи (УГГ), тобто групи сприяння виконанню Гельсінських угод щодо прав людини, які були підписані СРСР 1975 р.</p>
1977 р., жовтень	<p>прийняття нової Конституції СРСР</p>
1978 р., 20 квітня	<p>прийняття нової Конституції УРСР. Пунктами Конституції було встановлено, що УРСР зберігала за собою право вільного виходу з СРСР (механізм реалізації цього права не обговорювався); в УРСР побудоване «розвинуте соціалістичне суспільство», у якому створені могутні продуктивні сили, неухильно підвищується добробут і культура народу; керівною і спрямовуючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи є КПРС (6 стаття)</p>

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Брежнєв Леонід	радянський державний та партійний діяч. Керівник СРСР та ЦК КПРС з 1964 р. по 1982 р. Період правління Л.Брежнєва характеризувався наростанням кризи радянської системи і отримав назву «застій»
Горська Алла	українська художниця, представниця покоління шістдесятників, діяч правозахисного руху в Україні. Була вбита за загадкових обставин у 1970 р.
Дзюба Іван	український громадський діяч, літературознавець. Автор книги «Інтернаціоналізм чи русифікація» 1965 р., у якій засуджував політику русифікації керівництва СРСР та УРСР. Заарештований радянською владою у 1972 р.
Загребельний Павло	український радянський письменник, член КПРС. Роман П.Загребельного «Розгін» відзначено державною премією СРСР
Костенко Ліна	українська письменниця-шістдесятниця, поетеса. Підписала лист-протест проти арештів української інтелігенції. Авторка поеми «Маруся Чурай»
Марченко Валерій	український дисидент-правозахисник, літературознавець та перекладач. Неодноразово засуджений радянською владою. Помер у тюремній лікарні 1984 р.
Параджанов Сергій	вірменський та український кінорежисер, представник українського поетичного кіно. Міжнародне визнання отримав після екранізації у 1964 р. фільму «Тіні забутих предків»
Руденко Микола	український письменник, громадський діяч, дисидент-правозахисник. Засновник у 1976 р. і голова Української Гельсінської Групи. Неодноразово засуджений радянською владою
Стус Василь	український поет-шістдесятник, дисидент-правозахисник. Член УГГ. Неодноразово засуджений радянською владою. Помер у в'язниці 1985 р. Автор поетичної збірки «Дорога болю»

Чорновіл В'ячеслав	український журналіст, громадський та політичний діяч, дисидент-правозахисник. Член УГГ. Неодноразово засуджений радянською владою. Автор книги «Лихо з розуму». Редактор самвидавчого журналу «Український вісник»
Шелест Петро	український радянський партійний та державний діяч. Перший секретар ЦК КПУ з 1963 р. по 1972 р. Відстоював позицію розширення самостійності УРСР. Автор книги «Україна наша радянська»
Щербицький Володимир	радянський партійний та державний діяч. Перший секретар ЦК КПУ з 1972 р. по 1989 р. Займав централістську позицію щодо відносин із Москвою. Підпорядковував економічні інтереси України союзним потребам. Сприяв русифікації. Боровся з дисидентським рухом

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Госпрозрахунок (господарський розрахунок)	система економічних відносин, за якої підприємства одержують певну самостійність, відшкодовують витрати на виробництво продукції своїми доходами, розпоряджаються прибутком, матеріально стимулюють якісну працю робітників; поєднує централізоване керівництво з певною господарською самостійністю підприємств
Дефіцит	перевищення попиту над пропозицією товарів та послуг (відсутність певних товарів та послуг на ринку)
Застій	період правління Л.Брежнєва (1964-1982 рр.), який характеризувався політикою, що заперечувала будь-які спроби оновлення суспільства, консервувала існуючий режим, наслідком чого стало наростання кризи радянського ладу
Золота п'ятирічка	восьма п'ятирічка у СРСР 1966-1970 рр., яку назвали найкращою на останні 30 років
«Інтернаціоналізм чи русифікація?»	надрукована у 1965 р. книга І.Дзюби, у якій автор засуджує політику русифікації
Комітет державної безпеки (КДБ)	орган державного управління у сфері забезпечення державної безпеки СРСР. Утворений у березні 1954 р.

Консерватизм	прихильність традиційним цінностям, стабільності, несприйняття радикальних реформ та перетворень
Косигінська економічна реформа	економічна реформа голови Ради Міністрів СРСР О.Косигіна, яка розпочалася у 1965 р. Суть нових підходів полягала у розширенні самостійності підприємств та переведення їх на госпрозрахунок
«Лихо з розуму»	складений у 1967 р. В.Чорноволом документальний збірник арештів радянською владою української інтелігенції 1965-1966 рр. За цю книгу В.Чорновіл був ув'язнений на три роки
Неосталінізм	часткова реанімація сталінської командно-адміністративної системи у часи правління у СРСР Л.Брежнєва
Номенклатура	панівна партійна еліта в СРСР, що цілком контролювала всі сфери життя суспільства
Поетичне кіно	український кінематограф 1960-1970-х рр., представлений С.Параджановим, І.Миколайчуком, Ю.Ілленком тощо
Правозахисник	кожен, хто сповідує філософію верховенства прав людини, висловлює власні думки та виступає на захист прав людини
Працька весна	період політичної лібералізації у Чехословаччині 1968 р., який закінчився введенням у країну військ СРСР
Самвидав	у СРСР неофіційне копіювання і розповсюдження творів, не схвалених радянським режимом
Стагнація	застій в економічному розвитку
Українська Гельсінська Група (УГГ)	створена у Києві 1976 р. громадська організація сприяння виконанню Гельсінських угод, які були підписані СРСР 1975 р. Очолив УГГ М. Руденко. До складу входили О.Бердник, генерал П.Григоренко, Л.Лук'яненко, І.Кандиба, М.Маринович та ін., усього 37 осіб. Завдання УГГ: ознайомлювати українське суспільство з Декларацією прав людини ООН, збирати докази порушення владою прав людини, домагатися безпосереднього контакту України з іншими країнами, акредитації у республіці представників закордонної преси, вільного обміну інформацією та ідеями. До 1980 р. майже три чверті УГГ отримали терміни ув'язнення від 10 до 15 років. Решті дозволено було емігрувати

ТЕМА 30. РОЗПАД РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ ТА ВІДРОДЖЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1982 р., листопад	смерть Л.Брежнєва. Генеральним секретарем ЦК КПРС стає Ю.Андропов
1984 р., лютий	смерть Ю.Андропова. Генеральним секретарем ЦК КПРС стає К.Черненко
1985 р., березень	смерть К.Черненка. Генеральним секретарем ЦК КПРС було обрано М.Горбачова
1985 р., квітень	початок курсу на перебудову радянського суспільства
1985 р., травень	постанова ЦК КПРС «Про боротьбу з пияцтвом та алкоголізмом»
1986 р., 26 квітня	аварія на Чорнобильській атомній електростанції (ЧАЕС)
1988 р.	заснування Української Гельсінської Спілки (УГС на основі Української Гельсінської Групи)
1989 р., вересень	главою ЦК КПУ стає В. Івашко створення Народного Руху України (НРУ), який очолив І.Драч. Основні засади НРУ: демократизація суспільства, досягнення суверенітету України, економічна самостійність...
1989 р., жовтень	Верховна Рада УРСР прийняла закон «Про мови в Українській РСР», за яким українська мова проголошувалася державною в УРСР
1990 р., червень	прийняття Верховною Радою СРСР програми переходу до регульованої ринкової економіки
1990 р.	відродження Української греко-католицької церкви та Української автокефальної православної церкви

1990 р.	<p>вилучення статті про керівну роль КПРС із Конституції СРСР та УРСР</p> <p>створення в Україні першої альтернативної політичної партії – Української республіканської партії (УРП) на базі УГС. Очолив УРП Л.Лук'яненко</p> <p>перші вибори до Верховної Ради УРСР на альтернативній основі</p>
1990 р., 16 липня	прийняття Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України
1991 р., 17 березня	референдум в Україні щодо збереження СРСР. Більшість висловила згоду збереження СРСР на засадах Декларації про державний суверенітет України
1991 р., 5 липня	прийняття Закону про заснування в Україні посади Президента
1991 р., 19 серпня	серпневий заколот (путч) у Москві щодо відновлення старих порядків у СРСР. Путч очолили віце-президент СРСР Г.Янаєв, прем'єр-міністр СРСР В.Павлов, міністр внутрішніх справ СРСР Б.Пуго, міністр оборони Д.Язов. Влада перейшла до Державного комітету з надзвичайного стану (ДКНС). Був оголошений надзвичайний стан в окремих регіонах СРСР. 23 серпня 1991 р. заколот зазнав поразки
1991 р., 24 серпня	проголошення Верховною Радою УРСР Акту про незалежність України
1991 р., 1 грудня	<p>референдум на підтримку Акта проголошення незалежності України. 90,31% проголосувало за незалежність України</p> <p>перші вибори Президента України. Переміг Л.Кравчук. Головним конкурентом Л.Кравчука на виборах був В.Чорновіл</p>

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Драч Іван	український поет-шістдесятник, громадсько-політичний діяч. У 1989 р. очолив Народний Рух України. Автор поетичної збірки «Протуберанці серця»
------------------	---

Івашко Володимир	радянський державний та партійний діяч, перший секретар ЦК КПУ 1989-1990 рр. Голова Верховної Ради УРСР 1990 р.
Кравчук Леонід	український політичний діяч, голова Верховної Ради УРСР 1990-1991 рр. Перший Президент України 1991-1994 рр.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Багатопартійність	політична система, при якій у державі може існувати безліч політичних партій
Відчуження зона (30-ти кілометрова зона)	непридатна для прожиття територія України внаслідок аварії на ЧАЕС
Гласність	політика радянського керівництва часів перебудови, яка передбачала максимальну відвертість та правду в діяльності державних і громадських організацій, а також дієву і активну форму участі громадської думки в демократичному вирішенні найважливіших проблем країни
Декларація	офіційний документ, де проголошуються основні принципи політики держави чи програмні положення партій та організацій
Інфляція	зростання цін внаслідок додаткового випуску грошових знаків
Народний Рух України (НРУ)	українська громадсько-політична організація, утворена у вересні 1989 р. на чолі з І.Драчем. Основні засади НРУ: демократизація суспільства, досягнення суверенітету України, економічна самостійність...
Перебудова	курс, проголошений М.Горбачовим після приходу 1985 р. до влади у СРСР, який передбачав реформування економіки (від командно-адміністративної до ринкової), демократизацію суспільства і гласність в управлінні державою, відкритість зовнішньої політики, зближення з Заходом, відмову від силових методів розв'язання міжнародних проблем тощо
Плюралізм політичний	свобода діяльності різноманітних політичних партій та громадських організацій

Прискорення	політика радянського керівництва часів перебудови, яка передбачала розробку довгострокових заходів, спрямованих на соціально-економічний розвиток країни, широке впровадження досягнень НТР, реорганізацію управлінської структури тощо
Путч	заколот 19 серпня 1991 р. у Москві щодо відновлення старих порядків у СРСР. Путч очолили віце-президент СРСР Г.Янаєв, прем'єр-міністр СРСР В.Павлов, міністр внутрішніх справ СРСР Б.Пуго, міністр оборони Д.Язов. Влада перейшла до Державного комітету з надзвичайного стану (ДКНС). Був оголошений надзвичайний стан в окремих регіонах СРСР. 23 серпня 1991 р. заколот зазнав поразки
Референдум	народне волевиявлення; прийняття того чи іншого політичного рішення безпосередньо народом, голосуванням
Ринкові відносини	економічні відносини, які засновані на засадах вільного підприємництва, різних форм власності, законах попиту та пропозиції тощо. За ринкових відносин державне втручання в економіку є обмеженим
Суверенітет	верховенство та незалежність влади у внутрішніх та зовнішніх питаннях
Українська Гельсінська Спілка (УГС)	українська громадсько-політична організація, заснована у Львові 1988 р. на чолі з Л.Лук'яненком. УГС поставила собі за мету продовжувати правозахисну діяльність колишньої Української Гельсінської Групи, що діяла у другій половині 70-х рр. XX ст.
Українська республіканська партія (УРП)	перша українська некомуністична політична партія, утворена у 1990 р. на базі Української Гельсінської Спілки на чолі з Л.Лук'яненком

ТЕМА 31. УКРАЇНА В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

ХРОНОЛОГІЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ

1990 р., 16 липня	прийняття Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України
1991 р., 5 липня	прийняття Закону про заснування в Україні посади Президента
1991 р., 24 серпня	проголошення Верховною Радою УРСР Акту про незалежність України
1991 р., 30 серпня	по звинуваченню в організації державного перевороту («путча») була заборонена Комуністична партія України (КПУ). На її основі виникла Соціалістична партія України (СПУ), яку очолив О. Мороз. КПУ була поновлена у 1993 р. Очолив нову КПУ П.Симоненко
1991 р., 1 грудня	референдум на підтримку Акта проголошення незалежності України. 90,31% проголосувало за незалежність України перші вибори Президента України. Переміг Л.Кравчук. Головним конкурентом Л.Кравчука на виборах був В.Чорновіл
1991 р., 6 грудня	прийняття Закону «Про збройні сили України»
1991 р., 8 грудня	офіційна констатація розпаду СРСР. Підписання лідерами України, Росії та Білорусії угоди про утворення Співдружності Незалежних Держав (СНД)
1992 р., січень	введення в обіг власної грошової одиниці – купонів багаторазового використання
1994 р., 14 січня	Тристороння заява президентів Росії, України та США. Україна підтверджує, що приєднується до Договору про непоширення ядерної зброї. Росія та США гарантують Україні безпеку
1994 р., 19 липня	Л.Кучма склав присягу на вірність українському народові й офіційно став Президентом України

1995 р., 8 червня	укладання Конституційного Договору – політико-правової угоди між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації і функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України. Цей документ укладено у м. Києві і підписано Головою Верховної Ради України О.Морозом та Президентом України Л. Кучмою
1995 р.	вступ України до Ради Європи
1996 р., 28 червня	прийняття Верховною Радою України Конституції України. Конституція УРСР 1978 р. з усіма змінами та доповненнями втратила чинність
1996 р., 2 вересня	введення в обіг української національної валюти - гривні
1997 р., 19 листопада – 5 грудня	перший космонавт незалежної України Леонід Каденюк здійснив космічний політ на американському космічному човні «Колумбія»
1999 р., листопад	на чергових виборах Президента України Л.Кучма був переобраний на посаду Президента України на другий строк. Головним конкурентом Л.Кучми на виборах був лідер КПУ П.Симоненко
2000 р., 16 квітня	Всеукраїнський референдум із питань зменшення кількості народних депутатів і скасування їх недоторканості; створення двопалатного парламенту; права Президента розпустити парламент у разі не створення постійнодіючої більшості та неприйняття бюджету країни. Більшість українців підтримали винесені на референдум питання, але зміни так і не були реалізовані
2000 р., 28 листопада	початок «касетного скандалу» у зв'язку зі зникненням журналіста Г.Гонгадзе, який писав критичні статті про діяльність Президента. Загострення політичної ситуації в Україні
2000 р., 15 грудня	закриття Чорнобильської атомної електростанції (ЧАЕС)

2001 р., 9 березня	масові сутички представників опозиції з правоохоронними органами під час святкування чергової річниці від дня народження Т.Шевченка
2004 р., 21 листопада	II тур виборів Президента України. ЦВК (Центральна виборча комісія) оголосила переможцем В.Януковича. Прихильники В.Ющенка наголосили, що під час виборів були масові фальсифікації. У результаті 22 листопада 2004 р. на майдані Незалежності м. Києва зібрався мітинг, який переріс у «Помаранчеву революцію» (мітинг був заздалегідь підготовлений та спланований В.Ющенком та його прихильниками)
2004 р., 22 листопада	початок «Помаранчевої революції»
2004 р., 8 грудня	Верховна Рада України прийняла зміни до закону «Про вибори Президента України» та зміни до Конституції України. Також відбулося переобрання складу ЦВК
2004 р., 26 грудня	переголосування II туру виборів Президента України. Перемогу отримав В.Ющенко
2005 р., 23 січня	інавгурація Президента України В.Ющенка
2010 р., 7 лютого	за результатом II туру чергових виборів Президента України перемогу отримав В.Янукович. Головним конкурентом В.Януковича на виборах була Ю.Тимошенко
2010 р., 25 лютого	інавгурація Президента України В.Януковича

ІСТОРИЧНІ ОСОБИ

Каденюк Леонід	перший космонавт незалежної України, який з 19 листопада по 5 грудня 1997 р. здійснив космічний політ на американському космічному човні «Колумбія»
Кравчук Леонід	український політичний діяч, голова Верховної Ради УРСР 1990-1991 рр. Перший Президент України 1991-1994 рр.

Кучма Леонід	український політичний діяч. Президент України з 1994 р. по 2005 р.
Ющенко Віктор	український політичний діяч. Президент України з 2005 р. по 2010 р. Здобув посаду Президента України у результаті «Помаранчевої революції», що відбулася у листопад-грудні 2004 р.
Янукович Віктор	український політичний діяч. Діючий Президент України, обраний у 2010 р.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Верховна Рада України	єдиний законодавчий орган влади в Україні, який складається з 450 обраних народних депутатів
Верховний Суд України	вищий орган судової влади в системі судів України загальної юрисдикції
Гіперінфляція	швидке зростання товарних цін і грошової маси в обігу, що веде до різкого знецінення грошової одиниці, порушення платіжного обігу і нормальних господарських зв'язків
Грошова емісія	додатковий випуск в обіг грошових знаків
Девальвація	пониження курсу національної чи міжнародної (регіональної) грошової одиниці щодо валют інших країн або дорогоцінних металів
Дефіцит бюджету	перевищення видатків бюджету над доходами
Дефолт	нездатність країни сплачувати за своїми борговими зобов'язаннями
Інавгурація	церемонія вступу на посаду голови держави (президента)

Інфляція	зростання цін внаслідок додаткового випуск грошових знаків
Кабінет Міністрів України	вищий орган виконавчої влади в Україні
Конституційний Договір	політико-правова угода між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації і функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України. Цей документ укладено 8 червня 1995 р. у м. Києві і підписано Головою Верховної Ради України О. О. Морозом та Президентом України Л. Кучмою
Конституція	основний закон держави, який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування органів державної влади, виборчу систему, права та обов'язки громадян тощо
Мажоритарна виборча система	виборча система, за якою враховуються голоси виборців, подані за кандидата, який одержав більшість голосів у конкретних виборчих округах
Мажоритарно-пропорційна виборча система	виборча система, за якою половина депутатів обиралася одномандатними виборчими округами, інша половина – за списками кандидатів у депутати від політичних партій на основі пропорційного представництва
Помаранчева революція	різноманітні акти громадської непокорності в Україні, організовані прихильниками В.Ющенка – основного кандидата від опозиції на виборах Президента України у листопаді 2004 р. Акції розпочалися 22 листопада 2004 р. як реакція на масові фальсифікації виборів. 3 грудня 2004 р. Верховний Суд України прийняв рішення про переголосування II туру виборів Президента України, у якому перемогу здобув В.Ющенко. Таким чином, «Помаранчева революція» закінчилася перемогою В.Ющенка, який став Президентом України
Президент України	глава держави, обраний усенародним голосуванням
Приватизація	зміна державної та інших форм публічної власності на приватну

Пропорційна виборча система	виборча система, за якої депутатські мандати розподіляються між партіями пропорційно кількості поданих за них голосів виборців у багатомандатному окрузі. Чим більший відсоток голосів отримала партія, тим більший відсоток депутатських місць вона матиме у парламенті
Референдум	народне волевиявлення; прийняття того чи іншого політичного рішення безпосередньо народом, голосуванням
Рада Європи	міжнародна організація 47 держав у європейському просторі. Членство організації відкрите для всіх європейських держав, які визнають принцип верховенства права і гарантують основні права і свободи людини для своїх громадян
Ринкові відносини	економічні відносини, які засновані на засадах вільного підприємництва, різних форм власності, законах попиту та пропозиції тощо. За ринкових відносин державне втручання в економіку є обмеженим
Співдружність Незалежних Держав(СНД)	регіональна міжнародна організація, до якої увійшли більшість пострадянських країн. СНД створена 8 грудня 1991 р. як економічний та політичний союз Росії, України і Білорусі. 21 грудня 1991 р. на умовах Алма-Атинської угоди до СНД приєдналось ще 8 колишніх республік СРСР
Тіньова економіка	господарська діяльність, яка розвивається поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці (несплата податків, приховування доходів, доходи від заборонених видів діяльності тощо)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Література

1. Бойко О. Д. Історія України / О. Д. Бойко. – К.: Видавничий центр: «Академія», 2002. – 656 с.
2. Довідник з історії України (А - Я): Посіб. для серед. загаль-ноосвіт. навч. закл. / Ред.: І. З. Підкова, Р. М. Шуста. – 2-е вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2002. – 1135 с.
3. Історія України. Комплексний довідник / укладачі Воропаєва В. В., Губіна С. Л., Земерова Т.Ю., Коніщева С. Є. Сідорчук В. П., Скирда І. М. – Харків: ФОП Співак В. Л., 2010. – 576 с.
4. Михальчук П. Термінологічний і хронологічний довідник з історії України. Видання друге, доповнене і перероблене / П. Михальчук. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 192 с.
5. Мітягін В. Ю. Усе. Історія України: довідник / В. Ю. Мітягін; за редакцією С.В.Кульчицького. – К.: Видавництво «Майстер-клас», 2009-2010. – 240 с.

Інтернет ресурси

1. www.izno.com.ua
2. www.testportal.gov.ua
3. www.uk.wikipedia.org